Richard James Horatio GOTTHEIL

Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi

Oryantalist Klasikler: 12

ANKARA OKULU

RICHARD JAMES HORATIO GOTTHEIL

1862 yılında İngiltere'nin Manchester eyaletinde doğan Gottheil'in haham olan babası Rabbi Gustav Gottheil, aldığı bir davet üzerine Amerika'ya yerleşerek kısa sürede ülkenin en önemli Siyonist liderlerinden birisi hâline gelmiştir. Böylece 11 yaşından itibaren Amerika'da yetişen Gottheil, 1881'de Columbia College'ı bitirmiştir. Ardından Avrupa'ya giderek Berlin, Tübingen ve Leipzig üniversitelerinde lisans üstü çalışmalar yapmıştır. Berlin Üniversitesinde Süryânî dili üzerinde yaptığı *A Treatise on Syriac Grammar by Mari (i) Eliâ of Sobha, Edited and Translated from the Manuscript in Berlin Royal Library* adlı teziyle 1886 yılında doktor olmuştur. Bu çalışması, yıllar içersinde Süryânîce dili üzerinde yapacağı diğer birçok çalışmaya öncülük etmiştir. Doktorasını tamamladıktan sonra tekrar Amerika'ya dönmüş ve Columbia Üniversitesinde Sami dilleri üzerine çalışmalara başlamıştır. Yahudilikle ilgili dersler almış ve bir ara Mısır'a giderek Arapçasını ilerletmiştir. Columbia Üniversitesinde sürdürdüğü çalışmalarda Tevrat incelemelerine önem vermiş ve tenkit çalışmalarını sürdürürken tarih metodolojisinden yararlanmayı esas almıştır. İbrânîce, Süryânîce ve Arapça pek çok yazmayı neşretmiş, Genize dokümanlarının deşifre edilip yayımlanmasına yönelik çalışmalarda önemli rol oynamıştır. Gerek editör gerekse madde yazarı olarak birçok ansiklopedinin hazırlanmasında emeği geçmiş, soy bilimi ile ilgili olarak da çalışmalar yapmıştır. 1936'da New York'ta ölen Gottheil'in çok sayıda eseri mevcuttur. Bunlar arasında *Persian Literature Comprising the Shah Nameh, the Rubaiyat, the Divan and the Gulistan; An Eleventh Century Document Concerning a Cairo Synagogue; The Belmont-Belmonte Family: A Record of 400 Years; Fragments from the Cairo Genizah in the Freer Collection* zikredilebilir. Gottheil ayrıca Ebû Zeyd el-Ensârî'nin *Kitâbü'l-Matar*'ını, Kindî'nin *Ahbâru Kudâti Mısr*'ını, Gâzî b. Vâsıtî'nin *Reddün alâ Ehli'z-Zimme*'sini neşretmiştir. Birçok ansiklopedide maddeleri bulunan yazarın, çeşitli ilmi dergilerde 150'ye yakın makalesi yayımlanmıştır.

Fatımatüz Zehra KAMACI

1982 yılında İstanbul'da doğdu. 1999 yılında Adapazarı İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. 2003'te Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesini, üniversite birincisi olarak bitirdi. *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi* başlıklı teziyle 2005 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2011 yılında *Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevî'deki Günlük Hayatı* başlıklı teziyle doktorasını bitirdi. 2013 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalında yardımcı doçent olarak göreve başladı. 2017 yılında doçent oldu. Fakültedeki görevine hâlen devam etmekte olan akademisyen yazar, evli ve iki çocuk annesidir. Yayınlanmış çalışmalarından bazıları şunlardır: *Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi-Bir Tahrif Örneği (XI-XII. Yüzyıl),* R. J. Horatio Gottheil'den çeviri ve ilaveler, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2008; *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2012; *Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı 1:Mescid-i Nebevî*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2013; *Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı 2:Hâne-i Saâdet*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2016; "Hz. Peygamber Döneminde Kadın Olmak", *İslam, Gelenek, Modernlik ve Ötesi: Kadın Olmak* (ed. Şule Albayrak), İz Yayınları, İstanbul 2019, s. 175-207.

Ankara Okulu Yayınları: 380

© Ankara Okulu Basım Yay. San. Tic. Ltd. Şti.

Oryantalist Klasikler: 12

Özgün adı:
A Chiristian Bahira Legend

Editör: Mehmet Azimli
Dizgi ve kapak: Ankara Dizgi Evi
Baskı ve cilt: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Birinci baskı: Ekim 2021

ISBN: 978-625-7387-20-0

Ankara Okulu Yayınları
Şehit Mehmet Baydar Sokak 2/A Maltepe/Ankara
Tel: (0312) 341 06 90 GSM: 0542 382 74 12
web: www.ankaraokulu.net
e-mail: ankaraokulu@ankaraokulu.net
ankaraokuluyayinlari@gmail.com

Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi

RICHARD J. H. GOTTHEIL

Çeviren
Fatımatüz Zehra Kamacı

Ankara Okulu Yayınları
Ankara 2021

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN 7

ÖNSÖZ 9

GİRİŞ 15
Yahudilik-Hıristiyanlık-İslam İlişkileri Açısından Apokalips-Reddiye Edebiyatı 15
Apokalips Edebiyatı 15
Reddiye Edebiyatı 20
Müslüman-Gayrimüslim İlişkileri 25
İslam'ın Yayılışı ve Müslümanlarla Gayrimüslimler Arasındaki İlişkiler 25
Bahira Hadisesinin Efsaneye Dönüşümü 39
Bahira Hadisesi XI/XII. Yüzyılda Nasıl Bir Efsaneye-Reddiyeye Dönüştü 39

I. BÖLÜM
BİR HIRİSTİYAN BAHİRA EFSANESİ 49

II. BÖLÜM
SÜRYÂNÎCE NÜSHALARIN TERCÜMESİ 65
Sachau 87 Nüshası (Varak: 48a vd.) 65
Sachau 10 Nüshası (Varak: 1a vd.) 96
Muhammed'in Soruları ve Mar Sergious'in Cevapları 101
Arapça Nüshaların Tercümesi 116

KAYNAKÇA 159

DİZİN 167

EDİTÖRDEN

Ankara Okulu Yayınları "Oryantalist Klasikler" projesi üst başlığı kapsamında yayımlanan serinin on ikinci kitabı olarak, Richard Gottheil'in, *Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi* adıyla tercüme edilen eserini takdim ediyoruz.

Bu eserde, İslam tarihi kitaplarında Hz. Peygamber'in çocukluk yıllarında başından geçtiği aktarılan Bahira olayı, Hıristiyanların İslam düşmanlığı bağlamında incelenmektedir. Yazar, dinler arası mücadelenin tarihî aktarımlara nasıl yansıtıldığını, Bahira olayı üzerinden ortaya koymaktadır.

Kadim Hıristiyanlığın İslam'a bakışının tipik bir örneğini gözler önüne seren Richard Gottheil'in eseriyle sizleri baş başa bırakıyoruz...

Hayırlara vesile olması dileğiyle...

Mehmet Azimli*

* Hitit Üni. İlahiyat Fak.

ÖNSÖZ

Tarih, 19. yüzyılda Batı'da katı kuralları olan, mutlak tarafsızlığın mümkün olduğu ancak uzman tarihçiler tarafından yazılabilecek pozitif bir bilim olarak tanımlandı ve profesyonel bir disiplin hâline geldi. Takip eden iki yüzyıl boyunca Annales ekolü tarafından yapılan çalışmalar neticesinde, sosyal bilimlerin meydan okumalarıyla karşılaştı. Nesnel bilginin imkânına epistemolojik sorular soran postmodernist yaklaşımlar altında örselendi, savruldu ama öneminden bir şey kaybetmedi. Tüm bu süreç boyunca tarihi ilim yapan en önemli ilkelerden birisi olan tarafsızlık, mümkün ve mutlak olmakla imkânsız olmak arasında keskin gelgitler yaşadı. Yine de tüm bu süreç boyunca bilinçli sübjektiflik ile tarihçinin yaşadığı dönem, mensup olduğu grup, aldığı eğitim vb. tabiî aidiyetler nedeniyle farkında olmadan yaptığı öznel değerlendirmeler hep ayrı tutuldu, farklı değerlendirildi. 19. yüzyılın katı, nesnel Rankeci anlayışı, ona eleştiriler yönelterek tarihe farklı bir soluk getiren Annales ekolü ve tarihin imkânını tartışan bugünkü postmodernist yaklaşımlar pek çok konuda ihtilafa düşseler de en azından bilinçli sübjektifliğe olumsuz anlamlar yüklemek hususunda ittifak etmeyi başardılar.

Her ne kadar tarihî dönem ve olayların orijinaline en yakın hâliyle anlaşılabilmesi için farklı ekollerce objektifliğin altı kalın çizgilerle çizilse de pratikte bu ilkeyi uygulamak kolay olmamıştır. Tarih; dinî, kültürel, siyasi ya da başka sebeplerle gerçeklerin çarpıtıldığı, sübjektif te'liflerle doludur. Bizim oryantalist çalışmalar arasından seçip *Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi* başlığıyla tercümesini sunduğu-

muz bu eser, onlardan yalnızca birisidir. Tarihi verilerin dinî sâikler uğruna tahrif edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek sakıncaları çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Eserin Arapça ve Süryânîce nüshalarını bulup ilim dünyasına takdim eden Amerikalı müsteşrik Gottheil'in, metnin değeri ile ilgili giriş cümleleri, kısa, öz ve nettir: "Burada yayınladığım metinler, reddiye yazmak adına tarihî rivayetler üzerinde yapılabilecek olan tahrifatın hangi boyutlara varabileceğini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir." Gottheil, bu yüzden eseri "efsane" olarak nitelendirerek *Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi* ismiyle yayınlamıştır. Eserde İslam tarihi kaynaklarında farklı versiyonları olan Bahira ile ilgili bir grup rivayet, tahrîf edilerek İslamiyetin, Hıristiyanlıktan neş'et etmiş sapık bir mezhep olduğu iddiasına dayanak olarak kullanılmaktadır. İslam kaynaklarına göre hadise şöyle özetlenebilir: Hz. Peygamber, on iki yaşlarında iken amcası Ebû Tâlib'le birlikte Suriye'ye bir ticarî yolculuk gerçekleştirir. Mekke kervanı Busrâ'da konakladığı sırada burada yaşayan münzevi rahip Bahira, gördüğü çeşitli alametlerden ötürü Hz. Muhammed'in Tevrat ve İncil'de müjdelenen elçi olduğunu idrak edip kendisiyle konuşur ve amcasını, Yahudilerden gelebilecek tehlikelere karşı uyarır. Tercüme ettiğimiz eserde ise rahip Bahira, Kur'an isimli bir kitap yazan, İslam adında bir din uydurup bunu Hz. Peygamber'e öğreten, böylece bütün Müslümanları kandıran bir şahıs hüviyetine büründürülmüştür.

Hz. Peygamber'in İslamiyeti, Ehl-i kitaba mensup alimlerden öğrendiği yönündeki iddialar, İslamiyetin yayılmaya başladığı kültür ve coğrafyalarda zaman zaman karşılaştığı bir aksülamel çeşidi olup ilk Hristiyan reddiyelerinden itibaren dile getirilmektedir. Ele aldığımız metinde bu iddiayı ispat için İslam kaynaklarında verilen bilgiler açıkça tahrif edilmiş ve anakronik bir yaklaşımla yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca müşahhaslaştırılmış, yani Hz.

Peygamber'e getirdiği dini öğreten rahibin ismi, yaşadığı yer vb. detaylar açıkça zikredilmiş ve bu dini Hz. Peygamber'e hangi yöntemleri kullanarak öğrettiği ile ilgili oldukça detaylı bir senaryo yazılmıştır. Böylece Bahira hadisesi, apokalips edebiyatı ve Hristiyan reddiyelerine has bir üslupla tahrif edilip yeniden inşa edilerek bir efsaneye dönüştürülmüştür.

Amerikalı şarkiyatçı ve Sâmî diller uzmanı Richard James Horatio Gottheil (1862-1936),[1] 1898 yılında *Zeitschrift für Assyriologie und Verwandte Gebite* isimli derginin

1 1862 yılında İngiltere'nin Manchester eyaletinde doğan Gottheil'in haham olan babası Rabbi Gustav Gottheil, aldığı bir davet üzerine Amerika'ya yerleşerek kısa sürede ülkenin en önemli Siyonist liderlerinden birisi hâline gelmiştir. Böylece 11 yaşından itibaren Amerika'da yetişen Gottheil, 1881'de Columbia College'ı bitirmiştir. Ardından Avrupa'ya giderek Berlin, Tübingen ve Leipzig üniversitelerinde lisans üstü çalışmalar yapmıştır. Berlin Üniversitesinde Süryânî dili üzerinde yaptığı *A Treatise on Syriac Grammar by Mari (i) Eliâ of Sobha, Edited and Translated from the Manuscript in Berlin Royal Library* adlı teziyle 1886 yılında doktor olmuştur. Bu çalışması, yıllar içersinde Süryânîce dili üzerinde yapacağı diğer birçok çalışmaya öncülük etmiştir. Doktorasını tamamladıktan sonra tekrar Amerika'ya dönmüş ve Columbia Üniversitesinde Sami dilleri üzerine çalışmalara başlamıştır. Yahudilikle ilgili dersler almış ve bir ara Mısır'a giderek Arapçasını ilerletmiştir. Columbia Üniversitesinde sürdürdüğü çalışmalarda Tevrat incelemelerine önem vermiş ve tenkit çalışmalarını sürdürürken tarih metodolojisinden yararlanmayı esas almıştır. İbrânîce, Süryânîce ve Arapça pek çok yazmayı neşretmiş, Genize dokümanlarının deşifre edilip yayımlanmasına yönelik çalışmalarda önemli rol oynamıştır. Gerek editör gerekse madde yazarı olarak birçok ansiklopedinin hazırlanmasında emeği geçmiş, soy bilimi ile ilgili olarak da çalışmalar yapmıştır. 1936'da New York'ta ölen Gottheil'in çok sayıda eseri mevcuttur. Bunlar arasında *Persian Literature Comprising the Shah Nameh, the Rubaiyat, the Divan and the Gulistan; An Eleventh Century Document Concerning a Cairo Synagogue; The Belmont-Belmonte Family: A Record of 400 Years; Fragments from the Cairo Genizah in the Freer Collection* zikredilebilir. Gottheil ayrıca Ebû Zeyd el-Ensârî'nin *Kitâbü'l-Matar*'ını, Kindî'nin *Ahbâru Kudâti Mısr*'ını, Gâzî b. Vâsıtî'nin *Reddün alâ Ehli'z-Zimme*'sini neşretmiştir. Birçok ansiklopedide maddeleri bulunan yazarın, çeşitli ilmi dergilerde 150'ye yakın makalesi yayımlanmıştır. Bk. Joshua Bloch, "Richard James Horatio Gottheil 1862-1936", *JAOS*, LVI (1936), s. 472-479; Cengiz Kallek, "Gottheil, Richard James Horatio", *DİA*, XIV (İstanbul 1996), s. 119-120.

XIII. sayısında[2] bu eserle ilgili "*A Christian Bahira Legend" (Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi)* başlıklı bir makale yayımlamıştır. Müellif bu makalesinde, iddia edildiği gibi İslamiyetin ortaya çıktığı dönemlerde değil, XI. yüzyılın sonu veya XII. yüzyılın başlarında İran'da ya da İran'a yakın bir coğrafyada yazıldığını düşündüğü, çeşitli kütüphanelerde Süryânîce ve Arapça nüshaları bulunan apokalips-reddiye türü bu eseri, üzerinde tahlillerde bulunarak okuyuculara tanıtmıştır. Derginin müteâkip sayılarında da eserin Süryânîce ve Arapça nüshalarının Gottheil tarafından yapılan edisyon kritikli neşirleri ile İngilizce tercümeleri yayımlanmıştır.[3]

Eser, nâşiri Gottheil'in de tahlil kısmında tespit ettiği üzere üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde münzevi bir rahip olarak tanıtılan ve kiliselerde tek haç bulundurulmalı, tek haça ibadet edilmeli gibi görüşleri nedeniyle devrin hakim Hristiyan ilahiyatına ters düşerek yaşadığı yerden sürülen Bahira'nın, Hz. Mûsâ'nın vahiy aldığı Sina Dağı'nda bir melek aracılığı ile rü'yete mazhar oluşu anlatılmaktadır. Rü'yette sembollerle İslam'ın doğuşundan metnin yazıldığı döneme kadar yaşanan olaylar anlatılmakta ve Mesîh'in ikinci kez dünyaya gelişi ile neticelenecek kıyametten bahsedilmektedir.

İkinci bölümde haç ile ilgili görüşleri nedeniyle doğduğu yerden uzaklaştırılarak Yesrib'e yani gerçekte Hz. Peygamber'in 622 yılında Mekke'den hicret ettiği topraklara gelen Bahira'nın, burada son derece ilkel ve basit bir hayat süren İsmâîloğulları ile karşılaşması ve aralarında sade bir hayat

2 Gottheil, "A Christian Bahira Legend", *Zeitschrift für Assyriologie und Verwandte Gebite,* XIII (Berlin 1888), s. 189-242.

3 Gottheil, "A Christian Bahira Legend", *Zeitschrift für Assyriologie und Verwandte Gebite,* XIV (Berlin 1889), s. 203-268; XV (Berlin 1900), s. 56-102; XVII (Berlin 1903), s. 125-166. 1888-1903 yılları arasında yayımlanan bu makalelerin 1903 yılında New York'ta basılan *A Christian Baḥīra Legend* isimli bir kitapta toplandığı anlaşılmaktadır.

sürerek İsmâîloğullarına, kervanlarıyla kendisine ait kuyu yakınlarında konaklamayı adet edinen Araplara, edindiği rü'yete göre mazhar olacakları şanlı gelecekle ilgili bilgiler vermesi anlatılır. Buna göre bir gün, hücresi yakınında konaklayan kervan içerisinde, başının üzerinde silüet bulunan bir genç Bahira'nın dikkatini çeker. Rü'yetinde kendisine hükümdarlık verilen kişinin bu genç olduğunu anlayınca da aralarında sorulu cevaplı uzunca bir diyalog başlar. Bu konuşmalar esnasında Bahira, Hz. Muhammed'e sabır ve özveri ile kendisinin uydurduğu bir din olan İslam'ı tebliğ eder, Kur'an'ı yazar ve ona ileride çok büyük bir iktidarın tek sahibi olacağını telkin eder. Neticede saf ve uysal bir genç olarak takdim edilen Hz. Muhammed, Bahira'nın söylediklerini harfi harfine yerine getirerek, kabilesi arasında vaat edilen nüfuz ve itibara kavuşur.

Üçüncü bölümde ise rü'yeti tamamlayan bir unsur olarak, Müslümanların iktidara gelişinden kıyametin kopacağı ana değin gerçekleşecek hadiseler bir kehanet formunda anlatılmaktadır. Bu kısımda da Müslümanlar; zalim, zorba, kan döken, gayrimüslimlere acımayan, onları vergi borcu altında ezen kimseler olarak takdim edilmekte; Müslümanların iktidarında nice Hristiyan'ın dininden döneceği, bu yüzden de kıyamet günü Îsâ-Mesîh tarafından cezalandırılacakları ifade edilmektedir.

Bu çalışma giriş ve Gottheil'in değerlendirme yazısı ile Süryânîce-Arapça nüshaların tercümelerini içeren iki bölümden oluşmaktadır. *Hıristiyan Bahira Efsanesi*, kadîm zamanlardan itibaren ürünleri verilen apokalips edebiyatı ile reddiye edebiyatını birleştiren bir üslup ve yöntemle kaleme alındığından, giriş kısmında öncelikli olarak Yahudilik-Hıristiyanlık-İslam ilişkileri açısından apokalips-reddiye edebiyatı üzerinde durulmuştur. Ardından, İslamiyetin doğuşu karşısında Ehl-i kitabın aldığı tavrı ve karşılıklı

münasebetleri, *İslam'ın Yayılışı ve Müslümanlarla Gayrimüslimler Arasındaki İlişkiler* başlığı altında incelenmiştir. Son olarak Bahira hadisesinin, Hristiyanların elinde nasıl bir efsane niteliği kazandığı ve reddiyeye dönüştüğü ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuş, metindeki anakronik yanlışlara, çelişki ve tahrifata dikkat çekilmiştir.

Birinci bölümde Gottheil'in *Bir Hristiyan Bahira Efsanesi* ismini verdiği kitaba dair tahlil yazısının tercümesi yer almaktadır. Bu kısımda Gottheil, reddiye yazmak adına tarihî rivayetleri çarpıtmak suretiyle kaleme alınan bu eserdeki anakronik yanlışlara dikkat çekmekte, gerçekte hangi yüzyılda ve hangi coğrafyada yazıldığını tespite çalışmaktadır.[4] İkinci bölümde Gottheil'in Süryânîce ve Arapça metinlerden İngilizceye çevirdiği metinlerin Türkçe çevirisi yer almaktadır.

Bahira hadisesi ile ilgili böyle bir eserin tercümesinin ilim hayatına katkı sağlayacağını söyleyerek teşvik eden kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa Fayda'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Eseri baştan sona okuyarak çok kıymetli katkılarda bulunan Prof. Dr. Casim Avcı'ya müteşekkirim. Ayrıca Prof. Dr. Fuat Aydın, Prof. Dr. Nuh Arslantaş ve Doç. Dr. Gülgün Uyar'a teşekkür ederim.

Fatımatüz Zehra Kamacı
İstanbul 2020

4 Tercüme esnasında tarafımızdan metne dahil edilen dipnotlar [çev.] ibaresiyle gösterilmiştir. Gerek giriş gerekse tercüme kısmında faydalandığımız kaynaklar ise çalışmamızın sonunda yer alan *kaynakça*da gösterilmiştir.

GİRİŞ

Yahudilik-Hıristiyanlık-İslam İlişkileri Açısından Apokalips-Reddiye Edebiyatı

Gottheil'in *Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi* başlığıyla edisyon kritikli neşrini ve İngilizce tercümesini gerçekleştirdiği eser, Yahudi-Hıristiyan kültürü içerisinde kadîm bir geçmişe sahip apokaliptik metinlerden olup aynı zamanda reddiye türüne aittir. Metni daha iyi anlayabilmek ve karşılaştırma yapabilmek için İslamiyetin doğuşundan asırlarca önce ürünleri verilmeye başlanan apokalips ve reddiye edebiyatı üzerinde kısaca durmak yararlı olacaktır.

Apokalips Edebiyatı

Apokalips, kelime itibariyle "vahiy" ya da "gizli olanı ifşa etme, açma" anlamına gelmekte olup, terim olarak edebî bir türü tanımlamaktadır. Buna göre, doğa üstü güçler, fizik ötesi alem, ahiret, kozmoloji, cennet ve cehennem, insanlığın başlangıcı ya da sonu vb. konular ile ilgili olarak melek gibi metafizik varlıklar aracılığıyla insana, özellikle de peygamberler gibi ruhanî nitelikleri olan kimselere iletilen bilgiler içeren eserlerden müteşekkil edebiyata apokalips edebiyatı adı verilmektedir. Bu eserlerin kökeni temel özellikleri itibariyle kadîm Yunan, Roma ve Bâbil medeniyetlerine ait ürünlerde aranmalıdır. Homeros'un *Odüsseia (Odise)* destanının *Ölülerin Ahvali* başlıklı XI. rapsodisi,[5] Yunan ve Roma felsefî metinleri, örneğin Eflatun'un *Devlet* isimli eserinin X. kitabında yer alan *Cehenneme İniş, Er Ef-*

5 Bk. Homeros, *Odüsseia (Odise)* [trc. Ahmet Cevat Emre], I-II, Ankara 1941, I, 261-284.

sanesi başlıklı kısım,[6] Cicero'nun *Devlet* isimli eserinin son kitabındaki *Somnium Scipionis (The Dream of Scipio)* başlıklı bölüm,[7] MÖ VII. yüzyılda oluşturulmuş Bâbil medeniyetine ait bir metin olan *Vision of the Netherworld*,[8] yukarıdaki saydığımız unsurların bir ya da daha fazlasını içeren eserlerdir. İlk Çağda birbirinden farklı medeniyetlere ait eserlerde görülen bu ortak özellikler, MÖ III. yüzyıldan itibaren Yahudilerin elinde daha sistemli ve bütüncül bir şekle bürünerek özel bir edebiyat türünü meydana getirmiştir.[9]

Yahudi apokalipsleri konuları itibariyle dünyevi, uhrevi veya her iki yönü de bulunanlar şeklinde sınıflandırılabilir. İlk kategoridekiler, Yahudilerin tarih içerisinde yaşadıkları olaylardan ilham alınarak meydana getirilmiştir. Genel itibariyle tarihin dilimlere ayrılması ve İsrâîloğullarının güç ve nüfuz kazanarak yeni bir dünya düzeni oluşturmaları ile ilgili bahisler içerirler. Örneğin, Tevrat'taki tek apokalips olma özelliğini hâiz *Daniel*[10] kitabı ile *I. İdrîs* kitabının bazı kısımları, Antakyalı Epiphanes'in Yahudilere karşı uyguladığı baskı ve neticede çıkan *Makkabîler* ayaklanması (MÖ 168)[11] ile ilgilidir. *IV. Ezra* ve *II. Baruk* apokalipsleri ise Yahudilerin Romalılarla yaptığı, ancak hezimetle ve Kudüs'ün yıkılmasıyla sonuçlanan savaşla ilgili olarak kaleme alınmıştır. Uhrevi Yahudi apokalipslerinde ise genelde vahye muhatap olan kişi Tanrı'nın huzuruna çıkarak bir melek tarafından yolculuğa çıkarılır, uhrevi aleme dair manzaralar müşahede eder, hesap ve mizanın özellikleri ile ilgili

6 Bk. Eflatun, *Devlet* (trc. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz), İstanbul 1975, s. 300-301.

7 Bk. Cicero, *On the Good Life* (trc. Michael Grant), London 1971, s. 337-340.

8 Bk. S. Kvanvig, "An Akkadian Vision as Background for Daniel 7", *StTh*, XXXV (1981) s. 85-89.

9 John J. Collins, "Apocalypse: Origins of the Genre", *ER*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 410-411.

10 *I. İdris*, *I V. Ezra*, *Baruk* gibi kitaplar apokrif olduklarından Tevrat içerisinde değerlendirilmemektedir.

11 Detaylı bilgi için bk. Yehoshua M. Grintz, "Maccabees, First Book of (I Maccabees)", *Encyclopaedia Judaica*, XI (Jerusalem 1970), s. 656-657.

bilgilere vakıf olur. *I. İdrîs* ve *III. Baruk*'un bazı kısımları bu tür apokalipslere örnek olarak gösterilebilir. Son olarak bu iki husus, yani dünyevi ve uhrevi, fizikî aleme ve metafiziğe ait unsurların bir arada bulunabildiği apokalipsler mevcuttur ki *İbrâhîm* apokalipsi, *İdrîs* apokalipsinin belirli kısımları bu özellikleri taşımaktadır.[12] Yahudilerin temelini attıkları apokalips edebiyatı, miladi I-VII. yüzyıllar arasında bu çevrede önemini yitirmeye başlamış, ancak VII. yüzyıldan itibaren İbrânîce apokaliptik eserler yeniden yazılmaya başlanmıştır. Örneğin, *Sefer Yarubbavel*[13] 629 yılında İbrânîce olarak, Bizanslı bir Yahudi tarafından, Bizanslıların İranlılara karşı elde ettiği zaferler üzerine yazılmıştır. Bu husus, Yahudileri zafere taşıyacak büyük savaşla ilgili beklentileri tetiklemiştir.[14]

Apokalips edebiyatı miladi I. yüzyıldan itibaren Yahudiler arasında önemini yitirmeye başlarken Hıristiyanlar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Apokalips adını taşıyan ilk ürün, miladi 90 tarihinde yazılan ve birçok yönüyle *Daniel* kitabına benzeyen İncil'in son kitabı *Vahiy*'dir. Hıristiyanlar, yazdıkları apokalipslerde Yahudilerden farklılaşan Mesîh doktrinlerini yaymak üzere Nâsıralı Îsâ'nın öldükten sonra yeniden dirildiğini, dünyanın sonu geldiğinde yeryüzüne inip iyiler ve kötüler arasında hüküm vereceğini ifade etmeye başladılar. Başlangıçta apokaliptik bilgileri elde eden herhangi bir kimse öne çıkarılmamakla birlikte, miladi II. asırdan itibaren Hıristiyanlar *Peter* apokalipsi, *Paul* apokalipsi gibi eserler oluşturmaya başladılar. V. asırda yazılan *Cologne Mani Codex*; Âdem, Şit, Enoş, Sam ve İdrîs'e ait apokalipsler içermektedir. Yine aynı yüzyıl-

12 John J. Collins, "Apocalypse: The Jewish Apocalypses", *ER*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 409-410.

13 Bilgi için bk. Gideon Bohak, "Book of Zarubbabel", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, s. 139.

14 Bk. Lawrence Fine, "Apocalypse: Medieval Jewish Apocalyptic Literature", *ER*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 419-420.

lara ait olup 1945 yılında Mısır'da, Nag Hammadi'de[15] bulunan eserler arasında yer alan gnostik metinlerde Âdem, Petrus, Pavlus ve Ya'kûb apokalipsleri mevcuttur. İlk dönemlerde Hıristiyan apokalipsleri dünyevi-politik olmaktan ziyade mistik-uhrevi unsurları ile ön plana çıkmaktaydı. Buna göre Yahudi apokalipslerindeki semboller, yaşanmakta olan tarihe uygulanmış, örneğin Hippolu Augustine (ö. 430),[16] İncil'de zikredilen "bin yıllık iktidarı"[17] o zamanki kilise yönetimi olarak yorumlamıştır. Mistik apokaliptik düşüncenin etkisini bu dönemde Dante'nin (ö. 1321) *İlahi Komedya*'sında[18] bulmak mümkündür.

Görüldüğü üzere apokalips edebiyatı, Yahudilikle Hıristiyanlığın iki farklı din olarak karşı karşıya geldiği döneme, yani Hz. Îsâ'nın beklenen Mesîh olduğunu savunan Hıristiyanlığın doğuş sürecine damgasını vurmaktadır. Her iki din de bu edebiyata ait ürünlerde, kendilerine has Mesîh inançlarını temellendirip tarihî seyri bu doğrultuda yönlendirme çabası içerisine girmiştir. Dolayısıyla apokalips edebiyatı, birazdan özelliklerini zikredeceğimiz reddiye

15 1945 yılında birçok koptik yazmanın keşfedildiği Yukarı Mısır'da bir yerleşim yeri olan Nag Hammadi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Peter Nagel, "Nag Hammadi", *The Encyclopedia of Christianity*, III (Brill 2003), s. 685-686.

16 Latince asıl adı Aurelius Augustinus olan Hippolu aziz, Batı Kilisesi'nin ilk döneminin başlıca ilahiyatçısıdır. Genellikle ilkçağ Hıristiyanlığının en büyük düşünürü sayılan Augustinus, Yunan felsefesinin Platoncu geleneği ile Hıristiyan inançlarını kaynaştırmaya çalışmıştır. Detaylı bilgi için bk. Warren Thomas Smith, "Augustine of Hippo", *ER*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 624-630.

17 Kastedilen *Vahiy* kitabı 20'deki şu ifadelerdir: "Melek ejderhayı, -İblis ya da şeytan denen o eski yılanı- yakalayıp bin yıl için bağladı. Bin yıl tamamlanıncaya dek ulusları bir daha saptırmasın diye onu dipsiz derinliklere attı, oraya kapayıp girişi mühürledi. Bin yıl geçtikten sonra kısa bir süre için serbest bırakılması gerekiyor."

18 Floransa'da orta halli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Dante'nin, öteki dünyaya yaptığı düşsel geziyi içermekte olup; tarihten, felsefeye, dinbilimden gökbilim ve geometriye kadar uzanan bir ansiklopedi niteliği taşıyan, Cehennem, A'râf ve Cennet adlı üç bölümden müteşekkil bu eserle ilgili detaylı bilgi için bk. Dante, *İlahi Komedya: Cehennem* (trc. Rekin Teksoy), I-III, İstanbul 1998, I, 9-28.

edebiyatı gibi, bu iki dinin birbirinden farklılaşan yönlerini, birbirlerine ait ret ve kabullerini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

İslam'da, tam olarak Yahudi ve Hıristiyan geleneğindeki şekliyle bir apokaliptik edebiyattan bahsetmek mümkün değildir.[19] Elbette İslam kaynaklarında da kıyamet ya da Mehdî kavramları çerçevesinde çeşitli bilgiler zikredilmektedir. Ancak bunlar, Yahudi ve Hıristiyan apokalips edebiyatında olduğu gibi, din adamlarına ya da din mensuplarına Allah'tan gelen rü'yetler şeklinde sunulmazlar. Tarihin hangi diliminde kimin hakim olacağı ile ilgili kehanetler içermezler.[20] Aksine kıyamet ve kıyamet alametleri ile ilgili bilgiler esas itibariyle Kur'an'a ve muteber hadis kitaplarına dayanmaktadır. Buna göre kıyametin ne zaman kopacağını ve gaybı bilen yalnızca Allah'tır.[21] Öte yandan İslam dünyasında asırlar içerisinde, siyasi çekişme ve savaşların da etkisiyle çeşitli fiten ve melâhim türü eserler meydana getirilmiştir. Bunlar, gelecekte ortaya çıkacak sosyal kargaşa, iç savaş gibi önemli olaylar ya da kıyamet alametlerine dair haberler içeren eserlerdir.[22] Müstakil fiten ve melâhim türü kitaplarla apokalipsler arasında muhteva açısından benzerlik kurulabilse de bunların sıhhati tartışmalı pek

19 Mûteber hadis kitaplarında yer alan fiten-melâhim hadisleriyle apokaliptik edebiyat arasında kurulmaya çalışılan ilişki ile ilgili değerlendirmeler için bk. Özcan Hıdır, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İstanbul 2006, s. 540-557.

20 Bk. John J. Collins, "Apocalypse: Apocalyptic Traditions in İslam", *ER*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 413.

21 İlgili bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "*Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar: De ki, Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bilmezler.*" el-A'raf 7/187. "*İnsanlar sana kıyametin zamanını soruyorlar. De ki, onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır.*" el-Ahzâb 33/63.

22 Detaylı bilgi için bk. İlyas Çelebi, "Fiten ve Melâhim", *DİA*, XIII (İstanbul 1996), s. 149-153.

çok rivayet içerdiği ve verilen bilgilerin esasen bir zan ve tahminden öteye geçmeyeceği bilinen bir husustur.

Apokaliptik bir eser olan Bahira efsanesinde hem yaşanılan tarihe hem de kıyamet ve ahirete dair bir çok unsur tespit etmek mümkündür. Efsanenin ilk bölümünde, Bahira'nın Sina Dağı'ndaki rü'yetinin anlatıldığı kısım,[23] *Daniel* apokalipsi ile önemli ölçüde benzerlik arz etmektedir. Söz konusu kısımda Daniel'in gördüğü bir rü'yetten bahsedilmekte ve Bahira efsanesindeki rü'yetle karşılaştırıldığında yalnızca simgelere dair yapılan açıklamaların değiştiği anlaşılmaktadır. Buna göre *Daniel* apokalipsinde rü'yetteki hayvanlardan birisi Med ve Pers krallığına işaret etmekte iken Bahira efsanesinde rü'yette sözü geçen bir yaratık, artık gelinen tarihî süreçte Hâşimoğullarını, Fâtımîleri ya da Romalıları temsil etmektedir. Efsanede her fırsatta çeşitli sembollerle Hıristiyanlıktaki Mesîh inancı temellendirilmeye çalışılmakta, bu suretle Yahudi Mesîh inanışından ayrılan yönlere de vurgu yapılmaktadır. Netice itibariyle Bahira efsanesi, mistik-uhrevi unsurlar kullanılarak, yaşanan tarihî olaylara dair yazılan apokaliptik metinlerin ilginç bir örneğini teşkil etmektedir.

Reddiye Edebiyatı

Reddiye (polemics) bir dinin mensuplarının, kendi dinlerinin mevsûkiyetini, diğer dinlerin yanlışlığını ispat için kaleme aldıkları eserleri ifade eden bir terimdir. Yahudilerin ve Hıristiyanların karşılıklı olarak meydana getirdikleri sözlü yahut yazılı reddiyeler bu hususta önem arz etmektedir.

Yahudiliğin Hıristiyanlığa karşı reddiyeleri, Hıristiyanlığın Roma'nın resmî dini olmasıyla başlamıştır. Bu ayrılık hem doktrineldir hem de Kitâb-ı Mukaddes yorumları üzerinedir. Hıristiyanlara göre Nâsıralı Îsâ beklenen

23 *Daniel*, 7, 8.

Mesîh olup kutsal üçlüde oğulu temsil etmektedir. Bütün insanlığa bir kurtuluş işareti olarak ölmüş, sonra dirilip cennete yükselmiştir. Kıyamet öncesinde yeniden yeryüzüne inecek, iyilerle kötüler arasında hükmedecektir. Yine Hıristiyan inancına göre Hz. Îsâ'nın gelişi ile, geçmiş uygulamaların yani Tevrat'ın değeri kalmamıştır. Yahudiler ise Nâsıralı Îsâ'nın beklenen Mesîh olduğunu kabul etmeyerek Hıristiyanlığın temelini oluşturan bütün bu unsurları reddederler. Yahudilere göre Hz. Îsâ'nın Mesîh olduğu iddiasını öncelikli olarak tarihin kendisi yalanlamaktadır. Zira İncil'de Mesîh çağı ile başlayacağı ifade edilen huzur ve barış dönemi yaşanmamıştır. Hıristiyanlar Tevrat'ta zikredilen Şilo'dan[24] kastın Îsâ-Mesîh olduğunu ileri sürmekte, Yahudiler ise bu iddiayı reddetmektedirler. Yahudiler, baba-oğul-kutsal ruh üçlemesiyle ilgili de çeşitli itirazlarda bulunmuşlardır. Tevrat'ta açıkça Îsâ-Mesîh'ten bahsedilmemekte, ancak Tevrat üzerinden onun bir sahtekâr olduğu yönünde yorumlar yapılabilmektedir. Buna karşın Yahudilere ait apokrif metinlerde Hz. Îsâ'nın, Hz. Meryem'in Romalı bir askerden dünyaya getirdiği gayri meşru bir çocuk olduğu dahi söylenebilmektedir.

Hıristiyanlar, hem Yahudilerin itirazlarına cevap veren reddiyeler kaleme almışlar hem de XII. yüzyıldan itibaren Tevrat'a tenkitler yönelterek, çeşitli argümanlarla Yahudileri küfürle suçlamışlardır. Yahudilikten Hıristiyanlığa geçen Nicholas Donin ile birer Hıristiyan olan Pablo Christiani, Cebrâîl b. Ubeydullah, Yahyâ b. Adiy, Yahudilere karşı reddiye yazan isimler arasındadır. Nicholas'ın iddialarına karşı Yehiel den Yosef, Tevrat'ı savunmak durumunda kalmıştır.[25]

24 Kastedilen *Yaratılış* 49:10'da iktidarı Yahuda'nın elinden alacağı ifade edilen Şilo'dur.

25 David Berger, "Polemics: Jewish-Christian Polemics", *ER*, 2nd ed., XI (New York 2005), s. 7230-7236.

Bahira efsanesi, esas itibariyle, Müslümanlara karşı yazılmış bir reddiyedir. Asıl hedefi İslam dinidir. Ancak, genel reddiye üslûbu içerisinde Yahudiler de unutulmamış ve bu din, yukarıda bahsettiğimiz reddiye edebiyatında zikredilen klasik eleştirilerden nasibini almıştır. Buna göre efsanede Yahudilerin, Îsâ-Mesîh ile ilgili inanışları nedeniyle lanetlenecek bir kavim olduğu ifade edilmiş; Hz. Îsâ'yı çarmıha germeleri, Tevrat'tan yapılan nakillerle detaylı bir şekilde anlatılarak Hıristiyanların ve Müslümanların Yahudilere karşı olan olumsuz hisleri harekete geçirilmek istenmiştir. Üstelik, Bahira'nın Hz. Peygamber'e Ahd-i Cedîd'i öğrettiği, Kâtip Ka'b (Ka'b el-Ahbâr) isminde bir Yahudinin ise Bahira'nın öğretilerini tahrif ederek Araplara Ahd-i Atîk'i vazettiği ve onları hak dinden döndürdüğü ifade edilerek, Yahudiliğin batıl bir yol olduğu, bu kavmin Tanrı tarafından lanetlendiği açıkça dile getirilmiştir.

Müslümanlar, hicri II. (miladi VIII) yüzyıldan itibaren hem Hıristiyanlığa hem de Yahudiliğe karşı çeşitli reddiyeler kaleme almışlardır. Bu reddiyelerin özü Kur'an'a dayanır. Zira Kur'an'da Allah'ın birliği vurgulanmakta, Hz. Îsâ'nın Allah'ın oğlu değil peygamberi olduğu, çarmıha gerilmediği, İncil'in Hıristiyanlar tarafından tahrif edildiği ifade edilmektedir. Kur'an'a göre Hıristiyanlar, Hz. Peygamber'in geleceğini bildiren âyetleri de değiştirmişlerdir. Dolayısıyla İslam'ın Hıristiyanlığa karşı sunduğu deliller, Kur'an'ın vahyedildiği ilk dönemlerden itibaren Habeşistan'a hicret, davet mektupları,[26] elçilerin kabulü, Arap Yarımadası çevresine yapılan seferler,[27] diplomatik müna-

26 Hz. Peygamber'in yazdığı davet mektuplarına yukarıda değinilmişti. Emevî halîfesi Ömer b. Abdülazîz ile Bizans İmparatoru III. Leon arasında gerçekleştiği iddia edilen mektuplaşmalara ilişkin olarak bk. Levent Öztürk, *Asr-ı Saadet'ten Haçlı Seferlerine Kadar İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, İstanbul 1998, s. 264; Casim Avcı, *İslam-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003, s. 114-126.

27 Antakya Ya'kûbî patriği I. Ioannes (ö. 635-648) ile İslam ordusu komutanı arasında yapılan tartışmaya dair günümüze ulaşan metinlerle

sebetler gibi vesilelerle Müslümanlarca değerlendirilerek Hıristiyanlara aktarılmış ve aksülamel bulmuştur. Ebû Îsâ el-Varrâk,[28] Abdullah b. İsmâil el-Hâşimî (ö. 205/850),[29] Ali b. Rabben et-Taberî (ö. 240/855),[30] Kâsım b. İbrâhîm (ö. 246/860),[31] Câhız (ö. 255/869),[32] Ebû Yûsuf el-Kindî (ö. 260/873),[33] Hasan b. Eyyûb (ö. 377/987-988),[34] İbn Hazm (ö. 456/1063),[35] Abdülmelik el-Cüveynî (ö. 478/1085),[36] Gazzâlî (ö. 505/1111)[37] Hıristiyanlara karşı reddiye yazan ve eserleri günümüze ulaşan[38] başlıca isimlerdir.

ilgili bilgi için bk. Avcı, s. 111-114. Amr b. Âs ile Mısır Ya'kûbî patriği Benjamin arasında miladi 643 yılında yapılan tartışma ve Nestûrî rahip Abraham'ın miladi 670'lere doğru bir Müslümanla Hıristiyan arasındaki tartışmayı konu alan risalesi ile ilgili olarak bk. Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, s. 263-264.

28 VIII. asrın sonları ile IX. asrın ilk yarısında yaşamış, Mûtezile'ye mensup bir kelam alimi olan Ebû Îsâ el-Varrâk'ın, devrinde faaliyet gösteren üç Hıristiyan mezhebi olan Ya'kûbî, Nestûrî ve Melkîlerle ilgili kaleme aldığı reddiyesinin ismi *Kitâb fi'r-Red ale'l-Firâki's-Selâs mine'n-Nasârâ* olup, günümüze gelmeyen eserin muhtevasıyla ilgili bilgi Yahyâ b. Adî'nin reddiyesi sayesinde edinilmektedir. Bk. A. Subhi Furat, "Verrâk", *İA*, XIII (İstanbul 1986), s. 302-304.

29 Hâşimî, *Risâle ilâ Abdi'l-Mesîh İbn İshâk el-Kindî* isimli eserini, halife Me'mûn'un sarayında gördüğü hizmetlerden ötürü takdir ettiği Kindî'yi hak dine çağırmak üzere kaleme almıştır. Bk. Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler*, Konya 1989, s. 43-45.

30 Müellifin *Kitâbu'r-Red ale'n-Nasârâ* isimli eseri Müslüman-Hıristiyan polemiklerinin en eski örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 45-48.

31 Kâsım b. İbrâhîm'in daha çok Kur'anî metotla oluşturduğu *Kitâbü'r-Red ale'n-Nasârâ* isimli reddiyesi için bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 48-50.

32 Câhız'ın, Hıristiyanların reddiyelerinde İslamiyete karşı öne sürdükleri hususları cevaplandırdığı *el-Muhtâr min Kitâbi'r-Red ale'n-Nasârâ* isimli reddiyesi için bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 50-55; Avcı, s. 147-150.

33 Kindî'nin yalnızca Hıristiyanların teslis doktrini üzerinde durduğu *er-Red ale'n-Nasârâ* isimli reddiyesi için bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 55-56.

34 Bir Hıristiyan mühtedîsi olan Hasan b. Eyyûb'un *Risâle ilâ Ali b. Eyyûb* isimli reddiyesi için bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 56-58.

35 İbn Hazm'ın *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal* isimli reddiyesi için bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 58-61; Yusuf Şevki Yavuz, s. 215-216.

36 *Şifâü'l-Galîl fî Beyân mâ Vaka'a fi't-Tevrât ve'l-İncîl mine't-Tebdîl* isimli bu reddiye için bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 61-63.

37 Gazzâlî'nin *er-Reddu'l-Cemîl li İlâhiyyeti İsâ bi Sarîhi'l-İncîl* isimli reddiyesi için bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 65-72.

38 Günümüze ulaşmayan reddiyelerle ilgili olarak bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 41-43. Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, s. 269.

İslam'ın Hıristiyanlara yönelttiği Kur'an merkezli eleştirilere karşılık Hıristiyanlar, Müslümanlara verdikleri cevaplarda, genelde Hz. Peygamber'in şahsına eleştiriler getirmek yolunu tercih etmişlerdir. Onun vahiy almadığını ifade ile hayatı hakkında küçük düşürücü, tahkir edici bir üslup kullanmışlardır. Bu da kaleme aldıkları reddiyeleri Müslümanlar nezdinde incelenebilir olmaktan çıkaran bir husustur. Hz. Peygamber'in savaşması, Zeyneb bint Cahş'la evlenmesi, iftira niteliğinde sözlerle eleştirilmiş; onun tebliğ ettiği şeyleri, Arianizm mezhebine mensup bir Hıristiyan din adamından öğrendiği iddiası ortaya atılmış; zevk ve şehvet düşkünü bir kimse gibi tanıtılmaya çalışılmıştır.[39] Yuhanna ed-Dımaşkî (ö. 137/754),[40] Ebû Nuh el-Enbârî (ö. 188/803),[41] Theodoros Ebû Kurra (ö. 210/825),[42] Ammâr el-Basrî (III/IX. asır),[43] Halife Me'mûn'un sarayında yaşamış bir Hıristiyan bilgini olan Abdülmesîh b. İshâk el-Kindî (IX. yüzyıl),[44] George Hamartolus[45] ve Bizanslı Nicetas'ın reddiyeleri ile *Letter to the Emir of Damascus* isimli yazarı

39 Bk. Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, s. 264-269.

40 Yuhanna of Damascus. VIII. yüzyılda yaşamış bir Hıristiyan aziz, teolog, yazar ve şâirdir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Babası Sergios, Emevî halifeleri nezdinde itibar görmüş bir kimsedir. Kendisi de halîfe I. Velîd b. Abdülmelîk (705-715) zamanında maliye alanında istihdam edilmiştir. Hıristiyanlığı diğer dinlere karşı savunan birçok reddiye kaleme almıştır. *Concerning Faith against the Nestorians, Concerning the Two Wills and Energies in Christ* bunlardan bazılarıdır. Bk. Stanley Samuel Harakas, "John of Damascus", *ER*, 2nd ed., VII (New York 2005), s. 4940-4941. Ayrıca bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 34. Bilginin kaynaklarına dair *Pigi Gnoseos* isimli eserinin *Da Haeresibus* başlıklı kısmında İslam'dan ve Müslümanlardan bahsedilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Avcı, s. 126-134.

41 Eserinin ismi *Tafnîdu'l-Kur'an*'dır. Bk. Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, s. 273.

42 Yuhanna ed-Dımaşkî'nin talebesi olup reddiyesinde, İncil'de Hz. Peygamber'den bahsedilmediğini öne sürmektedir. Bk. Aydın, *Reddiyeler*, s. 34; Avcı, s. 138-145.

43 *Kitâbu'l-Bürhân* ve *Kitâbü'l-Mesâil ve'l-Ecvibe* isimli iki eser yazmıştır. Bk. Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, s. 273.

44 Bk. Aydın, Reddiyeler, s. 43.

45 Bizans tarihçisi olup IX. yüzyılda yaşamıştır. *Chronicle* isimli eserinde bugün kayıp olan pek çok Hıristiyan kaynağına ait bilgi ve bu eserlerden iktibaslar mevcuttur. Bk. R. Browning, "George Hamartolus", *New Catholic Encyclopedia*, VI (Washington 1967), s. 355.

bilinmeyen eser bu tür reddiyelerdendir. IX. yüzyılda bu tartışmalar Batı'ya da sıçramış, Kurtubalı Eulogius, *Liber Apologeticus Martyrum*[46] isimli eserinde bu hususları işlemiştir. 781 yılında I. Timotheos'un[47] halife Mehdî ile Hıristiyanlık hakkındaki karşılıklı konuşmalarını içeren mektuplar ile Nusaybinli Elias'ın[48] 1026'da Vezir Kâsım el-Mağribî ile olan tartışması ise Hıristiyan reddiyeleri içerisinde üslup bakımından bir istisna teşkil etmektedirler. Bu iki isim Hz. Peygamber'i tahkir edici bir üslup kullanmak yerine Hz. Îsâ'nın tabiatı ile ilgili Hıristiyan doktrinini, Müslümanların anlayacağı bir hâle getirmek için uğraş vermişlerdir.[49]

Müslüman-Gayrimüslim İlişkileri

İslam'ın Yayılışı ve Müslümanlarla Gayrimüslimler Arasındaki İlişkiler

Yukarıda zikrettiğimiz apokalips ve reddiye geleneğine uygun olarak Yahudilik ve Hıristiyanlık, kendileri için mutlu günlerin hazırlayıcısı olacak kurtarıcılarını beklerken,

46 Eulogius of Cordoba. IX. yüzyıl İspanyol fedâîleri hareketinin öncüsü olan Speraindeo'nun talebesi olup *Apologeticus Martyrum* isimli eserinde Hıristiyan şehitler, gönüllü şehitlik ve kıyamet öncesi Îsâ-Mesîh ile ilgili düşüncelerini kaleme almıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. E. P. Colbert, "Eulogius of Cordoba", *New Catholic Encyclopedia*, V (Washington 1967), s. 631; Cutler, ilgili yerler.

47 Nestûrî patriği olup Abbâsî halifeleri el-Mehdî ve Hârûnürreşîd dönemlerinde itibar görmüş bir şahsiyettir. Sayıları iki yüzü bulan mektuplar kaleme almıştır. Yukarıda kastedilen, bunlar arasında yer alan ve halife el-Mehdî huzurunda Hıristiyanlıkla ilgili yapılan konuşmaları ve Hıristiyanlığın savunusunu içeren metinlerdir. Bk. J. M. Sola-Sole, "Timotheus I, Nestorian Patriarch", *New Catholic Encyclopedia*, XIV (Washington 1967), s. 166-167.

48 Elias of Nisibis. Nestûrî metropolitidir. Döneminin en önemli yazarlarındandır. Nusaybin'de doğmuş, eserlerini hem Süryânîce hem de Arapça yazmıştır. *Book of the Proof of the Truth of the Faith, Chronography, Book of the Translator* başlıca eserleri arasındadır. Bk. J. M. Sola-Sole, "Elias Bar Sibânâyâ", *New Catholic Encyclopedia*, V (Washington 1967), s. 274.

49 Norman Daniel, "Polemics: Jewish-Christian Polemics", *ER*, 2nd ed., XI (New York 2005), s. 7242-7244. Orta Çağda reddiye edebiyatı ile ilgili daha detaylı bilgi için bk. Frank Talmage, "Polemics:Christian-Jewish-Scandinavia", *Dictionary of the Middle Ages*, X (New York 1989), s. 1-7; Moshe Perlmann, "Polemics: Islamic-Jewish", *Dictionary of the Middle Ages*, X (New York 1989), s. 7-9.

umut ettikleri şekilde gelişmeyen bir hadise vuku bulmuştur. Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın neşet ettiği kaynaktan, yani eşi ve benzeri olmayan Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu söyleyen Hz. Peygamber tebliğine başlamıştır. Daveti sırasında Hz. Peygamber, bu iki dini kucaklamış; ancak zaman içerisinde tahrif edilip, Allah'ın razı olmadığı bir şekle büründürüldüklerini izah etmiştir. Müşriklerden ayrı bir statü verdiği Ehl-i kitapla birlikte bütün insanlığı Yahudilerin de Hıristiyanların da inandığı Allah tarafından indirilen son din İslam'a çağırmıştır.[50]

Aslında o dönemde Yahudiler de Hıristiyanlar da kendilerini feraha çıkaracak bir kurtarıcı beklentisi içindeydiler. Ancak Tevrat ve İncil'in vahyolunduğu tarihten VII. yüzyıla kadar bir hayli zaman geçmişti. Bu süre içerisinde Hıristiyanların kutsal metinlerin orijinalini korumayı ne derecede başardıkları meselesi, güç ve iktidar arzusu ile yeniden şekillendirilen kurtarıcı portresini de sorunlu hâle getiriyordu. Belki de bu nedenle Hz. Peygamber, davete başladığı anda, Hıristiyanların ya da Yahudilerin çoğunluğu tarafından peygamber olarak kabul edilmemiştir.[51] Bu durum

50 Bu hususta şu âyetler dikkatleri çekmektedir: "*Ey Ehl-i kitap, sizin ve bizim aramızda müşterek olan söze geliniz: Sadece Allah'a kulluk edelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer yüz çevirirlerse "Şahit olun biz Müslümanız." deyiniz.*" el-Âl-i İmrân 3/64. "*İçlerinden zulmedenleri dışında, Ehl-i kitapla ancak en güzel yolla mücadele edin ve deyin ki: "Bize indirilene de size indirilmiş olana da iman ettik. Bizim İlahımız da sizin İlahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur.*" el-Ankebût 29/46.

51 Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şu âyetlerle açıklanmaktadır: "*Hatırla ki, Meryem oğlu İsâ, "Ey İsrâîloğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek olan Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim." demişti. Fakat o kendilerine açık deliller getirince "Bu apaçık bir büyüdür." dediler.*" es-Saff 61/6. "*Biz Hıristiyanız diyenlerden de kesin sözlerini almıştık ama onlar da kendilerine zikredilenin önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.*" el-Mâide 5/14. "*Ey Ehl-i Kitap! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affedi-*

tarihin ilginç tekerrür sahnelerinden birisini, VII. asrın kendine has şartlarına uyarlayarak gün yüzüne çıkarmıştır. Öyle ki Hıristiyanların, Îsâ-Mesîh'i kabul etmedikleri için Yahudilere gösterdikleri tepkiler[52] sahip ve muhatap değiştirerek artık, Hz. Muhammed'i kabul etmedikleri için Müslümanlar tarafından her iki din mensuplarına karşı dile getirilmeye başlanmıştır.

Mekke'de doğan son ilahî din olan İslam, önce Medine'de yayılmış; ardından elçiler, İslam'a davet mektupları ve seferlerle, Hz. Peygamber ömrünü tamamlamadan, bütün Arap Yarımadası ile devrin iki büyük devleti olan Bizans'a ve Sâsânîlere adını duyurmuştur. İslam için yükselmenin başlangıcı olan bu dönem, davete muhatap olan müşrikleri, Yahudileri, Hıristiyanları, dolayısıyla onların Müslümanlarla olan ilişkilerini derinden etkilemiştir. Mekke'de müşriklerin sert tepkileri ve işkenceye varan eziyetleri ile karşılaşan Müslümanlar; hiçbir esası olmayan şirke dayalı putperestliğe[53] karşı sürdürdükleri mücadelede belki Yahudilerden destek beklemekteydiler. Ne de olsa Yahudilik tahrif edilmiş olsa da semâvî bir dindi. Oysa Müslümanlar, muhtemelen kendi milletlerinden gelecek bir kurtarıcıyı beklemeleri nedeniyle Yahudilerden hayal kırıklığına uğ-

yor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi." el-Mâide 5/15. "*Onlar öyle ki Allah'a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah'ın, ziyaret edilip hâl hatırının sorulmasını istediği kimseleri ziyaretten vazgeçerler ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarırlar. İşte onlar gerçekten zarara uğrayanlardır.*" el-Bakara 2/27.

52 Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şu âyetle ortaya konulmaktadır. "*Hepsi de kitabı okumakta oldukları hâlde Yahudiler, "Hıristiyanlar doğru yolda değillerdir." dediler. Hıristiyanlar da "Yahudiler doğru yolda değillerdir." dediler. Kitabı bilmeyenler de birbirleri hakkında tıpkı onların söylediklerini söylediler. Allah, ihtilafa düştükleri hususlarda kıyamet günü onlar hakkında hükmünü verecektir.*" el-Bakara 2/113.

53 "*Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.*" en-Nisâ 4/116. "*O hâlde sakın Allah ile beraber başka tanrıya kulluk edip yalvarma, sonra azap edilenlerden olursun.*" eş-Şuarâ 26/213.

rayan grupların içten içe sürdürdükleri kıskançlık, öfke ve düşmanlığın olumsuz etkilerine maruz kalmışlardır.

Buna karşın ilk olarak Habeş muhacirleri ile İslam'ı tanıyıp[54] Müslümanlara kucak açan, İslam'a Yahudilere nispeten daha ılımlı ve yumuşak bir yaklaşım tarzı sergileyen Hıristiyanlarla ilişkiler[55] olumlu bir ortamda başlamıştır. Mekke döneminde Sâsânîlerle Bizanslılar arasında cereyan eden savaşlarda Müslümanların, Bizanslıların galip gelmesini istemesi ve Kur'an'ın ümit edilen bu neticeyi Müslümanlara müjdelemesi (er-Rûm 29/1-5) bu hususu açıkça ortaya koyan hadiselerden birisidir.

Sâsânîlerin miladi 611 yılında Antakya ve Dımaşk'ı ele geçirmeleriyle başlayan Suriye işgali, 614 yılında Kudüs'e girilip, Kutsal Mezar Kilisesi'nin yağmalanması ve yıkılması, kutsal haçın alınması ile Bizanslılar için son derece tehlikeli bir boyuta ulaşmış, 618-619 yıllarında İskenderiye'nin alınmasıyla Mısır'a sıçramış ve Bizanslılar açısından vahim bir hal almıştı.[56] Bu gelişmeler, İslamiyetin yeni yayıldığı, Müslümanların müşriklerin eziyetlerine maruz kaldıkları Mekke'ye de sirayet etmiştir. Putperest olmaları hasebiyle müşrikler, Mecûsî Sâsânîlerin Hıristiyan Bi-

54 İslamiyetin doğuşundan iki asır önce Hz. Îsâ'da tek bir ilahi özellik gören Monofizit Hıristiyan inancını benimsemiş olan Habeşistan Krallığına, risaletin 5. yılında, önce on dört daha sonraki aylarda yetmişin üzerinde Müslüman tarafından gerçekleştirilen hicretler ve hicri yedinci yılda, Arap Yarımadası'nın dışında, yabancı bir ülke hükümdarının, yani Habeş kralının İslamiyeti kabul etmesi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Levent Öztürk, *Etiyopya'da İslamiyet I*, İstanbul 2001, ilgili yerler.

55 Esasen Yahudiler ile Hıristiyanlar arasında, başlangıçta İslam'a karşı oluşan bu yaklaşım farkı Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde tespit edilmiştir. "*İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hıristiyanlarız." diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.*" el-Mâide 5/82.

56 Bk. Georg Ostrogorsky, *History of the Byzantine State* (trc. Joan Hussey), New Jersey 1957, s. 85-86; A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire (324-1453)*, I-II, Wisconsin 1964, I, 194-196.

zanslılar karşısındaki başarılarıyla mesrûr olmuşlar; kendilerinin de Müslümanları yeneceklerini ifade ederek bu olayı, Müslümanları manen incitecek şekilde propaganda aracı olarak kullanmaya başlamışlardır. Hatta İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Hz. Ebû Bekir, müşrik Übeyy b. Halef ile Bizanslıların on yıl içinde Sâsânîlere galip geleceğine dair iddiaya bile girmiştir.[57] Bunun üzerine "*Elif Lâm Mîm. Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra üç ile dokuz yıl içinde galip geleceklerdir. Önce de sonra da emir Allah'ındır. O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü'minler sevinecektir. Allah dilediğine yardım eder. O mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir.*" meâlindeki Rûm sûresinin ilk âyetleri nazil olmuştur. Âyetin işaret ettiği Bizans galibiyeti çok geçmeden gerçekleşmiş; Bizans İmparatoru Herakleios'un, başkent ve yönetimi altındaki eyaletlerin kiliselerinden elde ettiği maddî imkânlarla donattığı ordusu, 622-627 yılları arasında Sâsânîlerle yaptığı savaşları kazanarak, kaybedilen yerleri geri almıştır.[58]

Hıristiyanlarla ilişkiler İslam davetinin, son ilâhî din olma özelliği ile yayılıp, Hıristiyanların memleketlerine girmeye başlamasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Medine'ye hicretten altı yıl sonra 628 yılında, Mekkeli müşriklerle imzalanan Hudeybiye Antlaşması'nın ardından, Hz. Peygamber aralarında Hıristiyan inancını benimsemiş kimselerin de bulunduğu bazı devlet başkanlarına, kabile reislerine ve şahıslara İslam'a davet mektupları göndermiştir. Bu devlet başkanları arasında Dihye b. Halîfe eliyle kendisine davet mektubu ulaştırılan Bizans İmparatoru Herakleios da mevcuttur. İmparatorun bu mektup karşısında aldığı tavır ve verdiği cevapla ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Ancak imparatorun Busrâ valisi aracılığı ile huzuruna çıkan elçi

57 Bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/922), *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, I-XXVI, Riyad 2003, XVIII, 338.
58 Bk. Ostrogorsky, s. 86-98; Vasiliev,197-199.

Dihye'ye iyi davrandığı anlaşılmaktadır.[59] Hz. Peygamber ayrıca Hıristiyan olan Mısır mukavkısına Hâtıb b. Ebû Belte'a,[60] Gassânî hükümdarı Hâris b. Ebû Şemir'e ise Şücâ' b. Vehb[61] eliyle İslam'a davet mektubu göndermiştir.

Hz. Peygamber, hicretin 8. yılında bir mektupla elçisi Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi, Bizans'a bağlı Busrâ valisine göndermiş; elçi Mûte'ye varınca, Gassânî emirlerinden Şurahbil b. Amr tarafından yakalanmış ve öldürülmüştür. Ayrıca Hz. Peygamber'in, on beş kişilik bir heyetle İslam'a davet için Belkâ'ya bir gecelik mesafedeki Zatu Atlah'a gönderdiği Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî uğradığı saldırı sırasında yaralanmış, beraberindeki on beş kişi ise şehit edilmiştir. Uluslararası diplomasi hukuku açısından kabul edilemez olan bu iki olay, hicretin 8. yılı cemâziyelevvel ayında (629) gerçekleşen Mûte seferini, yani Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki ilk çatışma ve mücadeleyi doğurmuştur. Zeyd b. Hârise'nin kumandanlığında hazırlanan orduya Hz. Peygamber'in yaptığı tavsiyeler, uluslararası savaş hukuku, insan hakları ve dine saygı açısından oldukça önemli maddeler içermektedir. Zira Hz. Peygamber ordusuna, elçisinin öldürüldüğü yere kadar ilerlemelerini, oradakileri İslam'a davet etmelerini, kabul ettikleri takdirde savaşmamalarını, aksi hâlde Allah'a sığınıp savaşmalarını, sözlerinde durmalarını, aşırı gitmemelerini; çocukları, kadınları, yaşlıları ve manastırlara çekilmiş münzevileri öldürmemelerini, hurmalıklara zarar vermemelerini, ağaçları kesmemelerini ve binaları yakmamalarını emretmiştir. Bu düsturla yola çıkan İslam ordusu, Hz. Peygamber'in elçisini öldüren Gassânî emiri Şurahbil b. Amr'a bağlı birlikler ve Bizans impa-

59 Bk. Ebû Abdillah Muhammed İbn Sa'd (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut 1968, I, 259; Muhammed Hamidullah, *Mecmûatü'l-Vesâikı's-Siyâsiyye li'l-Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râşide*, Beyrut 1985, s. 107-115.

60 İbn Sa'd, I, 260-261; Hamidullah, s. 136-139.

61 İbn Sa'd, I, 261; Hamidullah, s. 126.

ratoru Herakleios tarafından destek amacıyla gönderilen Bizans ordusu ile karşı karşıya gelmiştir. Neticede, üç büyük komutanını kaybeden İslam ordusu nihayet dördüncü komutan Hâlid b. Velîd tarafından, fazla zayiat vermeden geri dönmeyi başarmıştır.[62]

Hıristiyanlarla münasebetler bağlamında Mûte Seriyyesini, hicretin 9. yılında (630) gerçekleştirilen Tebük Gazvesi ve Dûmetü'l-Cendel Seriyyesi izlemiştir. Bizanslıların Müslümanlara karış savaş hazırlığı yaptıklarına ilişkin Medine'ye ulaşan bilgiler neticesinde, 630 yılında İslam ordusunun Medine'ye 700 km. uzaklıkta Suriye yolu üzerinde bulunan Tebük'e kadar ilerledikleri sefer gerçekleşmiştir.[63] Bu sefer sırasında zimmî statüsünün en önemli maddelerinden olan cizye ile ilgili âyetler nazil olmuştur.[64] Yine bu sefer sırasında Maknâ, Eyle, Cerbâ, Ezruh ve Ma'an gibi çoğunluğunu Hıristiyanlar ya da Yahudilerin oluşturduğu bölgeler, askeri birlikler vasıtasıyla İslam'a davet edilmiş; İslam'a girmeyi kabul etmeyenler, ilgili âyet gereği cizye ödemekle yükümlü tutulmuşlardır. Cizye âyetleriyle belirlenen bu yapı, sonrasında asırlar boyu Müslümanların idaresi altında yaşayan gayrimüslimlere dair uygulamalara temel teşkil etmiştir. 627 yılında Mekkeli müşriklerle müttefiklerine karşı gerçekleştirilen Hendek Savaşı esnasında Hayber Yahudileriyle işbirliği yaparak, Medine'ye Suriye ve Irak'tan gelen ticaret kervanlarının yolunu kesen Hıristiyan Ukeydir'in hakimi olduğu önemli ticaret merke-

62 Mûte savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bk. Mustafa Fayda, *Hâlid b. Velîd*, İstanbul 1990, s. 137-165.

63 Tebük seferi ile ilgili bilgi için bk. Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. Marsden Jones), I-III, Beyrut 1989, III, 989-1025; İbn Sa'd, II, 165-168.

64 İlgili âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: "*Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslam'ı din edinmeyen kimselerle, boyun eğerek kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.*" et-Tevbe 9/29.

zi Dûmetü'l-Cendel'e de yine bu sefer esnasında Hâlid b. Velîd kumandanlığında bir birlik gönderilmiş ve bu bölge cizyeye bağlanmıştır.[65]

Hicretin 7. yılında gönderilmeye başlanan davet mektuplarının ardından, Mekke'nin fethedilmesi ve Tebük Gazvesi ile Kuzey Arabistan İslam hakimiyetine girmiştir. Böylece içlerinde Hıristiyan grupların da bulunduğu çeşitli Arap kabilelerinin, "elçiler yılı" olarak bilinen hicretin 9. yılında (630-631) Medine'ye gelerek Müslüman oldukları yahut cizye vermeyi kabul ederek İslam hakimiyetine girdikleri bilinmektedir. İbn Sa'd, Hıristiyan Gassânî kabilesinden bir heyetin Medine'ye gelerek Müslüman olduğunu rivayet etmiştir.[66] Yine aynı yılda Necranlı Hıristiyan bir grup, Hz. Peygamber'in kendilerine gönderdiği bir davet mektubu üzerine[67] Medine'ye gelmişlerdir. Hz. Peygamber, mescitte ibadetlerini doğuya dönerek gerçekleştirmelerine izin verdiği bu kimseleri, "Sizi İslamiyeti kabulden üç şey alıkoymaktadır, bunlar domuz eti yemeniz, haça tapmanız ve Allah'ın oğlu olduğuna inanmanızdır." diyerek İslam'a davet etmiş, bu sırada Hz. Îsâ ile ilgili birçok hususu açıklığa kavuşturan *Âl-i İmrân* sûresinin ilk seksen âyeti nazil olmuştur. Hz. Peygamber Necran heyetinden gelen Hz. Îsâ'nın babasının kim olduğu yönündeki soruya, bu sûrenin 59. âyeti[68] ile cevap vermiş ve inkar etmeleri karşısında kendilerini yine aynı sûrenin 61. âyetinde öngörüldüğü üzere mübâheleye[69] davet

65 Bk. Fayda, *Hâlid b. Velîd*, s. 212-218.
66 İbn Sa'd, I, 338-339.
67 İbn Sa'd, I, 357-358.
68 İlgili âyette şöyle buyurulmaktadır: *"Allah nezdinde Îsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra da ona "ol" dedi ve oluverdi."*
69 Bir tartışma esnasında haksız ve yalancı olanın Allah'ın lanetine uğraması için beddua edilmesi anlamına gelen mübâheleyi öngören ilgili âyette şöyle buyurulmaktadır. "Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de

etmiştir. Bu teklifi değerlendiren heyet, âkiblerinin[70] "Ey Hıristiyan Cemaati, hepiniz çok iyi biliyorsunuz ki Muhammed gönderilmiş bir peygamberdir ve yine biliyorsunuz ki peygamberle lanetleşen bir kavmin zürriyeti kesilir." sözü üzerine mübâheleyi kabul etmeyerek anlaşma yapmışlardır.[71]

Hz. Peygamber'in vefatının ardından, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği ile başlayan süreçte, i'lâyı kelimetullah adına Hâlid b. Velîd kumandasında Bizans[72] ve Sâsânî[73] topraklarına karşı başlatılan fütûhât, bir asır gibi kısa bir süre içerisinde doğuda Çin'e, batıda Atlas Okyanusu'na kadar olan geniş bir sahada İslam'ın adının duyulmasını sağlamıştır.[74] Özetleyecek olursak, Hz. Peygamber devrinden başlayarak önce Arap Yarımadası,[75] Hulefâ-yi Râşidîn devrinde (632-661) Irak, İran, Horasan, Azerbaycan ve çevresi, Suriye, Filistin, Mısır ile Kuzey Afrika'nın[76] bir kısmı

Allah'tan yalancılar üzerine lanet dileyelim." Mübâhele ile ilgili olarak bk. Mustafa Fayda, "Mübâhele", *DİA*, XXXI (İstanbul 2006), s. 425.

70 Âkib, Necranlı Müslümanların kendilerine has idari sistemleri içerisinde emir, halk meclisinin başkanı ve sözünden dışarı çıkılmayan kimsedir. Bk. Mustafa Fayda, "Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* II (Ankara 1975), s. 143.

71 İbn Sa'd, I, 357-358. Konu ile ilgili farklı rivayetlerin değerlendirilmesi ve detaylı bilgi için bk. Fayda, "Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele", ilgili yerler.

72 Bizans'a karşı yürütülen fetih faaliyetlerine ilişkin olarak bk. Walter E. Kaegi, *Bizans ve İlk İslam Fetihleri* (trc. Mehmet Özay), İstanbul 2000. Müslümanlarla-Bizanslılar arasındaki sosyal ve siyasî münasebetler için bk. Avcı, ilgili yerler.

73 Sâsânîlerin sonunu hazırlayan bu fetihlerle ilgili olarak bk: Muhammed Cevde, *el-Arab ve'l-Ard fi'l-Irâk fî Sadri"l-İslam*, Ürdün 1979, ilgili yerler; Müfid Raif Mahmud, *Meâlimu Târihi'd-Devleti's-Sâsâniyye*, Dımaşk 1999, s. 75-82.

74 Bk. Fayda, *Hâlid b. Velîd*, s. 291-297.

75 İslamiyetin Güney Arabistan'a yayılış süreci ve bölge kabilelerinin elçiler yılı olarak isimlendirilen hicretin 9. yılı ve sonrasında topluca Müslüman olmaları ile ilgili olarak bk. Mustafa Fayda, *İslamiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, ilgili yerler.

76 Bu bölgede İslamiyetin yayılması ile ilgili detaylı bilgi için bk. Nadir Özkuyumcu, *Fethinden Emevîler'in Sonuna Kadar Mısır ve Kuzey Afrika* (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

ele geçirilmiştir.[77] 661-750 yılları arasında hüküm süren Emevîler devrinde Güney ve Doğu Anadolu ile Hindistan'ın bazı şehirleri, Endülüs[78] ve Orta Asya[79] ile Kuzey Afrika'nın tamamı fethedilmiştir. Emevîler devrinden itibaren bütün Orta Çağ boyunca göç ve ticaret gibi vesilelerle Doğu ve Batı Afrika'da,[80] Güneydoğu Asya'da[81] İslamiyetin yayılmaya başlamasıyla sınırlar doğuda Türkistan'a, batıda Atlas Okyanusu'na kadar genişletilmiştir. İslam hakimiyetindeki bu sınırlara Büyük Selçuklu Devleti ile Bizans arasında 1071 yılında gerçekleştirilen Malazgirt Muharebesi neticesinde Türkler tarafından başlatılan ve Osmanlı Devleti döneminde devam eden fetihlerle Anadolu,[82] XIV. asırdan sonra ise Balkanlar[83] dahil edilmiştir. Üstelik ele geçirilen

77 Hz. Ebû Bekir devrinde başlayan ve önemli bir kısmı Hz. Ömer devrinde gerçekleştirilen bu fetihlerle ilgili olarak bk. Sadık Eraslan, *Sosyo Politik Açıdan Asr-ı Saadet Fetihleri: Hz. Ömer Dönemi*, Ankara 1999.

78 Endülüs'ün fethi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Muhammed İmamüddin, *Endülüs Siyasi Tarihi* (trc. Yusuf Yazar), Ankara 1990, ilgili yerler; İsmail Hakkı Atçeken, *Endülüs'ün Fethi ve Mûsâ b. Nusayr*, Ankara 2002, s. 43-83.

79 Horasan fetihlerini müteakip meşhur Emevî komutanı Kuteybe b. Müslim ile başlayan Orta Asya fetihleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. Zekeriya Kitapçı, *Orta Asyada İslamiyetin Yayılışı ve Türkler*, Konya 1989.

80 İslamiyetin, büyük ölçüde bölgede faaliyet gösteren Müslüman tacirler, çeşitli nedenlerle bölgeye göç eden Müslümanlar ve dervişler eliyle yayıldığı Doğu ve Batı Afrika'da yaşanan bu gelişmelerle ilgili olarak bk. Muhammed Abdullah Nekîre, *İntişârü'l-İslam fî Şarkî İfrîkiye ve Münâhedetü'l-Garb*, Riyad 1982, ilgili yerler; Hasan İbrahim Hasan, *İntişârü'l-İslam fi'l-Kârreti'l-İfrîkiyye*, 3. Baskı, Kahire 1984, ilgili yerler; Atiyye Mahzum Feyturî, *Dirâsât fî Târîhi Şarki İfrîkiyâ ve Cenûbi's-Sahrâ'*, Bingazi 1998, ilgili yerler.

81 Detaylı bilgi için bk. İsmail Hakkı Göksoy, *İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, İstanbul 1998, ilgili yerler.

82 Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ankara 1985, ilgili yerler; Osman Çetin, *Anadolu'da İslamiyetin Yayılışı*, İstanbul 1990, ilgili yerler.

83 XIV. yüzyıldan itibaren dört yüz yıl boyunca Kafkasya'dan Sudan'a, Tuna'dan Basra Körfezi'ne kadar yayılmış Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olarak hayatiyetlerini devam ettiren Balkanlarda Müslüman varlığına ilişkin olarak bk. Georges Castellan, *Balkanların Tarihi* (trc. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), İstanbul 1993, ilgili yerler; L. Carl Brown, *İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası* (trc. Gül Çağalı Güven), İstanbul 2000.

bu topraklardan yalnızca Endülüs ve Balkanların bir kısmı Müslümanların elinden çıkmış, fethedilen diğer bölgelerde İslam yerleşerek, bugün dahi sınırları değişmemiş olan İslam coğrafyasını oluşturmuştur.

Önemli bir bölümünün fethi bir asır gibi kısa bir süre içerisinde gerçekleşen ve yüzyıllar içerisinde, yöneten devletlerin isimleri değişse de inançları değişmeyen bu bölgelerin, zamana ve mekâna meydan okuyan yapısı, Doğulu-Batılı bir çok düşünürün ilgisini çekmiş; bu başarı, aç ve yoksul Arapların mal mülk hırsı, fethedilen bölgelerin zayıf, halkının baskı altında oluşu gibi bir çok nedene bağlanmaya çalışılmıştır.[84] Tarihî gelişmeler göstermiştir ki İslam fütûhâtı, bu dinin evrensel mesajlarını Bizans, Sâsânî gibi devrin hakim devlet ve kültürlerine ulaştırmak, onların algı dünyasına sunmak ve çok boyutlu bir alışverişe geçmek anlamına gelmektedir.[85] Bu karşılaşma esnasında Müslümanlar, kadîm medeniyetlerin âşinâ olmadıkları maddî ve manevî özelliklerini, İslam akidesiyle tartmak suretiyle yeni, canlı, dinamik, çok boyutlu ve özgün bir İslam kültür ve medeniyeti meydana getirmişlerdir. İnsanlığın ortak birikimi olan bilim ve sanat mirasının kıymetini takdir edip, kurdukları İslam medeniyeti ile her alanda Orta Çağın en aydın ve ileri eserlerine imza atmışlardır. Müslümanların geçmişin bilim ve kültür mirası üzerinde kendilerine has bir üslup ve tarz kazandırıp geliştirdikleri bu faaliyetler; Haçlı seferleri, Endülüs vb. vasıtalarla Batı'ya aktarılmış, bugünün bilgi ve teknolojisini besleyen önemli unsurlar olarak kayda geçmiştir.[86]

84 Bk. Thomas Walker Arnold, *İslam'ın Yayılış Tarihi* (trc. Hasan Gündüzler), Ankara 1982, s. 60-63; Fayda, *Hâlid b. Velîd*, s. 300-301.

85 İslam fetihlerinin özellikleri ile ilgili olarak bk. Fayda, *Hâlid b. Velîd*, s. 296-310.

86 Detaylı bilgi için bk. Ahmet Gürkan, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, İstanbul 1969, ilgili yerler; W. Montgomery Watt, *İslam Avrupa'da* (trc. Hulusi Yavuz), İstanbul 1989, ilgili yerler; M. G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni: Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih* (trc. İzzet

Bu kültür ve medeniyet, içerisinde başta Hıristiyanlık ve Yahudilik olmak üzere her türlü din ve düşüncenin kendisine yer bulduğu bir zemine, fikir ve yorum zenginliğine sahip olagelmiştir. İslam dininin prensiplerini vazeden ana kaynaklarda ve ilk dönem uygulamalarında; adalet, sevgi ve hoşgörüyü tavsiye eden hususlar ağırlık kazanmaktadır. "*Allah insanların bir kısmını diğerleriyle savmasaydı, içinde Allah'ın adı çokça anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve camiler yıkılıp giderdi.*"[87] âyeti ile "*Onlar (o mü'minler) ki, eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılar, zekatı verir, iyiliği emreder, kötülükten nehyederler. İşlerin sonu Allah'a varır.*"[88] hükmü burada kayda değerdir. Hz. Peygamber, "Her kim bir zimmîye zulmeder veya taşımaktan aciz olduğu yükü yüklerse o kimsenin hasmıyım."[89] buyurmuştur. Hz. Ömer, gözleri görmeyen yaşlı bir Yahudinin ihtiyarlık ve cizye ödemek mecburiyetinden dolayı dilenmesine razı olmayıp kendisine zekat gelirlerinden yardım edilmesini istemiş, sonrasında da bu hükmü umûmileştirip Ehl-i kitaptan fakir olan kimselere teşmîl etmiştir.[90]

Bu temel prensiplerden beslenerek şekillenen İslam toplumunda, ilerleyen dönemlerde refah ve lüksün, genişleyen sınırların, hakimiyet ve nüfuzun getirdiği birtakım problemler, insana saygı ve hoşgörü bağlamında temel hükümlerle örtüşmeyen uygulamalar tespit olunabilmektedir. Ancak yapılan araştırmalar, insan olmanın getirdiği bu zaaf noktalarının, yüzyıllar içerisinde ne kadar çeşitlenirse çeşitlensin, İslam dininin bütün insanlığı kucaklayıcı hoşgörü temelinden kaynaklanan yapısına zarar veremediğini gözler önüne sermektedir. Bu yüzden İslam toplu-

Akyol ve dğr.), I-III, İstanbul 1993, ilgili yerler; Fuat Sezgin-Eckhard Neubauer, *Wissenschaft und Technik im Islam*, I-V, Frankfurt 2003.

87 el-Hac 22/40.

88 el-Hac 22/41.

89 Buhârî, Cizye, 5.

90 Ya'kûb b. İbrâhîm Ebû Yusûf (ö. 182/798), *Kitâbu'l-Harâc* (nşr. el-Kubeysî), Bağdat 1973-1975, II, 120-2, 114-123.

mu, farklı din ve kültürlere, bir nizam ve intizam içerisinde yaşama hakkı tanıyan bir toplum olmuştur. Gayrimüslimler bürokrasi, ticaret, edebiyat vb. alanlarda önemli mevkilere gelebilmişler, çeşitli mesleklerle bilfiil meşgul olarak varlıklarını sürdürebilmişlerdir.[91] Ele geçirilen toprakların ordu mensupları arasında paylaştırılıp meskûnlarının zorla Müslüman yapılması yahut köleleştirilmesi yerine eski sahiplerinin ellerine bırakılması, Hz. Ömer devrinden itibaren bir temel prensip olarak benimsenmiştir.[92] Vergi mükellefiyeti hususunda, savaşa katılan Müslüman vatandaşlardan farklı olarak, bu tür bir hizmet sunmayan gayrimüslim unsurdan, can ve mal emniyeti, din ve vicdan hürriyeti gibi devlet hizmeti karşılığında cizye; Müslüman topraklarından alınan öşür vergisine muâdil olarak da topraklarından haraç alınmıştır.[93] Bu suretle ilk dönemlerden itibaren oluşturulan zimmî statüsü sayesinde gayrimüslim unsurun haklarının nasıl korunacağı temellendirilmeye, suistimallerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Müslümanlar evlilik, alışveriş, hasta ziyareti, cenaze, selamlaşma gibi vesilelerle bir araya geldikleri gayrimüslim nüfusla iyi ilişkiler içerisinde yaşamaya özen göstermişlerdir.[94] Kur'an-ı Kerim'deki inancın gönül işi olduğuna; kalben, zihnen tatmin ve teslim olmayan kimsenin imanından söz etmenin mümkün olmayacağına dair âyetlerin[95] hükmü gereğince

91 Bk. Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, s. 345-350, 381-470; Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Ankara 2001, s. 202, 224-228.

92 Bk. Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 15-46.

93 Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, s. 123-201; Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, s. 185-194, 351-377; Ercan, s. 251-273.

94 Bk. Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, s. 275-293; Ercan, s. 289-292.

95 Konu ile ilgili âyetlerin bir kısmı şu şekilde sıralanabilir: "*Dinde zorlama yoktur, artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır. O hâlde kim Allah'tan gayrısını terk edip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam bir ipe yapışmıştır, Allah işitendir, bilendir.*" el-Bakara 2/256. "*(Resûlüm)! Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederdi. O hâlde sen, inan-*

zorla kimse Müslüman yapılmaya çalışılmamıştır. Bu yüzden toplumda dine dayalı isyanlar yaşanmamıştır. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu ve Balkanların İslamlaşmasında askerî fetihlerden ziyade ahî teşkilatı gibi mesleki teşekküller, tasavvufa gönül vermiş dervişler etkin rol oynamıştır.[96]

Kur'an-ı Kerim, inanç esasları bağlamında Hıristiyanlığın ve Yahudiliğin içine düştüğü yanlışları ana maddeler hâlinde zikrederek, İslamiyete duyulan ihtiyacı, son ilâhî dinin Allah katındaki seçilmişliğini ve tahrif edilmiş dinlerden ayrılan noktalarını net bir şekilde ortaya koymuştur. Müslümanlar da Kur'an ve hadiste zikredilen hususları temel alarak diğer din mensuplarıyla çeşitli teolojik tartışmalara girmişler, reddiyeler kaleme almışlardır. Yerinde ve üslubunca, tarihî rivayetleri tahrif noktasına getirmeksizin yapıldığı zaman bu faaliyetler, kültürler ve dinler arası ilişkileri zenginleştiren, ileri götüren unsurlar olarak görev yapmışlardır. Ancak hoşgörü, yerini öfke ve tahammülsüzlüğe bıraktığında bu faaliyetler, birbirini anlama ya da tanımaya çalışma zemininden hızla uzaklaşarak, dinler ve mensupları arasında düşmanlık tohumlarının ekilmesine neden olmuştur. Müslümanlar, son ilahi dinin mensupları olarak yazdıkları reddiyeleri, ana kaynaklarına yani Kur'an'a ve hadise dayandırabilirken, Ehl-i kitap için bu

maları için insanları zorlayacak mısın? Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O, akıllarını kullanmayanları inkarcı kılar." el-Yûnus 10/99-100. "*Ve de ki hak Rabb'inizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin...*" el-Kehf 18/29. "*De ki Ey Kafirler, ben sizin taptıklarınıza tapmam, siz de benim taptığıma tapmıyorsunuz, ben sizin taptıklarınıza asla tapacak değilim, siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz, sizin dininiz size, benim dinim de banadır.*" Kâfirûn 109.

96 Bk. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi*, 2 (Ankara 1942), s. 279-386; Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1984, s. 80-102; Cemal Anadol, *Türk İslam Medeniyeti'nde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara 1991, s. 54-59; Galip Demir, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahîlik*, İstanbul 2000, ilgili yerler.

mümkün olmamıştır. Tercümesini sunduğumuz eser, ortaya çıkan bu boşluğu doldurmak için kimi zaman, İslamiyeti sapık bir Hıristiyan mezhebi gibi gösterme ve tarihî rivayetleri tahrif etme yoluna gidildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bahira Hadisesinin Efsaneye Dönüşümü

Bahira Hadisesi XI/XII. Yüzyılda Nasıl Bir Efsaneye-Reddiyeye Dönüştü

İslam kaynaklarında zikredilen Bahira hadisesinde, Hz. Peygamber'in on iki yaşlarında iken amcası Ebû Tâlib tarafından bir Kureyş ticaret kervanı ile Suriye'ye götürüldüğü, kafilenin her zamanki gibi Busrâ'da, Bahira diye bilinen münzevi rahibin manastırı yanında konakladığı, Bahira'nın daha önceki seyahatlerde Kureyşlilerle hiç ilgilenmemesine ve konuşmamasına rağmen, Hz. Muhammed'i bir bulutun gölgelendirdiğini, ağacın altına oturduğunda dallarının onun üzerine doğru eğildiğini görünce kafile mensuplarını yemeğe davet ettiği, Kureyşlilerin bu daveti kabul edip yaşı küçük olduğu için Hz. Muhammed'i kervanın yanında bıraktıkları, ancak Bahira'nın onun da gelmesini istediği, kendisiyle bizzat ilgilenerek sorular sorduğu, sırtına bakarak peygamberlik mührünü gördüğü, Ebû Tâlib'e Muhammed'in kim olduğunu sorduğu, yetim kaldığını öğrenince ona iyi bakmasını ve Yahudilerden korumasını tavsiye ettiği, bunun üzerine Ebû Tâlib'in Suriye'deki işlerini çabucak bitirip Hz. Muhammed'i Mekke'ye götürdüğü zikredilmektedir.[97] Hz. Peygamber'in Bahira ile tam olarak ne zaman kaç kere görüştüğü, görüşmenin nasıl gerçekleştiği, arada geçen diyaloglar ve rivayetin senedinde yer alan şahısların güvenilirliği gibi konularda çağdaş Müslüman araştırmacılar arasında değişik görüşler bulunmaktadır. Rivayetleri ilk dönem siyer-megâzî ve hadis kaynaklarında geçtiği

97 Bk. Mustafa Fayda, "Bahira", *DİA*, IV (İstanbul 1991), s. 486-487.

için önemli görüp yorumlamadan doğru kabul edenler olduğu gibi, aklî delillerden yola çıkıp nakilleri tamamen reddedenler de mevcuttur.[98] Bu araştırmanın konusu, Bahira hadisesinin Hıristiyan apokalips ve reddiye edebiyatı içerisindeki yeri ve Amerikalı müsteşrik Gottheil'in konu ile ilgili değerlendirmeleridir. Bu nedenle hadisenin İslam dünyasındaki izdüşümleri hakkında herhangi bir yorum ve değerlendirmede bulunulmayacaktır.

İslam kaynaklarına göre Hz. Peygamber'i henüz çocuk yaşta görerek peygamber olacağını anlayan bir Hıristiyan rahip olan Bahira, tercümesini sunacağımız metinde Sina Dağı'nda edindiği rü'yet ve kehanet neticesinde bir din uydurup bunu Hz. Muhammed'e öğreten bir keşişe dönüştürülmüştür. İddianın kökeni İslamiyetin ilk dönemlerinde yazılan Hıristiyan reddiyelerine kadar uzanmaktadır. Nitekim İslamiyete karşı kaleme alınan ilk reddiye yazarlarından Yuhanna ed-Dımaşkî (ö. 137/754) eserinde, "İslam'ın kurucusu Muhammed, şans eseri Eski ve Yeni Ahid'i görmüş sahte bir peygamberdir, ayrıca Aryan bir keşişle karşılaştığı ve sonrasında kendi aykırı fikirlerini geliştirdiği söylenir." ifadelerine yer vermektedir. Bizans tarihçisi Theophanes (ö. 818) *The Chronicle* isimli eserinde şöyle söylemektedir: "Sahte peygamber Muhammed, Hatice ile evlendikten sonra Filistin'e giderek orada Hıristiyanlarla ve Yahudilerle beraber yaşadı ve birtakım yazmaların peşine düştü. Aslında o epilepsi krizine yakalanıyordu. Hatice bunu anladığında hayal kırıklığına uğradı. Bunun üzerine Muhammed eşini teselli etmek için, Cebrâîl adlı bir meleği gördüğü için bayılıp kaldığını söyledi. Sapık inançları yüzünden bulunduğu yerden çıkartılmış bir rahip arkadaşı

98 Konu ile ilgili çağdaş İslam düşünürlerinin görüş ve düşüncelerini topluca bir arada değerlendirebilmek için bk. Halis Demir- Recep Tayyip Gedikli-Mikail Şeker, "İslam Tarihindeki Bir Vakanın Yorum Kritiği: Rahip Bahira Olayı", *Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD)*, c. 2, 2018, s. 57-92.

vardı, o rahip Muhammed'e bildiklerini, meleğin adına varıncaya dek öğretti."[99] Abdülmesîh b. İshâk el-Kindî'ye atfedilen *Risale*'de ise Sergious isminde bir rahipten bahsedilmekte ve onun yaptığı bir takım yanlışlar dolayısıyla sürgün edildiği, Mekke'ye geldiği ve burada edindiği yeni çevre tarafından Nestûrî olarak bilindiği ifade edilmektedir. Öte yandan aynı *Risale*'de bir başka bağlamda, Nestûrî Sergious ile Bahira'dan farklı iki kişiymiş gibi bahsedilmektedir.[100] İlk Bizans kroniklerinde rahibin adından bahsedilmezken, XII. yüzyılda yazılmış Yunanca bir eser olan *Bartholomew of Edessa*'da Bahira ismi zikredilmektedir.[101] XI/XII. yüzyıllara gelindiğinde geçmişten tevarüs edilen bu gelenek belki de en detaylı hâliyle yeniden kurgulanmış ve şekillendirilmiştir.

Kısaca bilgi verdiğimiz tarihî süreç, Sergious Bahira ile ilgili iddianın zaman içersinde ciddi değişikliklere uğradığını ortaya koyacak niteliktedir. Hz Peygamber'in kendisinden esinlendiği iddia edilen ve farkında olmadan Kur'an'ın yazılmasına ortak olduğu söylenen din adamı, başlangıçta Aryan, heretik, aforoz edilmiş bir kimse gibi gösterilmiştir.[102] Tercümesini sunacağımız metinde ise o artık, Hz. Peygamber'i etkileyen Ariusçu fikirlerden dert yanan hakiki bir Hıristiyan olarak takdim edilmektedir. Metnin içerisinde daha birçok çelişki ve yanlışlar, tarihî realitelere uymayan bilgiler yer almaktadır. Bu çelişki ve tahrifatlar şu şekilde sıralanabilir:

99 Theophanes, *The Chronicle of Theophanes* (trc. Harry Turtledove) Philadelphia 1982, s. 35.

100 Bk. *The Early Christian-Muslim Dialogue: A Collection of Documents from the First Three Islamic Centuries* (ed. N. A. Newman), Hatfield 1993, s. 453. Ayrıca bk. *The Apology of al-Kindy* (translated bu Sir William Muir), Brighton 1911, s. 105.

101 Bk. Stephen Gero, The Legend of the Monk Bahīrā: The Cult of the Cross, and Iconoclasm, *La Syrie De Byzance à l'Islam VII –VIII Siècles* (ed. Pierre Canivet-Jean-Paul Rey-Coquais), Damascus 1992, s. 50.

102 A. Abel, "Bahira", *EI*, 2nd ed., I (Leiden-London 1960), s. 922.

Eserde iddia edildiğine göre Bahira efsanesi, yani Bahira'nın Hz. Peygamber'e dinini öğretmesi ve İsō'yâb'la görüşüp başından geçenleri anlatması hadisesi miladi VII. yüzyılda, üstelik Medine'de (Yesrib) gerçekleşmiştir ve metnin yazarı da o dönemde yaşamış olan İsō'yâb'dır. Oysaki eserde semboller kullanılarak anlatılan devletler, VII. yüzyılda henüz tarih sahnesinde değillerdir. Bu durum anlatılan hadiselerin kehanet olduğu ifade edilerek izah edilemez. Zira eserde esas itibariyle kıyamete dek yaşanacak sürecin ortaya konulması hedeflenmiş; ancak XII. yüzyıl sonrası hiçbir şekilde öngörülememiş ve detaylandırılamamıştır. Nitekim rü'yet ve kehanette sözü edilen Türkler, Fâtımîler vb. hususlardan hareketle Gottheil, eserin VII. yüzyılda yaşadığı ifade edilen İsō'yâb tarafından değil, XI. yüzyılın sonu ve XII. yüzyılın başlarında yaşayan Hıristiyan din adamı ya da adamlarınca yazıldığı sonucuna varmaktadır. Buna göre eserin yazıldığının iddia edildiği dönem ile gerçekte kaleme alındığı devre arasında en az dört asırlık bir zaman dilimi mevcuttur.

Gottheil metinde bahsi geçen Bahira ve İsō'yâb'ın kimliği ile ilgili tahminlerini VII. yüzyılda yaşamış, aynı ismi taşıyan kimselerle ilgili değerlendirmelerde bulunarak ortaya koymuştur. Buna göre Gottheil, eserde sözü geçen Sergious Bahira'nın, İsō'yâb adlı bir talebesi bulunan Beth Garmaili Rabben[103] Sergious', Gedhalalı İsō'yâb yahut Beth Arbaye'de doğan Arzonlu I. İsō'yâb olabileceğini ifade etmiştir. Öte yandan, Hz. Peygamber'in, o dönemde Nestûrî Kilisesi'nin başında bulunan II. İsō'yâb ile yazıştığı, hediyeler gönderdiği, bu hususun Sâsânîler tarafından hiç de

103 Efendimiz anlamında bir saygı ifadesidir. Kadim zamanlarda bu tür unvanların kullanımına rastlanmazken zamanla "Rabbi" kelimesi ile birlikte Rabben kelimesinin kullanılması yaygınlaşmıştır. Bu sıfatın ilk olarak Gamli'el için kullanıldığı ifade edilmektedir. Bk. Shmuel Himelstein, "Rabban", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, s. 567; Necip Taylan, "Ali b. Rabben et-Taberî", *DİA*, XX (İstanbul 1989), s. 434-435.

hoş karşılanmadığı kaydedilmiştir.[104] Kastedilen belki de Nestûrî patriği olan II. İsō'yâb'dır.

Eserde, İslamiyetin ortaya çıkışı ile ilgili muteber kaynaklarda verilen tarihî rivayetlere uymayan birçok bilgi yer almaktadır. İslamiyetin Mekke'de doğuşu, on üç yıl süre ile bu şehirde yayılışı, ardından Medine'ye hicret edilmesi ve Hz. Peygamber'in sağlığında on yıl Medine'de tebliğ edilmesi bütünüyle göz ardı edilmiştir. Mekkeli müşriklerin çıktıkları ticarî yolculuklarda mütemadiyen kervanlarıyla Medine'de konakladıkları, İslamiyetin Medine'de doğup geliştiği ifade edilerek tarihî gerçeklere uymayan bir iddia ortaya atılmıştır. Zira, efsaneye göre Bahira, tek haça ibadet edilmesi gerektiği yönündeki görüşleri nedeniyle doğduğu yerlerden uzaklaştırılarak Yesrib'e yani gerçekte Hz. Peygamber'in 622 yılında Mekke'den hicret ettiği topraklara gelmiştir. Burada son derece ilkel ve basit bir hayat süren İsmâîloğulları ile karşılaşmış, aralarında sade bir hayat sürerek İsmâîloğullarına, edindiği rü'yete göre mazhar olacakları şanlı gelecekle ilgili bilgiler vermiştir. Ancak Medine'nin ilk yerleşimcilerinden itibaren geçirdiği süreç ile ilgili yapılan araştırmaların, metinde bahsi geçen tarihte bu bölge ile ilgili çizilen son derece sefil ve ilkel tabloyu, demografik bilgileri doğrulayacak nitelikte olmadığı dikkatleri çekmektedir.[105] Eserde iddia edildiğine göre Bahira, Hz. Peygamber ve beraberindeki Araplarla Medine'de buluşmuş Peygamberimiz de dinini burada Bahira'dan öğrenerek, Mekke'deki Araplara tebliğ etmiştir. Üstelik karşılaştığı en küçük bir sorunda hemen Rahip Bahira'ya gidebilmiş; geceleri ondan öğrendiği dini gündüzleri Mekkeli Müslümanlara tebliğ etmiştir. Bu

104 Bk. Mârî b. Süleymân, *Ahbâru Fetâriketi Kürsiyyi'l-Meşrık* (nşr. Henricus Gismondi), Roma 1899, s. 61-62.

105 Bk. Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine", *DİA,* XXVIII (Ankara 2003), s. 305-311. Bölgedeki Yahudi varlığı ve sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin olarak bk. Hıdır, s. 85-92; Nuh Arslantaş, *Emeviler Döneminde Yahudiler*, İstanbul 2005, s. 36-40.

durumda Mekke ile Medine arasındaki mesafe bir hayli kısaltılmış olmaktadır. Hz. Peygamber'e anne ve babasına iyi davranması emredilerek, onun yetim doğduğu ve altı yaşında iken öksüz kaldığı yönündeki tarihî gerçeklik de göz ardı edilmektedir. Yer yer Arapların, Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Bahira'dan öğrendiğini bilmedikleri, onu Cebrâîl'den vahiy alan hakiki bir peygamber gibi gördükleri ifade edilmiştir. Kimi zaman ise Bahira'nın, kendilerine Kur'an'ı verdiği için Araplardan saygı ve hürmet gördüğü zikredilerek metindeki çelişkilere bir yenisi daha eklenmiştir.

İslam'ı uydurma bir din gibi gösterme çabası, yalancı ve düzenbaz bir Hıristiyan din adamı portresini de beraberinde getirmiştir. Öyle ki Rahip Bahira, sözde Araplara tek Tanrı inancını kabul ettirmek için, gerçekte ise rü'yetindeki hadiselerin doğrulanıp Mesîh'in dünyaya ikinci kez gelebilmesi adına saf bir genci kandırmaktan, onu "Peygamber olmasan da insanlara peygamber olduğunu söyle, Cebrâîl bana vahiy indiriyor de." şeklindeki ifadelerle yalana teşvik etmekten, bir din uydurup kitap icat etmekten, böylece asırlar boyunca Hıristiyanları itaat altına alacak hatta -kendi ifadesiyle- zulmedecek canavarlar yaratmaktan hiç çekinmeyen bir rahiptir. Bu özellikler sanki övülesi niteliklermiş gibi tanıtılmakta, Arapça nüshaların sonlarında yer verilen pişmanlık bildiren satırlar ise biraz detaylı incelenince, özrü kabahatinden büyük bir kimsenin, pişman gibi görünüp aslında iftihar ettiği ve Müslümanlarla alay ettiği bir özelliğe büründürülmektedir. Esasen bu durum, Hıristiyanların kendi ilahiyatlarına güvenmedikleri yönünde bir izlenim oluşmasına da neden olmaktadır. Zira yüzyıllarca dünyaya hükmedecek bir dinin önderini etkileme gücü olan Rahip Bahira, Arapları putlara tapmaktan vazgeçirmek için uydurma bir dine, kitaba, gerçekte peygamber olmayan bir şahsa ihtiyaç duymuş, hak olduğuna inandığı dini yani Hıristiyanlığı tebliğ etmemiştir.

Bahira, kehanetini ortaya koyarken, geçmişte son derece ilkel ve güçsüz olan Arapların, Hz. Peygamber devrinde dünyayı hakimiyetleri altına almaya başlayacaklarını iddia etmektedir. Bahira'nın sözlerini yazıya geçirdiğini söyleyen Keşiş İsō'yâb ise rahibin ölümünden bahsederken Arapları, Hz. Peygamber çoktan tebliğine başlamış olmasına rağmen yine son derece sefil ve güçsüz kimseler olarak tasvir ederek, adeta kendi anlattığı kehaneti tekzib eder konuma düşmektedir.

Arapça nüshalarda Süryânîce metinlerdeki gibi Kur'an'ın, Bahira tarafından yazıldığı iddiasıyla yetinilmemekte, sözde çeşitli âyetlerle bu durum örneklendirilmektedir. Bu alıntıların çoğunun eksik ya da kasıtlı olarak yanlış yapıldığı dikkati çekmektedir. Sözde Bahira, ilgili âyetleri zikrettikten sonra mesnetsiz tefsirler yapmakta, "Burada aslında şunu kastettim." diyerek Hıristiyanlığa ait teslis vb. unsurları, Kur'an âyetleri yoluyla ispata çalışmaktadır. Bu tür tahrifler yalnızca akîdevî hususlarla ilgili olmayıp; ibadet ve ahkama müteallik konulara da sirayet ettirilmiştir. Örneğin abdest, gusül, namaz gibi uygulamalar, İslam'da evlilik vb. hususlar yanlış aktarılmış ve bu suretle yine teslisin ispatına çalışılmıştır. Mi'râc hadisesi, Ka'b el-Ahbâr ve kıblenin tahvili ile ilgili tahriflerdeki incelik ise metnin yazarı veya yazarlarının, İslam geleneğine vakıf olduklarını, detayları kendi amaçları doğrultusunda ustaca kullanabildiklerini göstermektedir. Mi'râc hadisesi, Bahira'nın uydurduğu bir olay gibi gösterilmiş; Mekkelilerin bu hadiseye inanmamaları neticesinde Hz. Peygamber'in yaşadığı problem ise yine Bahira tarafından, Sina Dağı'nda edindiği sözde rü'yetteki hususların anlatılmasıyla çözüme kavuşturulmuştur. Ka'b el-Ahbâr ve İsrâiliyât ile ilgili İslam kaynaklarında yürütülen tartışmalar da esere, Bahira'dan sonra Medine'de Kâtip Kaleb ya da Ka'b isminde bir Yahudinin ortaya çıktığı, Bahira'nın sözlerini ve yazdığı Kur'an'ı tahrif ederek Hz. Peygam-

ber'in son peygamber olduğunu söylediği ve dini değiştirdiği şeklinde dahil edilmiştir. Kıblenin tahvili meselesinde tarihî realiteye aykırı, ters bir mantık yürütülmüş, Arapların önceden Kâbe'yi mâbet kabul ettikleri, Bahira'nın onlara Hz. Peygamber aracılığı ile doğu yönünü kıble olarak gösterdiği, ancak gelen itirazlar üzerine yeniden Kâbe'ye dönüldüğü iddia edilmiştir. Bahira'nın, Kur'an'da çok eşliliğe izin veren âyeti, Hz. Peygamber'in bir genç kız ile evlenmek isteyip bunu hanımlarına ve ashabına meşrû gösterme gayreti üzerine yazdığı iddia edilmektedir. Resûl-i Ekrem'in Zeyneb bint Cahş'la evlenmesi hadisesi gayr-i ahlaki bir gönül ilişkisi gibi gösterilerek Hz. Peygamber, şehvet ve kadın düşkünü bir kimse gibi tanıtılmaya çalışılmıştır.

Bütün bu incelemelere göre elimizde aslında XI. yüzyılın sonu ya da XII. yüzyılda kaleme alınan ama VII. yüzyılda yazılmış gibi gösterilmeye çalışılan ve tarihî rivayetleri tahrif ederek Hıristiyanlığı hak, İslamiyeti uydurma bir din olarak lanse eden bir eser mevcuttur. Gottheil'in de işaret ettiği üzere muhtemelen Hıristiyan din adamı ya da adamlarınca Haçlı seferlerinin etkisiyle yazılmıştır.[106] Nitekim XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının "Kudüs'ü kurtarma" sloganı ile Türkleri Anadolu'dan atmak ve bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek için başlattığı siyasî amaçlı bu askerî harekat sırasında dinî motifler ön plana çıkartılmış, bir propaganda aracı olarak kullanılmıştı. Kilise bu seferlere katılanların günahlarına af ve uhrevi mükafatlar vaat etmiş; Batı Hıristiyanları, Doğu'daki din kardeşlerini Türklerin baskı ve zulmünden kurtarmaya çağrılmıştı. Tıpkı Endülüs'te olduğu gibi Doğu'da da Hıristiyanların Müslüman hakimiyetinden kurtarılabileceği, "Hıristiyanları bir yerde Müslümanlardan kurtarıp başka bir yerde onların zulüm ve baskısı altında bırakmanın fazilet olmadığı" iddia

106 Gottheil, yazarın Tevrat'ta zikredilen bazı hususları, detayları kullanmış olmasından hareketle, din adamı olduğuna hükmetmektedir.

edilmişti.[107] Tercümesini sunduğumuz bu eserle de muhtemelen İslamiyetin uydurma, mesnetsiz, Hıristiyan bir rahip tarafından ortaya konulan, sonradan Müslümanlarca kendi çıkarları doğrultusunda değiştirilen bir din olduğu ispatlanmak istenmiş, Müslümanların zalim kimseler olup Hıristiyanlara, içinde bulundukları gaflet ve atâletten dolayı birer ceza aracı olarak gönderildikleri, Hıristiyanlara zulmedecekleri, baskı ve eziyetle hükmedecekleri fikri yayılmaya çalışılmış, böylece Hıristiyan halkın Haçlılara destek verip, Müslümanların hakimiyetinden kurtulmak için çaba sarf etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Yayılmaya başladığı andan itibaren İslamiyeti, Hıristiyanlıktan neşet etmiş sapık bir mezhep gibi gösterme şeklindeki bazı gayretlerin müşahhas bir şeklini yansıtan bu metin etkisini günümüzde de sürdürmekte, rahip Bahira ile ilgili benzer iddialar bugün de dile getirilmektedir. Yuhanna ed-Dımaşkî'nin reddiyesinde dile getirdiği "Hz. Peygamber'in tesadüfen Kitâb-ı Mukaddes'i okuduğu ya da Aryan bir râhipten esinlenerek uydurduğu" iddiası, 21. yüzyıl müellifi Sahas'ın eserinde rahip Bahira yahut o dönemde yaşamış diğer Yahudi, Hıristiyan, Aryan ve Nestûrî din adamları şeklinde açılım kazanmıştır.[108] Bu yorum çeşitli Batılı araştırmacılarca da kabul edilmiş, Bahira'nın Hz. Peygamber'in bir nevi danışmanı yahut en azından esin kaynağı olduğu tezinin ileri sürüldüğü çağdaş araştırmalar yapılmıştır.[109] Hz. Peygamber'in, Suriye'de bir Hıristiyanla

107 Bk. Demirkent, s. 525-546.

108 Daniel J. Sahas, *John of Damascus on Islam: The Heresy of Ishmaelites*, Leiden 1972, s. 73.

109 Bk. Tor Andrae, *Mohammed, the Man and his Faith* (İngilizce trc. Theophil Menzel), London 1956, s. 38-39; Richard Bell, *The Origin of Islam in its Christian Environment*, London 1968, s. 66-70. ; Shimon Shtober, "Muhammed and the Beginning of Islam in the Chronicle Sefer Divrey Yoseph", *Studies in Islamic History and Civilization in Honour of Professor David Ayalon*, Leiden 1986, s. 319-350; Shtober, "The Monk Bahira and the Counselor of the Prophet", *The Proceedings of the Tenth World Congress of Jewish Studies*, 1990, I, 69-77; Stephen Gero, "The Legend

yaptığı görüşme neticesinde Hıristiyanlık inancını tanıdığı, ancak bahsi geçen Bahira efsanesinin, Tevrat'ta verilen bilgiler ve Yahudi inancıyla benzeşen yönlerinden ötürü ihtida etmiş bir Yahudi tarafından uydurulmuş olabileceği yönünde görüşler de mevcuttur.[110] Öte yandan İslamiyetin Hıristiyanlıktan değil Yahudilikten neşet etmiş olduğunu ispat için, bu iddiaların gerçek dışı olduğunu kabul eden Batılı araştırmacılar da mevcuttur. Örneğin Caetani "Bahira hadisesinin kullanılarak, İslam dininin Hıristiyanlıktan neşet ettiğinin ispata çalışılmasının son derece tutarsız ve kabul edilemez olduğunu" ifade etmiştir.[111] Bir diğer müsteşrik Watt ise Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili eserinde Bahira hadisesine, İslam kaynaklarında cereyan ettiği şekliyle yer vermiş, farklı yorumlara girmemeyi tercih etmiştir.[112] Son zamanlarda taraftar bulan bu tür görüşler İslam âlimlerini, iddiaların kabul edilemez oluşunu ispatlamaya sevk etmiştir.[113]

of the Monk Bahira: the Cult of the Cross and Iconoclasm", *La Syrie de Byzance à l'Islam*, VIIe-VIIIe Siècles, Damaskus 1992, s. 47-58.

110 Bk. Hartwig Hirschfeld, *New Researches into the Composition and Exegesis of the Qoran*, London 1902, s. 22-25.

111 Esasen Hirschfeld ve Caetani, İslamiyetin Hıristiyanlıktan değil Yahudilikten neşet etmiş olabileceği görüşündedirler. Ceatani bu görüşünü delillendirirken, Hartwig Hirschfeld'in *New Researches into the Composition and Exegesis of the Qoran* isimli eserine işaret etmekte ve Hirschfeld'in bu dakik araştırmasının, İslam'ın menşeinin Hıristiyanlıkta aranamayacağını tüm açıklığıyla ortaya koyduğunu ispat ettiğini ifade etmektedir. Bk. L. Caetani, *İslam Tarihi* (trc. Hüseyin Cahit Yalçın), I-X, İstanbul 1924-1927, I, 312.

112 Montgomery Watt, *Muhammad at Mecca*, Karachi 1993, s. 36-38.

113 Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, I-II, Kahire 1943, II, 317-320; Ali Ma'tûk, "Bahira", *Mecelletü Külliyeti'l-Âdâb*, 12/1 (Kahire 1950), s. 75-88.

I. BÖLÜM
BİR HIRİSTİYAN BAHİRA EFSANESİ[1]

Richard James Horatio Gottheil

Burada yayınladığım metinler, reddiye yazmak adına tarihî rivayetler üzerinde yapılabilecek olan tahrifatın hangi boyutlara varabileceğini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Hıristiyan bir keşiş olan Bahira'nın[2] hayatı ve Muhammed'le görüşmesi ile ilgili rivayetler, bir dizi apokaliptik rü'yet[3] ve kehanetle[4] ilişkilendirilerek şu hususlar ispatlanmaya çalışılmıştır: "Peygamber'in getir-

1 Bu makale Gottheil'e ait olup Berlin'de 1888 yılında yayınlanan *Zeitschrift für Assyriologie und Verwandte Gebite'nin* XIII. sayısında 189-242. sayfalar arasında İngilizce olarak yayınlanmıştır. Tercümeye tarafımızca konulan dipnotlar [çev.] ibaresiyle gösterilmiştir.

2 Sprenger, bu ismin Nabatîce yani Ârâmîce olduğunu söylemekte, devamla Arapçada yer alan ve "kendisinden herhangi bir şekilde faydalanılmayıp salıverilen dişi deve" anlamına gelen *Bahira* kelimesi ile bağlantı kurarak, Bahira'nın anlamının münzevi olduğunu ifade etmektedir. Bk. Sprenger, *Das Leben Mohammeds,* II, 381. Nöldeke ise bu açıklamanın, kelimenin Ârâmîce seçilmiş anlamında olduğu hususu dışında doğruyu yansıtmadığını ifade etmiştir. Bk. ZDMG, XII, 704. Mes'ûdî kelimeyi Arapça tasgîr siygasında yani Buhayrâ olarak verir. İsmin anlamı ile ilgili doğru bilgiler için bk. *Fihrist,* II, 12. Karşılaştırınız: Nicoll, Catalogi Cod. Manuscr, Bibl. Bodl. II, 507, sütun I.

3 [Metinde geçen vision kelimesi rü'yet şeklinde çevrilmiştir. Vision kelimesinin doğaüstü tezahürler anlamında ilk kez Thomas Aquinas tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir. Kastedilen, yalnızca görerek yahut diğer duyularla da yaşanabilen bir dinî tecrübedir. Doğrudan, aracısız bir şekilde elde edilir. Bk. Felicitas D. Goodman, "Visions", *ER,* 2nd ed., XIV (New York 2005), s. 9611. çev.].

4 [Prophecy, ilk çağlardan itibaren muhtelif din ve kültürlerde çok çeşitli anlamlarda kullanılagelmiş bir kelimedir. Hıristiyanlıkta ise geleceğe dair bilgiler verme, gelecekle ilgili anlaşılması güç işaretler içeren sözler söyleme anlamında kullanılmaktadır. Bu yüzden prophecy kelimesi kehanet olarak tercüme edilmiştir. Bk. Robert R. Wilson, "Prophecy: Biblical Prophecy", *ER*, 2nd ed., XI (New York 2005), s. 7429-7438. çev.].

diği dinin herhangi bir özgünlüğü yoktur;[5] o kurnaz bir hilekârdan başkası değildir; bu işe, putperest Araplara tek Tanrı inancını kabul ettirmek isteyen akıl hocasının teşvikiyle girişmiştir." Bu metinler, Orta Çağ edebiyatının yaygın bir ürünü olan reddiye türü eserlerin üslubuyla yazılmıştır. Îsâ'nın hayatı ile ilgili çeşitli apokrifler[6] (Toledot Yeşu)[7] de Yahudiler tarafından, bu efsanedekine benzer şekilde (Hıristiyanlara karşı) reddiye amaçlı kullanılmıştır. Bahira ile ilgili Arapça rivayetler çeşitli araştırmalarla titiz bir şekilde bir araya getirilmiştir. Özellikle de Nöldeke ve Sprenger'in çalışmaları bu hususta önem arz etmektedir.[8] Ancak burada, bu literatürle ilgili herhangi bir mütâlaada bulunulmayacaktır.

Efsane, üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler arasındaki bağlantılar, Arapça nüshalarda Süryânîce nüshalara göre daha iyi kurulmuştur. Hikayenin başlangıcını oluşturan birinci bölüm sadece, metnin yazarıymış gibi sunulan İsō'yâb'ın Bahira ile buluşmasından bahsetmektedir. Bu

5 Örneğin Buhârî, "Muhammed benim onun için yazdığım şeylerden fazlasını bilmiyor." diyen bir Hıristiyandan bahsetmektedir. Bk. Sprenger, *Das Leben Mohammeds,* II, 381.

6 [Apokrif kelimesi, Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd'de esas itibariyle mevcut olmayan eserleri tanımlamaktadır. Bk. Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1955, s. 220. Yunancada gizlenmiş anlamına gelen terim, genel olarak dinsel literatür içinde sahih ve otantik olarak kabul edilmeyen metinleri ifade eder. Özelde ise apokrif metinler, Yahudi Kitâb-ı Mukaddes'ine dahil edilmemiş olan fakat Ahd-i Atîk'in Yunanca nüshasının parçaları olduğu iddia edilen metinleri, Kanonik metinlerin dışındaki Ahd-i Cedîd'le ilişkili metinleri kapsar. Bk. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 38. Ayrıca bk. Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya 2005, s. 36-40. çev.].

7 [İbrânîcede Îsâ'nın hayatı anlamına gelmektedir. Kastedilen, Orta Çağ boyunca öncelikli olarak Ârâmîce, XIII. yüzyıldan itibaren ise İbrânîce olarak Yahudi toplumu arasında dilden dile yayılan, Hz. Îsâ'nın hayatını tahkir edici ifadelerle, küçük düşürücü hususlar ekleyerek anlatan rivayetlerdir. Buna göre örneğin Hz. Îsâ, Meryem'in Romalı bir askerden dünyaya getirdiği gayrı meşrû bir çocuktur. Bk. "Toledot Yeshu", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion,* New York 1997, s. 695. çev.].

8 Sprenger, *age.*, II, 367. 380; ZDMG, VIII, 557; IX, 799; XII, 238. 699. Mes'ûdî, *Meadows of Gold* (trc. Sprenger), s. 149.

kısımda Bahira İsō'yâb'a, Arabistan'a yerleşme nedenini, Sina Dağı'ndaki rü'yetini, İmparator Mavrikios[9] ve Hükümdar Hüsrev'e[10] yaptığı ziyaretleri anlatmaktadır. Buna göre Bahira, tek haça ibadet hususundaki görüşleri[11] nedeniyle baskı görmeye devam eder ve Beth Armaye'den sürülür. Sonra da temelli kalmak üzere İsmâîloğullarının[12] arasında yerleşir ve on hafta boyunca onlara tebliğde bulunur. İsō'yâb'la buluşmasından yedi gün sonra da ölür.[13]

9 [Bizans imparatoru (582-602) çev.].

10 [Sâsânî hükümdarı (590-628) çev.].

11 Haç sayısı ile ilgili meselenin Bahira tarafından ısrarla ve sıklıkla ifade edilmesi, bu hususun yaşadığı zaman diliminde kiliseyi ve ülkesini derinden etkileyen bir problem hâline geldiğini ortaya koymaktadır.

12 [Metinde Araplardan, Hz. İbrâhîm'in oğlu İsmâil'in soyundan geldiklerinden bazen İsmâîloğulları şeklinde, bazen de annesi Hâcer'e nispetle Hâceroğulları şeklinde bahsedilmektedir. Araplarla ilgili bu tür isimlendirmelere ilişkin olarak bk. Irfan Shahîd, *Rome and the Arabs*, Washington 1919, s. 123. Musil eserinde, Kitâb-ı Mukaddes'ten verdiği örneklerle bu hususla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Bk. Alois Musil, *Arabia Deserta*, New York 1927, s. 490-491. Ayrıca bk. Sahas, s. 133. çev.].

13 Bu ilk bölümde anlatılan Bahira efsanesi, Arapça kaynaklarda zikredilen bilgilerle büyük ölçüde benzerlik arz etmektedir. Esasen bu hadisenin izini Bizans kroniklerinde ve geçmişten günümüze kadar olan süreçte popüler olan dinî musiki eserlerinde sürmek oldukça ilginç olurdu. Küçük bir örnek olarak şu paragraf zikredilebilir: Muhammed'in arkadaşı olup İstanbul'dan kendisine itimat edilmediği için sürülmüş sahte bir azizdir. Sergious, Muhammed'in hanımına üzülmemesini söyler. Kadın, sahte aziz olarak bilinen kocasına inanır. Muhammed'in kocasıyla olan arkadaşlıkları için bunu istemediğini belirtir. Bk. George Phrantsez (ed. B. G. Niebuhr), Bonn 1838, s. 295. Tek düşüncesi sadece kendisine itimat edilmediği için sürülmüş sahte aziz olan kadın bunu ve meleğin ismini söylemiştir. Sahte azizin sözlerine ilk inanan da odur. Bk. Theophanes (ed. De Boor), 1883, s. 334. XIII. yüzyıla ait *Roman de Mahomet*'te Sergious'ten şöyle bahsedilmektedir:
Bu zamanda, bu yerde
dindar bir adam yaşardı
bir keşiş evinde oturup
ıssız bir dağda
Tanrımıza dua ederdi
Bütün insanlar için her gün
Karşılaştırınız. Reinaud ve Michel baskısı, Paris 1831, s. 6. Sergious manastırda büyük günah işlemiş gibi aforoz edildi. Hint ve Arap ülkelerine geldi ve Mekke'ye kadar ilerledi. Mekke'de putperest ve Yahudi

İkinci bölüm, Bahira'nın Muhammed'le ilk karşılaşmasından ve ikisi arasında geçen sorulu cevaplı konuşmadan bahsetmektedir. Bahira'nın Muhammed'le nasıl ve nerede buluştuğu ile ilgili bilgiler, bu hususta İslam kaynaklarında verilenlerle büyük ölçüde benzerlik arz etmektedir. Soru cevap kısmı ise Süryânîce nüshalardan birisinde ayrı bir başlık altında verilmiştir.

Üçüncü bölümde İslam dünyasının Mesîh'in ikinci kez gelişine kadarki serüveni ile ilgili bir dizi apokaliptik kehanete yer verilmektedir.

Büyük ölçüde ilk bölümdeki rü'yetin tekrarından oluşan unsurlar içeren üçüncü bölümde, mistik unsurların daha da ön plana çıktığı görülür. Mehdî düşüncesine verilen önem -ki rü'yette de söz konusu edilmektedir- Şiî etkisinin açık izlerini taşımaktadır. Çünkü Şiîler İran etkisiyle mistisizme yatkın olup; bu metinlerde zikredilen türden apokalipslere ve kehanetlere ilgi duymaktadırlar.[14] Bu yüzden, Bahira apokalipsinin yazarının, İran'da ya da İran yakınında bulunan ve Süryânîce konuşan gruplardan çıktığını ifade etmek çok da muhal olmayacaktır. Üçüncü bölümde Türklerden bahsedilmektedir. Selçuklular, ilk olarak Tuğrul Bey (ö. 1063) zamanında bir devlet kurmuşlardır. Metinlerin yazıldığı dönemde Selçuklular, Fâtımî Devleti top-

iki halk vardı. Sergious, keşişlerin hoşuna giden hiçbir şey yapmayıp putlara tapmakta olan Muhammed'i buldu. Meryem'in oğlu Tanrı değildir diyordu. Bilgili ve güçlüydü. Putları yüz üstü bıraktı ve Hıristiyan oldu, Sergious'in öğrencisi oldu...Keşişten Eski ve Yeni Ahit hakkında hiçbir şey öğrenmedi, kitabına yalanlarla dolu hikayeler yerleştirdi...*Le Mirroir Hystorial*, IV. kitap, Bölüm: LI.

14 Bu husus bana melâhim (Tekili melhame'dir.) kitaplarını hatırlatmaktadır. Bunlar, devletlerin geleceği ve kıyametle ilgili bilgiler içeren eserlerdir. Bk. İbn Haldûn, *Histoire des Berbers* (trc. De Slane), II, 516. Bu kitaplar özellikle Kur'an ve âyetlerin gizli kalan manaları ile ilgilidirler. Karşılaştırınız: *Prolegomenes* (trc. De Slane), II, 191. 205 vd.; De Sacy, *Chrestomathie Arabe*, II, 298; Amari, *Storia dei Musulmani di Sicula*, II, 54. Ayrıca ilgili kaynaklar için bk. Dozy, *Supplement*, II, 522; Wellhausen, *Skizzen*, IV, 127.

raklarının önemli bir kısmını ele geçirmiş olmakla birlikte rü'yette isimleriyle anılmamaktadırlar. Türk askerlerinin Mu'tasım[15] döneminden (833-842) itibaren büyük nüfuz kazanmaları neticesi Muhammed İmparatorluğunun yaşadığı problemlerden ötürü, rü'yette Selçukluların, kurt elbisesi giymiş kuzu şeklinde temsil edildiklerini söylemek mümkündür. Üçüncü bölümde (Süryânîce A) kurt elbisesi giymiş kuzunun rengi kırmızı olarak ifade edilmiştir. O dönemde Türk Devleti'nin de kalkan ve sancağının rengi kırmızı idi. Bu rengin kullanımı ne kadar gerilere gitmektedir, bilemiyorum. Ayrıca neden onlara Süfyânoğulları ya da Sarpînoğulları denilmektedir? Rü'yetin simgelerle anlattığı devletler arasında asıl öne çıkarmak, dikkat çekmek istediği şüphesiz ki Roma Krallığı ya da kralıdır. Bu da aklıma Haçlıları getiriyor ki düşüncem doğruysa ilk bölümün, yani apokaliptik rü'yetin yazılışı XI. yüzyılın sonlarına ya da XII. yüzyılın başlarına uzanmaktadır. İkinci bölümün yani asıl Bahira efsanesinin biraz daha erken tarihlerde yazıldığı düşünülebilir. Üçüncü bölümün de geç tarihlerde yazılmış olması için herhangi bir neden bulunmamaktadır. Ayrıca Bibliotheque Nationale'in Arapça yazmalar kataloğunu hazırlayan yazar ya da yazarların da bu metinler için "XII. yüzyılda yazılmış efsane" tespitini yaptıklarını müşahede etmiş bulunmaktayım.[16]

O hâlde beyaz yaratık, siyah yaratık ve boğa olarak temsil edilenler kimlerdir? Yirmi dört rakamı ısrarla müteaddit defalar zikredilmekte,[17] yirmi beş rakamı ise yalnızca bir kere Süryânîce B nüshasında geçmektedir. Ancak bu toplama birbirinden farklı formüllerle ulaşılmaktadır. Süryânîce nüshaların ilk bölümünde açık bir şekilde hem siyah hem de beyaz yaratığın on iki boynuzu olduğu söy-

15 [Sekizinci Abbâsî halifesi. çev.].
16 *Catalogue of the Arabic Mss in the Bibliotheque Nationale*, I, 70.
17 *Daniel* apokalipsinde de aynı şekildedir.

lenmekte ve bu husus, çeşitli yerlerde tekrar edilmektedir. Bu durumda Hâşimoğulları ile kastedilen, Ebü'l-Abbas'tan (750)[18] el-Mustaîn'e (862-866) kadar olan Bağdat'taki Abbâsî halifeleridir.[19] Boğa, açıkça söylendiği üzere Mehdî el-Fâtımî'yi (Ubeydullah el-Mehdî)[20] temsil etmektedir. Bu durumda öncelikli olarak Mısır'daki Fâtımî hanedanı akla gelecektir. Zira rü'yette sekiz hükümdardan bahsedilmektedir ve Mısır'daki Fâtımî hanedanında da Ubeydullah'tan (909) Mustansir'e (1094) kadar olmak üzere yalnızca sekiz halife mevcuttur. Ancak bu yorum aynı zamanda, kehanette zikredilen son Abbâsî halifesi ile ilk Fâtımî halifesi arasında bir boşluk meydana getirmektedir.[21]

Rü'yetin Arapça versiyonunda bu sayıya farklı bir formülle ulaşılmaktadır. Beyaz aslanın on iki, siyah kurdun üç ve boğanın beş boynuzu bulunmaktadır. Toplamda elde edilen yirmi rakamına panter, keçi, aslan ve insanı da eklersek yirmi dört sayısını bulmuş oluruz. Ancak Arapça metnin üçüncü bölümünde formül, beyaz aslanın on iki boynuzu, Hâşimoğullarının yedi hükümdarı ve boğanın beş boynuzu şeklinde verilmekte ve böylece yine yirmi dört rakamı elde edilmektedir. Ben sadece bu bilmecede zikredilen beş rakamıyla ilgili değerlendirmede bulunabilirim. Muhammed el-İhşid tarafından kurulan İhşidî Devleti'nde (935-969) beş hükümdar mevcuttu. Kastedilen,

18 [İlk Abbâsî halifesi (750-754). çev.].

19 [Emevîler devrinde Hâşimiyye diye anılan ve imâmetin Hz. Ali'nin oğullarından Muhammed b. Hanefiyye'nin büyük oğlu Ebû Hâşim'e geçtiğine inanan dinî ve siyasi bir fırkanın mevcudiyeti tespit edilmektedir. Buna göre Ebû Hâşim zehirletilince, kendisini Abbâsî taraftarlarının merkezi Humeyme'de bulunan amcazadesi Muhammed b. Ali b. Abdullah'a götürmelerini istemiş ve imametin kendisinden sonra Abbasoğullarına geçmesini tavsiye etmişti. Bundan sonra da Abbâsîler Hâşimiyye ismiyle de anılır olmuşlardır. Bk. İbrahim Sarıçam-Mustafa Öz, "Hâşim (Benî Hâşim)", *DİA,* XVI (İstanbul 1997), s. 405. çev.].

20 [Fâtımîler devleti kurucusu çev.].

21 [Kastedilen el-Müstaîn-Billâh (248/862) ile Ubeydullah el-Mehdî (297 /909) arasındaki zaman boşluğu olmalıdır. çev.].

her ne kadar yazarlarımız tarafından dikkate alınmasa da Halife Me'mûn zamanında Yemen'de, Sa'de'de temelleri atılan, Şîa'nın Zeydiyye mezhebine mensup Râşid İmamlar Hanedanlığı olabilir. Rü'yette keçi suretinde takdim edilen Yaktânoğulları,[22] Güney Arabistan halkını temsil ediyor olmalıdır. B nüshasına yapılan son ilave, otuz altı kraldan bahsetmektedir. Bu kısımda hesaplamanın ne şekilde yapıldığı meçhulümüzdür.

İlk on iki rakamının yine ilk on iki Emevî halifesini temsil ettiğini düşünebiliriz. Hulefâ-yi Râşidîn olarak isimlendirilen dört halife Muhammed'in ailesinden olmadıklarından burada ihmal edilmiştir.[23] On ikinci halifeden kasıt, Abbâsî çevrelerinde tedhiş dönemi olarak isimlendirilen 744 yılında halîfelik yapan III. Yezîd olmalıdır.[24] Sonlara doğru, Selefkos takvimine göre 1055 yılında (Arapça nüshada 1050 denilmektedir) Arapların isyan edip kendi devletlerini yıkacakları ifade edilmekte, bu tarihten itibaren de İsmâilîler döneminin kapanacağı açıkça söylenmektedir. Yazarımız muhtemelen sarayında bir suikast sonucu öldürülen II. Velîd'i kastetmektedir. Halife İbrâhîm'in[25] halifeliği üç ay sürdü ve bu süre neticesinde II. Mervân[26]

22 [Arapçada Kahtân olarak ifade edilmektedir. Yaktânoğulları ya da Kahtânoğulları Arapların iki ana kolundan birisini teşkil etmekte olup cedleri Kahtân'dır. Arapların diğer kolu ise Adnânîlerdir. Kahtânîlere Yemenliler de denmekte, bütün İslam kaynakları ve Tevrat Kahtân'ın, Hz. Nûh'un oğlu Sâm'ın soyundan geldiği konusunda birleşmektedir. Ensâb ve tarih kitaplarında Kahtânîlerle Adnânîler arasında başlangıçtan beri çeşitli ihtilaflar olduğu kaydedilmektedir. Adnân soyundan gelenler için Mudar, Mead, Nizâr, Kays ve Temîm; Kahtân soyundan gelenler için de Yemen, Ehlü'l-Yemen, Yemâniyye, Ezd ve Kelb kabile isimleri kullanılır. Bk. Mustafa Fayda, "Kahtân", *DİA*, XXIV (İstanbul 2001), s. 201-202. çev.].

23 [Anlatım Abbâsîler üzerinden sürdürüldüğünden, buradaki "Muhammed'in soyundan" ifadesi ile kastedilen Hz. Abbâs'ın soyu olmalıdır. çev.].

24 *The Apology of al-Kindi* (trc. W. Muir), s. 26. 75.

25 [Emevîlerin on üçüncü halifesi. çev.].

26 [Son Emevî halifesi (744-750). çev.].

tarafından tahttan indirildi. Ancak II. Mervân Abbâsîler tarafından halife olarak tanınmadığından hesaplamada dikkate alınmamış olmalıdır.

Bu yorumlar bir dereceye kadar, devletlerle ilişkilendirilen çeşitli renkler sayesinde yapılabilmektedir.[27] Rü'yette söz konusu edilen ilk yaratık Süryânîce nüshalarda "beyaz hayvan", Arapça nüshalarda ise "beyaz aslan" olarak isimlendirilmektedir. İkinci kısımda ise İsmâîloğullarının beyaz devletinden bahsedilmektedir. Beyaz, bilindiği üzere Emevîlerin rengi idi. Rü'yette zikri geçen ikinci yaratık ise, Süryânîce nüshalarda "siyah hayvan", Arapça nüshalarda "siyah dişi kurt" ismiyle anılmaktadır. İkinci bölümde ise yine, "Hâşimoğullarının siyah devleti" ibaresine yer verilmiştir. Siyah da Abbâsîlerin rengi idi. Üçüncü hayvan olarak zikredilen boğaya ait herhangi bir renkten bahsedilmemektedir. Süryânîce nüshalarda geçen kurt elbisesi giymiş kuzu temsilinin yerini Arapça nüshalarda panter almaktadır. Panterin kanla kaplandığı ifade edilmekte ve bu husus ikinci kısımda Süfyânoğullarının kırmızı devleti şeklinde açıklanmaktadır. Kırmızı Hâricî isyanlarının, Weil'e göre ise Me'mûn zamanında isyan eden Süfyânî hareketin rengiydi.[28] Korkarım, incelediğimiz metinlerde kastedilen ikisi de değildir. Süryânîce nüshanın ilk kısmında Mehdî b. Âişe,[29] sarı giyen ve son Hâcer hükümdarı olduğu söylenen birisi tarafından takip edilmektedir. Bu cümle bu bağlamda yer almasaydı muhtemelen akla Franklar yani

27 Hanedanların simgeleri olan renkler konusuna ilişkin olarak bk. Weil, *Geschichte der Chalifen*, II, 216; Müller, *Islam*, I, 454. Özellikle de Goldziher tarafından bu konuda toplanan malzeme önem arz etmektedir. Bk. *Muhammedanische Studien*, I, 149-150. Bahira efsanesinin yazarı belki de bir papaz olduğundan Tevrat'ta *Zekeriya*, 6:2 vd.'nda zikredilen siyah, beyaz, kırmızı ve dorudan oluşan dört renk fikrine sahipti.

28 İbnü'l-Esîr, VI, 172; Taberî, III, 3, 83.

29 [Gottheil, Mehdî b. Âişe ismini, bu kimsenin Hz. Peygamber'in soyundan olduğu, ancak doğrudan Hz. Fâtıma ile Ali'nin torunu olmadığını anlatmak isteyen bir ifade olarak değerlendirmektedir. çev.].

Haçlıları temsil eden Roma kralları gelecekti.[30] Zira Arap tarihinde bu tasvirin Franklar için kullanılması yaygınlık kazanmıştı.[31] Ancak, şurası açık bir gerçektir ki kastedilen renk Arapça nüshalarda da görüldüğü üzere sarı değil yeşildir. Biliyoruz ki sarı başlangıçta Ali evladının rengiydi; ancak bu renk kısa bir süre sonra yeşile dönüşmüştü. Arapça nüshanın son kısmında sarılıların batıdan geldikleri ve önce Mehdî b. Âişe tarafından ardından da Roma hakimiyetini ortadan kaldıran yeşilliler tarafından takip edildikleri ifade edilmektedir. Ancak Bahira apokalipsinin yazıldığı bölgeyi tam olarak bilmediğimizden, bu bulguların bizi daha ileriye götürmesi mümkün değildir.

Keçi simgesinin de tam olarak kimi temsil ettiği tespit olunamamaktadır. İncil'den alınan bir isim olan Yaktânoğullarına işaret ediyor olabilir. Arapçada Kahtânoğulları olarak bilinen bu topluluğun, İran Körfezi'nin her iki yakasında yerleşmiş olan Arapların efsanevî ataları olduğuna inanılmaktadır.[32] Bir iki yerde onlar için Bahreyn ve Umân arasında yer alan Katar yerlilerini ifade eden Katarâyē ya da Katrânâyē kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir.[33] Bu da yukarıdaki görüşü kuvvetlendirici bir husustur. Yaşanan tarihî süreç ile ilgili bütün bu rivayetlerde Mehdî

30 Romalılardan *Daniel* apokalipsinde de bu şekilde bahsedilmiştir. Burada dikkatleri çeken husus, kırmızı giysiler giydiklerinin ifade edilmesidir. James Darmesterer, bu ifadenin, Haçlıların simgesi olan kırmızı haçtan alındığını öne sürmektedir. Bk. Frederic Macler, *Les Apocalypses Apocryphes de Daniel*, Paris 1895, s. 25-26. Kırmızının Hıristiyan güçleri temsil etmesine ilişkin olarak ayrıca bk. Mills, *Pahlavi Texts*, I, LI; Rosin, *Reime und Gedichte des Abraham ibn Ezra*, s. 159.

31 Kaynaklar için bk. Dozy, *Supplement*, "Asfar".

32 Örneğin bk. *Hamzae Ispahensis Annali* (ed. Gottwald), s. 122; İbnü'l-Esîr, I, 57; Yâkût, III, 635. Teophaneos, lektan olarak bahsetmektedir. Bk. Theophaneos, I, 333.

33 Karşılaştırınız: el-Bekrî, s. 741. *B.O.* III, 133'te verilen bilgiye göre bölgenin kendi patriği mevcuttu. Ayrıca bk. Budge, *Thomas of Marga*, II, 153.

düşüncesinin izleri görülmektedir.[34] Arapça ve Süryânîce nüshalarda karşımıza çıkan on iki hükümdar olgusu esas olarak İncil'den kaynaklansa da[35] İmâmiyye mezhebinin on iki imamıyla da ilişkilendirilmesi mümkündür. Süryânîce metinde Hâşim b. Muhammed'in hükümdarlığından bahsedilmektedir ki bununla Ebû Hâşim b. Muhammed el-Hanefiyye b. Ali'nin[36] kastedildiğini düşünmek mümkündür.[37] On iki rakamına o kadar önem verilmiştir ki bir mezhep isnâaşeriyye (onikiler) olarak isimlendirilmiştir.[38] Hem Süryânîce hem de Arapça nüshalarda "birinci Muhammed'den ikinci Muhammed'e" ifadesine rastlanılmaktadır. Bununla da ilk imam Muhammed b. Hanefiyye[39] ile son imam Muhammed b. Hasan[40] kastediliyor olabilir. Nitekim on hafta

34 Mehdî ile ilgili olarak bk. Darmesteter, *The Mahdi*, ilgili yerler. Bu konudaki farklı yorumlar için bk. İbn Haldûn, *Histoire des Berbers* (trc. De Slane), II, 496; *Prolegomenes*, III, 40. 128; Amari, *Storia dei Musulmani di Sicula*, II, 117 vd; Goldziher, *Revue des Etudes juives*, XXX, 5; Grimme, *Mohammed*, II, 169.

35 *Yaratılış*, XVII:20; XXV:13. Karşılaştırınız: İbnü'l-Cevzi (ed. Brockelmann), BA, III, 46, 10; De Faye, *Les Apocalypses juives*, Paris 1892, s. 87.

36 [Hz. Ali'nin oğullarından Muhammed b. Hanefiyye'nin büyük oğludur. Hüseyin b. Ali'den sonra Muhammed b. Hanefiyye'ye tabi olan Şiî fırkalar, Muhammed'in ölmesiyle kendisine bağlanmışlardır. Detaylı bilgi için bk. Hasan Onat, "Ebû Hâşim, Abdullah b. Muhammed", *DİA*, X (İstanbul 1994), s. 146. çev.].

37 Hâşimoğulları ya da Hâşimîler Keysânilerin bir koludur. Bk. İbn Haldûn, *Histoire des Berbers*, II, 500.

38 Bk. Şehristânî (trc. Haarbrücker), I, 165. 169; İbn Haldûn, II, 501; Wüstenfeld, *Geschichte der Fatimiden-Caliphen*, 1881, s. 14. On iki imamın listesi için bk. Şehristânî, s. 192. Ayrıca bk. Stanley Lane-Poole, *Mohammedan Dynasties*, s. 72. Muhammed'in aşağıdaki hadisini de bu bağlamda ele alabiliriz. "Dünyanın sonu geldiğinde benim soyumdan gelen ve ismimi taşıyan birisi Araplara hakim olacak." Bk. İbn Haldûn, *Prolegomenes* (trc. De Slane), II, 162.

39 [Hz. Ali'nin Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye isimli hanımından doğan oğludur. çev.].

40 [Kastedilen, Hasan el-Askerî'nin ölümünden bir süre önce doğduğu iddia edilen Muhammed ismindeki oğludur. İsnâaşeriyye Şîa'sının on birinci imamı olan Hasan el-Askerî'nin imâmeti devam ettirecek erkek evlat bırakmadan öldüğü ileri sürülmektedir. Onun ölümü İmâmîler arasında büyük bir buhran yaratmış ve birçok fırkanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu fırkalardan birisi Hasan el-Askerî'nin ölmediği-

(yetmiş yıl)[41] ibaresi de Mehdî'nin gizli kalacağı düşünülen dönemi ifadelendirmektedir.[42]

Rü'yet ve apokalipsin üslup ile içeriği tabii olarak *Zekeriya, Daniel* ve *Vahiy* kitaplarına dayanmaktadır. Fred Macler, apokalipslerde görülen olayları sembolleştirme olgusunun zamanımıza değin yapısını muhafaza ettiğini ifade etmiştir.[43] Bahira apokalipsinin benzediği diğer apokalipsler arasında *von dem Ende der Zeiten der Ishmaeliten*[44] ismini taşıyan bölümüyle *Üzeyir* ve ilk kez S. Munk tarafından dikkatlere sunulan *Daniel* apokalipsleri zikredilebilir.[45]

Muhammed'in üstadıyla yaptığı görüşmeden bahseden en eski Arapça nüshalarda üstadın ismi zikredilmemekte

ni, geçici bir süre için gaybete girdiğini ileri sürmüştür. Fakat zamanla Hasan el-Askerî'nin ölümünden bir süre önce Rum veya zenci asıllı Nercis isimli bir cariyeden doğan Muhammed el-Mehdî adında bir oğlunun olduğu inancı İmâmîler arasında yaygınlaşmış ve diğer inançları savunan fırkalar tamamen ortadan kalkmıştır. Bk. Hamid Algar, "Hasan el-Askerî, Hasan b. Ali", *DİA*, XVI (İstanbul 1997), s. 289; M. Akif Aydın, "İmâmet", *DİA*, XXII (İstanbul 2000), s. 205. çev.].

41 [On haftanın yetmiş yıl, yedi yüz yıl gibi farklı delaletleri olduğu anlaşılmaktadır. çev.].

42 Darmesteter, *The Mahdi*, s. 31. Yetmiş rakamı ile ilgili diğer bir hesaplama yedi yüz yıl olarak Saîd b. Hasan tarafından yapılmaktadır. Bk. Goldziher, *REJ*, XXX, II.

43 Karşılaştırınız: Fred Macler, *These,* s. 16-17.

44 İlk olarak Baethgen tarafından yayınlanmıştır. Bk. *ZAW*, VI, 199 vd. J. Hall tarafından farklı bir nüshadan yapılan İngilizce tercümesi *Presbyterian Quarterly*'de (1886) yayımlanmıştır. Ayrıca bk. *Independent* (N.Y), 13 Ocak 1887. Üçüncü bir nüshadan yapılan ikinci baskı Fransızca tercümesi ile birlikte J. B. Chabot tarafından yapılmıştır. Bk. *Revue Semitique*, 1887, s. 60 vd. [*Üzeyir Apokalipsi*yle ilgili bilgi için bk. "Esdras, Books of", *The Oxford Dictionary of World Religion*, s. 319. çev.].

45 Farsça metin Zotenberg tarafından tercüme edilip yayımlanmıştır. Bk. MERX's *Archiv für wissenschaftliche Erforschung des Alten Testaments*, 1869, s. 385 vd. Konunun tamamı için bk. Macler, *age., These* kısmı *Revue d'histoire des Religions*, XXXIII, 62 vd.'de yer almaktadır. Burada ayrıca İsmâîlîlerin yirmi dört hükümdarından bahsedilmesi oldukça ilginçtir. Tevrat'ın *Yeşaya,* X:5 kısmının da İsmâîlîlerle ilgili olduğu düşünülmektedir.

ve ondan râhib (keşiş, münzevi)[46] olarak bahsedilmektedir. Sonraki dönemlerde Nestor ve Bahira[47] isimleri kullanılmaya başlanmıştır. Nestor kelimesi, bahsi geçen rahibin Nestûrî olduğu dışında herhangi bir bilgi sunmamaktadır.[48] Mes'ûdî, onun isminin Sergious olduğunu söyleyen ilk kişidir. Daha doğrusu bahsi geçen rahip, Mes'ûdî'nin çağdaşı Hıristiyanlarca (h. 332)[49] bu isimle anılmıştır. Bu isim sonrasında George Phrantzes ve Procopius gibi Yunan ve Latin yazarları tarafından da kullanılmıştır. Sergious ismiyle kimin kastedildiğini söylemek zordur.[50] Zira Sergious, yaygın olarak kullanılan bir isimdir. Margalı Thomas *Destroyer of the Mighty* isimli eserinde İsō'yâb adlı bir talebesi bulunan Beth Garmaili Rabben Sergious'e[51] bir bölüm ayırmış-

46 Bu kelime ile ilgili olarak karşılaştırınız: Goldziher, *Muhammedanische Studien*, II, 395.

47 Bk. Vâkıdî (Sprenger, *Leben Mohammeds*, II, 380). Süleymân et-Teymî (ö. 763), Hz. Peygamber'le ilgili biyografik eserinde Bahira ismini zikretmektedir. Bk. Sprenger, *age.*, s. 386.

48 Kindî'nin verdiği bilgilere göre Sergious, Hz. Peygamber'i Nestûrî inancına göre yetiştirmiştir. Bk. *The Apology of al-Kindi* (trc. W. Muir) 2. Baskı, s. 70. Bu ifade Bizanslı tarihçilerin eserlerinde de yer almaktadır.

49 Eğer Muir'in öne sürdüğü üzere Kindî, el-Me'mûn devrinde yaşadı ise Sergious isminin kullanıldığı tarih daha öncesine dayanmaktadır. Zira Kindî, Sergious'in hayatını buradakine oldukça benzer bir şekilde anlatmaktadır. Enteresan bir şekilde Kindî'nin, Sergious'le Bahira'nın iki farklı kişi olduklarını düşündüğü dikkatleri çekmektedir. Bk. *The Apology of al-Kindi*, s. 105. Hıristiyan rahipler Sergious, Bahira, Nestor ve Ebû Âmir hakkında bilgi veren Hammer-Purgstall de aynı şeyi söylemektedir. Bk. *Literaturgeschichte der Araber*, I, 395. Karşılaştırınız: Sprenger, *Mohammed*, II, 79.

50 Sprenger, Peygamber'in ashabı arasında yer alan Abdullah b. Sercis'in, Sergious'in oğlu olduğunu söylemektedir. Bk. Sprenger, *age.*, II, 385. Sercis isimli bir Hıristiyandan İbn Hişâm ve el-Mes'ûdî de bahsetmekte ve onun Abdü'l-Kays kabilesinden olduğunu söylemektedir. Bk. İbn Hişâm (ed. Wüstenfeld), s. 985; Vâkıdî (ed. Sprenger), II, 149. Theophanos ondan Patrik Sergius olarak bahsetmektedir. Bk. I, 335, 5.

51 Ed. Budge, I, 109. İslam kaynaklarında yer alan Bahira hadisesinde Bahira'nın yaşadığı yer Busrâ olarak zikredilmektedir. Ancak yayınladığımız metinde Bahira'nın yaşadığı yerin Busrâ ya da Mekke olarak değil Medine olarak verildiği dikkatleri çekmektedir. Tercümesini sunduğumuz Arapça nüshalarda Bahira'nın Antakyalı olduğu, Süryânîce

tır. Hayatı ile ilgili bu durumu kanıtlayacak başka verilere rastlamamış olsam da onun, incelediğimiz apokalipsde bahsi geçen Sergious olması mümkündür. Ben İsō'yâb'ı, İranlılar tarafından 614'te götürülen kutsal haçın eski yerine iadesi hadisesiyle ilgisinden ötürü Gedhalalı İsō'yâb[52] olarak tanımlamaktayım. Bununla birlikte onun Beth Arbaye'de doğan Arzonlu I. İsō'yâb (581-595)[53] olarak da tanımlanabileceğini kabul etmekteyim. Zira İsō'yâb'ın hem hükümdar II. Hüsrev Perviz'le hem de imparator Mavrikios ile iyi ilişkiler içerisinde olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda Hire kralı Nu'mân'la dost olduğu bilinmektedir. Ancak bilgiler son derece genel ve özellikle muğlak olarak verilmiştir ki bu tespitleri kesin kılmak mümkün olmamaktadır.

Süryânîce metni neşrederken üç yazma nüshadan yararlandım. Bunlardan ilki *Sachau 87* nüshasıdır.[54] Bu, modern bir istinsah olmasına karşın içlerinde, eksik kısımları olmayan tek nüsha olma özelliğini hâizdir. Bahira efsanesini içeren bölümü, Ya'kûbî el yazısı ile büyük ihtimalle son yüzyılda yazılmıştır. Metnin bazı yerlerine ilaveler yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazı yerler de tashihe muhtaçtır. Ancak sıhhatli bir asıl nüshadan istinsah edildiğine şüphe yoktur.

metinde ise Filistin'deki Tershon'da doğduğu söylenmektedir. B nüshasında son not olarak Beth Garmaili olduğu zikredilmiştir ki bu benim tanımıma bütünüyle uymaktadır. Orada doğduğu şehir Shushan olarak verilmektedir.

52 Thomas of Marga (ed. Budge), *Index*. Beth Armayeli olarak da isimlendirilmektedir: Bk. Thomas of Marga, I, LXXIV; Wright, *Syriac Literature*, s. 169. Ayrıca Necran'dan bir grupla Muhammed'le bir anlaşma yapmak üzere geldiği kaydedilen İsō'yâb isimli bir şahıstan bahsedildiği görülmektedir. Bk. *B.O*, II, 416; Hoffmann, *Auszüge,* s. 179. Tercümesini sunduğumuz Arapça metinde ise Bahira ile görüşen bu rahipten Murhib ya da Murhab olarak bahsedilmektedir. Ben herhangi bir yerde böyle bir özel isme rastlamadım. Murhib, râhib kelimesinden müştak bir isim olmalıdır.

53 Bk. Thomas of Marga, I, LXXIV, II, 40. 90; Wright, *Syriac Literature*, s. 129.

54 Bk. Sachau, *Kurzes Verzeichniss*, s. 9.

Bazı özel isimlerin yanlış yazıldığı dikkatleri çekmekte ve bu noktalarda Arapçanın etkisi hissedilmektedir. Örneğin Muhammed kelimesi metinde farklı, başlıkta[55] farklı yazılmıştır. Metin üzerindeki bu değişikliğin sonraki dönemlerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde başlıkta *saracen*[56] kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Muhtemelen bu, Batı etkisinden kaynaklanmaktadır. *Saracen* kelimesi, en azından metnin bir kısmını tarihlendirmemizi sağlayacak ipuçları taşısa da bu kelimenin ilk olarak ne zaman ve nasıl kullanıldığı henüz bilinmediğinden kesin bir şey söylemek zordur.[57] Ben bu yazmadan bahsederken A harfini kullanacağım.

İkinci nüsha *Sachau 10* olup; *Sachau 87*'den en azından 100-150 yıl önce oluşturulmuştur.[58] İyi bir Nestûrî el yazısı kullanılmıştır. Bahira efsanesini içeren bölüm tam olsa da başında ve sonunda eksik sayfalar vardır. Bu nüshaya İslam'a muhalif çeşitli açıklamalar eklenmiştir. Bu yazma için B harfini kullanacağım.

C nüshası, Kolombiya Üniversitesi'nde doğu dilleri profesörü olan sayın Papaz A. Yohanna'ya aittir. Apokalipsin

55 Başlıktaki yazı, eski *Chanson de Roland*'da Muhammed için kullanılan Mahumet kelimesini andırmaktadır. Bk. Chanson de Roland (ed. Leon Gautier), Paris 1880, s. 564.

56 [Orta Çağ Batılı yazarları ve misyonerlerince genelde tüm Araplar için aşağılamak amacıyla kullanılan bir isimdir. Bu terim sonradan özellikle Müslümanlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bk. Gündüz, s. 333; Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul 1975, s. 557. çev.].

57 Ancak *saracen* terimi oldukça eskidir. Bk. Amari, *Storia dei Musulmani di Sicula*, I, 75. Plinius, Tolomeo ve Bizanslı Stephano, az nüfuslu ufak kabilelerden bahsetmektedirler. Marcellino ve Procopio bu kelimeyi daha geniş anlamda kullanmışlardır. Batılı yazarlar ise İslamiyetten sonra kelimeye işaret etmiş olduğum şekilde geniş anlam vermektedirler. M. S. I, IV, VI ve VII. asırlarda kelimeye oldukça geniş anlamlar verildiği dikkatleri çekmektedir.

58 Nüsha XIV. ya da XV. yüzyılda yazılmış olmalıdır. Nestûrî el yazısı ile yazılmış metinler arasında tam bir ayrıma gitmek zordur. Zira el yazıları birbirine çok benzemektedir.

yirmi yapraktan oluşan küçük bir parçasıdır. Son yüzyılın modern Nestûrî yazısı ile kaleme alınmıştır. Gerek bu nüsha gerekse B nüshası, yukarıda çeşitli kelimelerinin yazılışından bahsettiğim asıl nüshaya dayanmaktadır.

Ya'kûbî ve Nestûrî el yazısı ile yazılmış nüshaların içerikleri birbirine benzemekle birlikte kelimelerin yazılışları, birisini esas alıp diğerini dipnot olarak veremeyecek kadar farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar yanıltıcı olabilirdi. Ben de onları ortak bir ana nüshanın iki istinsahı olarak değerlendirdim ve bu yüzden ikisini de bütünüyle yayımladım. Bu metot metnin okunmasını kolaylaştıracaktır.

Arapça metnin Avrupa kütüphanelerinde yedi nüshası mevcuttur.

I. Paris Nüshası: Bibliotheque Nationale, Arapça 215, Supplem 107. 1590 yılında okunaklı bir yazı ile kaleme alınmıştır. Bahira efsanesi 154-176 sayfaları arasında bulunur. A harfi ile gösterilmiştir.

II. Paris Nüshası, Arapça 70, Eski Eserler 170, Varak 50-126. XV. yüzyıl nüshasıdır. İlk üç sayfası kayıptır. Metnin yalnızca dörtte birlik kısmını kullandım. P ile gösterilmiştir.

III. Paris Nüshası, Arapça 71, Eski Eserler 171. XVII. yüzyılda müellif nüshasından ya da bir sonraki istinsahından yapılmış iyi bir kopyadır ve oldukça okunaklıdır. Bu yüzden zaman içerisinde tahrip olmuş P nüshasından farklı olarak bu nüshanın tamamını kullandım. X ile gösterilmiştir.

IV. Paris Nüshası, Arapça 258, Eski Eserler 156, Varak 48-64. Bir XV. yüzyıl yorumlamasıdır. Baştan savma yazılmıştır, yazı kötüdür ve bazı yerlerde sayfa bütünüyle yırtılmıştır. Yine de ben bu nüshanın tamamını kullandım. E ile gösterilmiştir.

V. Gotha Nüshası. A. 2875, Varak 47b-67b.[59] XIII. yüzyılda yazılmış iyi bir nüshadır. 1889 yılında Prof. Pertsch bu nüshayı, istifade etmem için Berlin'e gönderme inceliğini göstermiştir. D ile kısaltılmıştır.

VI. Bodleian Nüshası. Kâğıt üzerine itina ile yapılmış bir istinsahtır.

VII. Vatikan Nüshası 176. 1594'te yazılmıştır. Bu nüshadan Stein-Schneider'in *Polemische und Apologetische Literatur* isimli eserinde verdiği referans sayesinde haberdar oldum[60]. Sike'ın *Evangelium Infantiae* isimli eserinde[61] bu nüshadan yaptığı iktibası ise diğer nüshalarda bulamadım.[62]

APX yazmaları aynı nüshadan istinsah edilmişlerdir. Diğerlerine göre işlevsel olduklarından metni bu nüshalar üzerine bina ettim. Esasen, nüshalar içerisinde en eskisi olan E'nin esas alınması gerekirdi. E nüshası, sonradan yapılan eklemeleri ihtiva etmeyen kısa bir metni hâizdi. Ancak içerik yönünden yalnız kalmaktaydı ve fiziken yıpranmış olduğu için buna cesaret edemedim. Bu nüshadan Arapça metnin dipnotlarına alıntılar yerleştirdim. D, en son yapılan ilaveleri ihtiva etmektedir. Metin oldukça iyi durumdadır ve pek çok kelimenin anlaşılmasına yardımcı olacak niteliktedir. Bu yüzden D nüshasında yer alan kelimelerin yazılış biçimlerini dipnotlarda zikrettim.

59 Bk. Pertsch, *Die Arabischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha*, IV, 548.

60 s. 160.

61 s. 84.

62 Nicoll'a göre bu iktibas, Bodleian kopyasında hâlen mevcuttur. Bk. Nicoll, *Catal*, s. 58.

II. BÖLÜM
SÜRYÂNÎCE NÜSHALARIN TERCÜMESİ

Sachau 87 Nüshası
(Varak: 48a vd.)

Tanrı'nın kudretine, umudumuz olan Efendimiz Îsâ- [203]
Mesîh'e dayanarak Sarkaya, Bahira ve Suryaya olarak da adlandırılan (ayrıca haçtan nefret eden, münzevi, Sina Dağı'nda hayat süren şeklinde de isimlendirilmektedir)[1] üstadımız Sergious ve onun Muhammed'e rehber oluşu ile ilgili rivayetleri aktaracağım. Amin.

Azizim! Bahsi geçen Rabben Sergious, ben keşiş İsō'yâb'a yaşadığı buhran hâlini, kutsal Sina Dağı'na, İsmâîloğulları topraklarına gidişini teker teker anlattı.[2] Ayrıca Hâceroğullarının inanç sistemi, Arapların Peygamberi Muhammed'le yaptığı görüşme, sorduğu sorular ve verdiği cevaplar, İsmâîloğullarının arasına, ıssız Yesrib topraklarına gidişi, dönemin patriklerince yaşadığı yerden sürülüşü hakkında bilgi verdi. Söylendiği gibi haçtan nefret ettiği için kiliseden ihraç edilmedi. Aksine "Kilisede yalnızca bir haç bulundurulmalı ve yalnızca onun önünde diz çökülmeli, zira Mesîh yalnızca bir haç üzerinde çarmıha gerilmiştir." dediği için uzaklaştırıldı.[3] Sergious ayrıca, taş, gümüş,

1 Parantez içerisindeki bu cümle metne sonraki tarihlerde eklenmiş olmalıdır. Bahira'nın ashab tarafından Cebrâîl ya da sadık ruh olarak da isimlendirildiği ifade edilmektedir. Bk. *Apology of al-Kindi* (ed. Muir) 1887, s. 72.

2 Metnin bu kısmında "Bu hükümdarlar Sergious'e birbirinden farklı on iki yaratık sûretinde görünmüşlerdir." şeklinde, sonradan yapıldığı anlaşılan bir ilave mevcuttur.

3 [Stephen Gero Bahira Efsanesi ile ilgili makalesinde, eserin Süryânîce nüshalarının yazarının bu tür ifadelerle, haçla ilgili inançlarından ötürü Müslümanların sahip olduğu memnuniyetsizliği gidermeye çalıştığı yönünde bir değerlendirmede bulunmuştur. Bk. Gero, s. 55-57. çev.].

altın, bakır ya da herhangi başka bir maddeden yapılmış haçın değil, tahta haçın önünde diz çökülmesi gerektiğini söylerdi. Zira yalnızca tahtadan yapılmış olan haç, putperestlerin tapmayı âdet edindiği putlara benzememekteydi. Rabben Bahira patrikler ve dinî liderler tarafından bu tür görüşlerinden ötürü sürülünce uzak diyarlara doğru bir yolculuğa çıktı ve ıssız Yesrib topraklarına, İsmâîloğullarının yanına vardı. Keşiş Mar[4] Sabhriso'nun[5] vasıtası ile güvenlerini ve sevgilerini kazanarak onların yanında barış
[204] ve huzur içinde yaşadı. Bu keşiş, kendisinden birçok mucizeler sudur eden bir kimseydi. Arap kralı Nu'mân, tıpkı Dâvûd peygamberin döneminde yaşayan Tâlût (Saul)[6] gibi şeytanî güçler (devas)[7] tarafından rahatsız edildiğinde[8] bu keşişe gelmişti. Nu'mân, Arap İsmâîloğulları'nın ilkel Arbi[9] şehrinde ikamet etti. Bu şehir, İranlıların kralı Kis-

4 [Bâbil'de din adamları için kullanılan bir tazim ifadesi olarak ortaya çıkıp zamanla yaygınlaşarak Rabbi, Rabben kelimeleri ile paralel bir şekilde kullanılagelmiştir. Bk. Shmuel Himelstein, "Mar", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, s. 441. çev.].

5 Beth Garmai'deki Peroz-Abadth'de yaşayan Sabhriso ile ilgili olarak bk. Bar Ebhrâyâ, *Chron.Eccles.*, II, 107; Guidi, ZDMG, XL, 559; Wright, *Syriac Literature*, s. 133.

6 [İsrâîloğulları tarihinin ilk kralı olarak kabul edilen Saul (MÖ XI. yüzyıl) hakkında Ahd-i Atîk'in *Ketuvim* bölümünde bilgi verilmektedir. *I. Samuel*'de Saul hem hakim hem de kral olarak takdim edilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Bk. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 670-672; Gündüz, s. 357. Saul'e musallat olan kötü ruhla ilgili olarak bk. *I. Samuel*, 16:14-23. Tâlût-Câlût ve Hz. Dâvûd arasında yaşananlar için bk. Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", *DİA*, IX (İstanbul 1994), s. 21-22. çev.].

7 [Deva, eski İran geleneğinde iyilik prensibine karşı savaşında Ehrimen'e yardım eden şeytanî güçler olarak görülürdü. İsimleri Hindistan'daki Vedik Tanrılar için kullanılan isimlerle aynıdır. Bk. Gündüz, s. 94; Hançerlioğlu, s. 142. çev.].

8 Nu'mân'ın Sabhriso tarafından vaftiz edilmesiyle ilgili olarak bk. Bar Ebhraya, *Chron. Eccles.*, II, 106; Assemani, *Bibl. Orientalis*, II, 415, III, 108; Wright, *Syriac Literature*, s. 130.

9 Nu'mân, Hîre kralı idi. Yazarın onu neden Arbi diye isimlendirdiğini anlayamadım. Burada ... isimli bir Hıristiyan kilisesi vardı. Acaba o mu kastedilmiştir? Karşılaştırınız: Nöldeke, *Ghassânische Fürsten aus dem Hause Gafna's*, Berlin 1887, s. 12. Birkaç satır sonra aynı isim ... şeklinde yazılmıştır.

ra zamanında ve Mesîh'in masum ve samimi koyun sürüsü, doğunun katoliği olan Mar Sabhriso ile münzevi Mar İsozzakkai'nin rehberliğinde iken İsmâilîlere aitti. Nu'mân, onu derin ızdırap ve kederlere sürükleyen şeytanî güçlerden arındırıldı. O dönemde yalnızca belirli bölgelerde ve oldukça az sayıda keşiş mevcuttu. Nu'mân ve ona bağlı olan Araplar, bu keşişlerden birisi olan Katolikos[10] Mar Sabhriso sayesinde vaftizmin doğruluğunu kabul ettiler. Öncesinde onlar, Afrodit[11]-Zühre[12]'yi temsil eden Uzza'ya[13] tapıyorlardı. Şimdi dahi yemin ettiklerinde "hayır, Uzza aşkına" diyerek onu anarlar. Ben "Üzerine yemin ettiğiniz [205] Uzza kim?" diye sorduğumda verdikleri "güçlü Tanrı" cevabı hâlen eski geleneklerini koruduklarını göstermektedir.

Ben keşiş İsō'yâb sonrasında, münzevilerin yaşadığı [206] dağları, çorak arazileri,[14] mağaraları gezdim. Kutsal Sina Dağı'na çıktım; Mısır'a, ıssız Scete topraklarına vardım. İskan olunmamış yerleri dolaşarak Thebasis'e kadar geldim. Sonra da el değmemiş Yesrib'e,[15] İsmâîloğullarının, Mısırlı

10 [Katolikos, Nestûrî ve Ermeni kiliseleri patriklerine verilen bir unvandır. Bk. Gündüz, s. 216; "Catholikos", *The Oxford Dictionary of World Religions*, s. 200. çev.].

11 [Aşk ve güzellik tanrıçası olup İştar veya Astarte'nin Eski Yunan'daki karşılığıdır. Eski Yunan mitolojisine göre Cronus, babası Uranüs'le mücadele edip onu yendiğinde bazı organlarını denize attı. Bunların etrafından oluşan köpüklerden ise Afrodit doğdu. Mutluluk kadar felaket ve şiddete de yol açan bir Tanrı olduğuna inanılırdı. Bk. Gündüz, s. 18. çev.].

12 [Zühre yıldızı eski Mısır'ın Hermesciliğinde göğün üçüncü katıdır, elinde aşk aynasını tutar, birbirlerini unutan ruhlar bu aynada buluşurlar. Bk. Hançerlioğlu, s. 715-716. çev.].

13 Uzza ile ilgili bk. Caussin de Pervical, *Histoire des Arabes*, I, 269, 312; Wellhausen, *Skizzen,* III, 30 vd.; Doughty, *Arabia Deserta*, II, 211. Uzza'ya özellikle Hîre bölgesinde tapınıldığı anlaşılmaktadır. Bk. Nöldeke, *Geschichte der Perser*, s. 171. el-Münzîr Uzza'ya bir insan sunardı Bk. Nöldeke, *Ghassanische Fürsten*, s. 18 [Uzza, Câhiliye dönemi Araplarının putlarından birisi olup ismi Kur'an'da zikredilmektedir. Bk. Gündüz, s. 378. çev.].

14 Karşılaştırınız: Payne-Smith, B.A. ve B.B., sütun 2148.

15 Asıl ismi Medine'dir. Bk. ZDMG, XXIV, 263; Wellhausen, *Skizzen,* IV, dipnot 1; Halevy, *Melanges de critique et d'histoire*, s. 90.

Hâceroğullarının yerleştiği ilkel bölgelere seyahat ettim. İsmâîloğulları medenileşmemiş kimselerdi ve ıssız yerlerde yaşayan vahşi eşekler kadar ilkel bir hayat sürüyorlardı. Ne bir cemiyet nizamları ne de hukukları vardı. Onlar, yabani atlar gibi yaşıyorlardı. Aslında bir cin olan (Sheda)[16] fare suretindeki[17] puta ibadet ediyorlardı. Rabben Sergious'i onların arasında buldum. Kutsal topraklarda, TDSN isimli bir şehirde dünyaya gelmişti. Papazlık derecesine sahipti. İyi bir eğitim görmüştü ve Kitâb-ı Mukaddes'i okumada mahirdi. Hâceroğulları tarafından Bahira ve peygamber olarak isimlendirilmişti. Çünkü onlara gelecekte kuracakları hükümdarlık ve bu iktidarı nesiller boyu yönetecek yirmi dört hükümdar hakkında bilgiler veriyordu. Yaşı bir hayli ilerlemişti.[18] Ben münzevi keşiş İsō'yâb, Rabben Sergious'in hücresine vardım, kendisini selamladım ve takdis edildim.

Rabben Sergious beni gördüğünde bir iç geçirdi ve şöyle söyleyerek dertli dertli göz yaşı döktü: "Kırk yıldır bu ıssız yerdeyim. Sen gelene dek tek bir Hıristiyanla dahi karşılaşmadım. Şimdi anlıyorum ki vefatım yaklaştı." İsō'yâb sözü aldı ve ona, bu ıssız yere ne zaman ve hangi sebeple geldiğini sordu. Rabben Sergious anlatmaya başladı: Uzun süredir kalmakta olduğum münzevi manastırında iken bende, Kudüs'e gidip dua etmem ve kutsal mekânlarca tak-

16 [Sayıları bilinmeyen, melekler gibi kanatları olan, insanlar gibi yiyip içen ve ölümlü olan, insanlara zarar ya da faydası dokunabilen görünmez varlıklar için kullanılan bir kelimedir. Satyrs, demons, sheda, shedim bu anlamda kullanılan diğer kelimelerdir. İslam inancındaki cinler topluluğuna karşılık gelmektedir. Bk. "Demons", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, s. 196-197. çev.].

17 Karşılaştırınız: *I. Samuel*, 6:5; Pietschmann, *Geschichte der Phoenikier*, s. 228. Nicoll, hazırladığı *Bodleian Arapça Yazmalar Kataloğu*'nda bir dipnotta İsmâîloğullarının taptıkları bir putun *el-ekber* ismini taşıdığını ifade etmektedir. Bk. II, 58. Süryânîce B nüshasına yapılan ilk ilavede bu fare iblis olarak nitelendirilmiştir.

18 Arapça yazma nüshalarda daha önceki kısımlar yer almamakta, hikayeye bu noktadan başlanmaktadır.

dis edilmek için gayret sarf etmem gerektiği yönünde bir düşünce hasıl oldu. Bunun üzerine manastırdan ayrılarak yola koyuldum. Kutsal Mezar (Holy Sepulchre),[19] Golgota[20] ve diğer kutsal mekânlarca takdis edildim. Sonra Sina Da- [207]
ğı'na, Peygamber Mûsâ'nın ilahî vahyi aldığı yere çıktım. Orada bir manastır[21] ve bu manastıra hizmet eden birçok keşiş ve papaz vardı. Günlerce onlarla beraber kaldım ve bu süre içerisinde dindaşlarımdan, Sina Dağı'nın zirvesinde oturan ya da uyuyan kişinin cennetten oldukça kıymetli ilhamlara mahzar olacağına dair sözler işittim. Bir başka deyişle doğudan gelen batıya, batıdan gelen ise doğuya gönderilir.

Keşişler *Mezmurlar*'dan parçalar seslendirmeyi ve akşam duasını bitirdiklerinde dağın zirvesindeki kiliseden daha aşağı bir mevzide yer alan manastıra indiler. Bekçi, yukarıda kimsenin kalmadığından emin olmak için teftişe çıktı. Kimsenin oraya çıkıp uyumasına izin vermiyorlardı. Ben de gelenleri selamladım ve beraberce ekmek yedik. Sonra gizlice aralarından ayrıldım ve Sina Dağı zirvesine ulaştım. Burada ibadet ettim ve takdis edildim. Tanrı tarafından harikulade bir rü'yete mazhar kılındım. Dünyayı güneşin ışınlarından yedi kat daha fazla aydınlatan, tasviri imkânsız, kuvvetli bir ışık kaynağı gördüm [Sachau 10 nüshası *Bahira Efsanesi*'ne işte bu noktadan başlamaktadır]. Meleklerden birisinin yanına sokuldum, onu selamladım ve önünde eğildim. O da bana "Sergious cesur ol ve korkma!" dedi. Kafamı kaldırıp baktığımda gökyüzünde

19 [Holy Sepulchre, kutsal mezar anlamına gelip esasen Hıristiyan inancına göre Hz. Îsâ'nın çarmıha gerildikten sonra gömüldüğü yeri ifade etmektedir. Nitekim *Matta*, XXVII:60'da bu anlamda kullanılmıştır. Bk. K. W. Clark, "Holy Sepulchre", *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, II (New York 1962), s. 625-626. çev.].

20 [Hz. Îsâ'nın çarmıha gerildiği yerdir. Bk. "Calvary, Mount", *The Oxford Dictionary of World Religions*, s. 189; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 147. çev.].

21 Aziz Catherine manastırı?

birbirine karşı esen dört rüzgar gördüm. Güney rüzgarlarıyla gelen bir beyaz yaratık[22] dikkatimi çekti. Başında on iki boynuz bulunan bu yaratık, doğu, batı, kuzey ve güney yönlerine[23] doğru gitti ve batıda durdu. Meleğe, "Bu kimdir efendim?" diye sordum. Melek, "İsmâîloğulları iktidarını temsil etmektedir." diye cevap verdi. Ardından kuzey rüzgarıyla gelen siyah bir yaratık[24] gördüm. Başında yedi demir, bir altın, ikişer tane gümüş ve bakır boynuz[25] bulunan bu yaratık, doğuya, batıya, kuzeye ve güneye gitti ve Bâbil diyarında durdu. Meleğe bu yaratığı sorunca "Muhammed'in
[208] oğlu Hâşim'in çocuklarının[26] iktidarını temsil etmektedir." cevabını aldım. Yine, güney rüzgarıyla son derece sessiz ve uysal bir şekilde gelen bir boğa gördüm. Başında beş altın, iki gümüş ve bir demir boynuz olan boğa, yeryüzünün dört bir yanına uğradıktan sonra Asur'da karar kıldı. Meleğe boğayı sorunca onun Mehdî b. Fâtıma devletini temsil ettiğini,[27] boğa sakin, uysal ve barışçıl olduğundan, onun iktidarının diğer Arap devletlerine göre daha sakin ve huzur dolu olacağını söyledi.

22 *Daniel apokalipsi*'ndeki beyaz hayvan unsuruyla karşılaştırınız. Bk. *Revue d'histoire des Religions*, XXXIII, s. 62 vd. (ZOTENBERG, Merx's Archiv, I, 413).

23 Her iki nüshada da buraya tekrar batı kelimesi ilave edilmiştir. Elbetteki bu ilave yanlıştır.

24 Siyah Abbâsîleri temsil eden bir renkti. Bk. Goldziher, *Revue des Etudes juives*, XXX, 3. dipnot.

25 Yani on iki boynuz.

26 Metinde Muhammed'in oğlu Hâşim ifadesi geçtiğinden, kastedilenin isimlerini dedelerinden alan ve Peygamber'in öz torunları olan Hâşimoğulları olduğunu söylemek mümkün değildir. Mehdî dönemini dikkate aldığımızda bu ifade ile ilgili olarak aklımıza Ebû Hâşim b. Muhammed el-Hanefiyye gelmektedir. Bk. İbn Haldûn, *Prolegomenes* (trc. De Slane), I, 34, 406; *Sehristânî* (trc. Haarbrücker), s. 169; Kremer, *Kulturgeschichte des İslams*, s. 376; Darmesteter, *The Mahdi*, Amerika Baskısı, 1885, s. 34. Bunlara Keysâniyye de denilmektedir. Bk. İbn Haldûn, s. 500.

27 Takipçileri Ali'nin torunları olan kimselerin imamlığını kabul etmişlerdir. Bk. *Şehristânî*, s. 169 vd; V. Kremer, s. 376; Darmesteter, s. 41. Bunlar Zeydîye olarak isimlendirilmiştir. Bk. İbn Haldûn, *Histoire des Berbers* (trc. De Slane), II, 499.

Batı rüzgarıyla gelen ve kurt postuna[28] bürünmüş bir kuzu gördüm. Meleğe kuzunun delalet ettiği şeyi sorunca, onun Sarpînoğulları[29] yönetimini temsil ettiğini söyledi. İsmâîloğulları tarafından kurulan bütün devletleri kılıç zoruyla yıkıp; onları Yesrib dağına sürecekti. Ayrıca kuzeyden gelen bir erkek keçi gördüm. Meleğe bunun kim olduğunu sordum. "Katranaye olan Yaktânoğulları" diye cevap verdi. Yine güneyden gelen ve önüne çıkan her şeyi yiyip yok eden, olağanüstü gücüyle herkese zulmeden bir aslan gördüm. Kimse ona mukavemet gösteremiyordu. Meleğe bunun kim olduğunu sordum. Onun adının, güçlülerin güçlüsü Âişe oğlu Mehdî[30] olduğunu söyledi. İktidarı döneminde Buhtunnasr ve oğlu Belthsasar[31] dönemlerinde dahi yaşanmamış olan büyük acılar yaşanacaktı. Bir de doğudan gelen ve sarı[32] elbise giyen bir adam gördüm. Meleğe bunun kim olduğunu sordum. Melek de İsmâîloğulları ile Hâceroğullarının kuracağı son devlet olduğunu söyledi.

Birbirinden güzel eşyalarla donatılmış bir araba[33] gördüm. Melek bunun dünyada kurulmuş bütün iktidarlar son bulduğunda hüküm sürecek olan Roma Krallığını temsil ettiğini söyledi. Ayrıca yerde sürünüp ilerleyen ve önüne çıkan her şeyi merhametsizce yutup yok eden büyük bir [210]
yılan[34] gördüm. Meleğe bunun ne olduğunu sordum. Dünyanın sonu geldiğinde yeryüzüne inip; her şeyi yakıp yok

28 Yazmada *elbise* kelimesi kullanılmaktadır.
29 Kelimenin değişik telaffuzları mevcuttur. B nüshasında Sâfân, A nüshasında ise Sarpîn şeklinde yazılmıştır. Arapça nüshalarda ise Sufyîn kullanılmaktadır. Eğer Arapça nüshalardaki şekli doğru kabul edersek kastedilen, Emevîlerin mehdîsi Süfyânî'dir. Bk. Goldziher, *Muhammedanische Studien*, I, 149; Weil, *Geschichte der Chalifen*, II, 217. Süryânîce A nüshasında ise kelime *sufînî* şeklinde yazılmıştır.
30 B nüshasında bu kısım yanlışlıkla atlanmıştır.
31 [M.Ö Bâbil'de hüküm süren bir hanedan olup bilgi için bk. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 79. çev.].
32 Sarı renge ilişkin olarak yukarıya bakınız.
33 [Kastedilen Bronz ve Demir Çağlarından itibaren özellikle savaşlarda kullanılagelen ve iki atla çekilen arabalardır. çev.].
34 Kastedilen *Vahiy*, XII:3'de geçen, kırmızı dev ejderha mıdır?

edecek olan Sahte Mesîh olduğunu söyledi. Sonra, cennetten çakan bir şimşek gibi düşen şeytanı[35] gördüm. Bütün insan ırkına karşı kıskançlık ve nefret ile doluydu. Yine doğu rüzgarıyla gelen ve iyilik, ihtişam, şeref elbiseleriyle süslenmiş bir insan gördüm. Meleğe insanı sorunca Mesîh'ten önceki peygamber İlyâs[36] olduğunu ve dünyanın sonu geldiğinde yeryüzüne ineceğini öğrendim.

Ayrıca altın kemerler kuşanmış, beyaz elbiselere bürünmüş üç melek gördüm. Bana refakat eden meleğe bunların kim olduklarını sorduğumda Cebrâîl, Mîkâîl ve İsrâfîl[37] cevabını aldım. Bu üç melekten birisi yanıma yaklaşarak "Beni takip et." dedi. Onu korku ile karışık bir haz duyarak takip ettim ve bedeninden arınmış bir ruh olarak cennete vardım. Etrafına son derece muazzam, tarifi imkânsız bir aydınlık veren semadaki cenneti ve dokuz farklı dereceye göre dizilmiş melek silsilesini[38] gördüm. Yüce, muzaffer Kutsal Ruh aşağıya doğru iniyordu. O; Mesîh, Tanrı, dünyanın kurtarıcısı ve Tanrı'nın oğluydu. Dünya zeval bulmuştu.[39] Gök kubbe bir kâğıt tomarı gibi sarmalanmış yok

35 *Luka*, X:18.

36 *I. Krallar*, 17:1 [Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden birisi olan Hz. İlyâs'ın hayatı ile ilgili tarih, tefsir ve kısâs-ı enbiyâ kitaplarında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Kendisi Ahd-i Atîk'de Eliyahu olarak zikredilen büyük peygamberlerden birisidir. Bu geleneğe göre Hz. İlyâs tıpkı Hz. İdrîs gibi ölümü tatmadan göklere yükseltilmiştir ve tekrar dünyaya gelecektir. Bu yüzden Hıristiyanlar ile Yahudiler Hz. İlyâs'ı beklemektedirler. Bk. Ömer Faruk Harman, "İlyas", *DİA*, XXII (İstanbul 2000), s. 160-162. çev.].

37 A nüshasında İsrâfîl denilmekte, B nüshasında ise üçüncü melek olarak Azrâîl'in ismi geçmektedir.

38 Melek silsilesi ile ilgili olarak bk. Budge, *Book of the Bee*, s. 9 [Kilise yazarları melekleri, her biri üç gruba ayrılan üç kategoride toplarlar. Bunlar: 1) Serafîler, Kerubîler ve Tahtlar. 2) Yüceler, Erdemler ve Güçler. 3) Yöneticiler, Başmelekler ve Melekler şeklindedir. Bk. Gündüz, s. 255; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 484-485. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Ali Erbaş, *Melekler Alemi:İlahi Dinlerde Melek İnancı*, İstanbul 1998, s. 155-175. çev.].

39 Bk. *Vahiy*, XVI: 20, VII:12-17. Ayrıca Kur'an'da geçen konu ile ilgili tasvir ve betimlemelere bakılabilir [Kur'an'da kıyametin vuku buluşu

oluyordu. Aslında her şey hiçliğe doğru gidiyordu. Dünya; ıssız, harap ve bomboş bir hal almıştı. Her şey sanki hiç varolmamışçasına yok oluyordu. Bu sırada insanlar arasında amellerine göre hüküm veren hakimi gördüm. İyiler [211] cennete giriyordu. Âdem ve Havvâ'yı, İdrîs ve İbrâhîm'i, İshâk'ı, Ya'kûb'u, Mûsâ'yı, İlyâs'ı, Rahip Hârûn'u,[40] peygamberler topluluğunu, havarileri, havarilere ait on iki makamı, şehitler ve gördükleri eziyete rağmen Hıristiyanlıktan dönmeyenler topluluğunu, "Rabb'e övgüler sunun!" (Halelu-Ya)[41] diye mırıldanan Dâvûd'u, hayat, iyilik ve kötülük ağacını, cennetin ortasında akan ve her şeye hayat veren Dicle (Tigris), Fırat (Euphrates), Pişon ve Gihon[42] adlı dört ırmağı oluşturan nehri temaşa eyledim. Sonra melek bana "Cehennem çukuruna dikkatlice bak." dedi. Orada söndü-

ile ilgili birkaç âyet şu şekildedir: "*Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) hâline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir).*" el-İbrâhîm 14/48. "*O gün gök sallanıp çalkalanır, dağlar yürüdükçe yürür, yalanlayanların vay hâline o gün, ki onlar daldıkları batıl içinde oyalanıp dururlardır. O gün cehennem ateşine itilip atılırlar da "İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur." denilir.* et-Tûr 52/9-14. "*Kıyamet koptuğu zaman, ki onun oluşunu yalanlayacak hiçbir kimse yoktur, o alçaltıcı, yükselticidir. Yer şiddetle sarsıldığı, dağlar parçalandığı, dağılıp toz duman hâline geldiği ve sizler de üç sınıf hâline geldiğiniz zaman. Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere. Soldakiler, ne bahtsızdılar onlar.*" el-Vâkıa 56/1-9. çev.].

40 [Hz. Hârûn Kur'an'a göre bir peygamberdir. Kitâb-ı Mukaddes'te ise farklı bilgiler verilmekte, Hz. Hârûn'un kâhin (kohen), ruhban sınıfına mensup bir şahsiyet olduğundan bahsedilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, "Hârûn", *DİA*, XVI (İstanbul 1997), s. 254-256. çev.].

41 [Halelu-Ya, Kitâb-ı Mukaddes'te geçen bir övgü ifadesidir. "Rabb'e övgüler sunun" anlamına gelmektedir. Bk. "Hallelujah", *The Oxford Dictionary of World Religions*, s. 404. çev.].

42 [Bu dört nehrin doğdukları yer ve isimleri ile ilgili birçok görüş mevcuttur. Kadîm geleneğin kabulüne göre bu nehirler Aden cennetinden doğan bir suyun kollarıdırlar. Tigris Dicle, Euphrates Fırat olarak karşılanmakla birlikte bu dört nehrin ait oldukları coğrafya ile ilgili net bir görüş ortaya koyulamamıştır. Tartışmalar için bk. B. S. Childs, "Eden, Garden Of", *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, II (New York 1962) s. 22-23. çev.].

rülmesi imkânsız bir ateş, ölümsüz bir yılan, sonsuz bir azap ve inleyen, dişlerini gıcırdatan, feryat eden, ağlayan, âh-u vâh eden sayısız insan gördüm. Onların bu iniltilerine kulak veren ya da sonsuz azaplarını dindiren kimse yoktu. O anda derin bir iç çektim ve dudaklarımdan şu sözler döküldü: "İnsan bütün dünyayı içindekilerle birlikte elde etse; ancak ruhunu kaybetse ne faydası var."[43] Bütün bu olanları temaşa ederken ben, bedeninden arınmış bir ruh olarak orada bulunuyordum.

Melek bana şöyle söyledi: "Roma İmparatoru Mavrikios'a git, asânı onun huzurunda kır ve şöyle de." "Krallığın bu asâ gibi paramparça olacak, düşündüğün gibi öldükten sonra çocuklarına miras kalmayacak." Krala gittim ve meleğin emrini yerine getirdim. Ancak Mavrikios bana ne kızdı ne de olumsuz bir şey söyledi. Sadece "Tanrı ne dilerse o olur."[44] Karşılığını verdi. Sonrasında Phokas[45] isimli âdi bir ordu ko-
[212] mutanı[46] benim Tanrı tarafından gönderildiğimi duyunca, İmparator Mavrikios'a karşı bir isyan çıkarttı ve onu öldürdü. Böylece kralla ilgili söz konusu tehdit gerçeğe dönüşmüş oldu. Sonra İran topraklarına varıp Kral Hüsrev'in huzuruna çıktım. Önünde asâmın kalan kısmını da kırdım ve senin krallığın da bu asâ gibi İsmâîloğulları tarafından yıkılacak" dedim. Hüsrev de bana öfke ve kızgınlıkla karşılık vermedi, aksine şu soruları sordu: "Roma İmparatoru Mavrikios'a

43 *Markos*, VIII:36'da geçen ifadenin bir benzeridir.

44 Evagrius, Kral Mavrikios'a gelen ilahi bir işaretten bahsetmektedir. Bk. Evagrius, *Theodoriti et Evagrii Historia Ecclesiastica* (ed. Reading Cantab), V. Kitap, XXI. Bölüm, 1720.

45 [Phokas (ö. 610), 602-610 yılları arasında Bizans imparatoru olan Trakyalı bir askerdir. İmparator Mavrikios'u oğluyla birlikte idam ettirip yerine geçmiştir. Bk. "Phokas", *Ana Britannica*, XVII (İstanbul 1990), s. 588-589. çev.].

46 Phokas'ın isyanı (Kasım 602) için bk. Gibbon, IV, 74, Amerika Baskısı; Nöldeke, *Aufsätze zur Persischen Geschichte*, s. 125. Bu kısım Aziz Sergious'i yad etmek için mi yazılmıştır? Bk. Nöldeke, *Aufsätze zur Persischen Geschichte*, s. 125; Gibbon, IV, 64. Şehit Sergious, Hüsrev'le ilişkilendirilmektedir. Bk. Gibbon, IV, 441.

nasıl gittin? Ne söyledin? Bu rü'yeti nasıl elde ettin?" Şöyle cevap verdim: "Size saldıran yabani eşekler gördüm, tacınızı başınızdan aldılar, yere attılar ve ayakları altına çiğnediler." Hüsrev bunu işittiğinde bana ters bir şekilde karşılık vermedi ve "Tanrım, sen istediğin her şeyi sona erdirirsin." dedi. Ardından ben İran topraklarını terk ettim ve Beth Rhumaye'ye[47] geldim. Burada yalnızca bir haça ibadet edilmesi gerektiğini, çünkü Mesîh'in bir haç üzerinde çarmıha gerildiğini ve kilise içine de yalnızca bir haç dikilmesi gerektiğini söyledim. Beth Rhumaye'deki kilisenin patrik ve dinî liderleri, söylediklerimi işitince bana gadrederek öldürmek için tuzak hazırladılar. Bu durumu öğrenince Sen'ar'ı terk ettim ve İsmâîloğullarının bu ıssız yurduna geldim. Burada hiç kimse beni incitecek bir şey yapmadı.

Bütün bunların ardından Rabben Sergious Bahira, İsō'yâb'a kendisinin, ıssız Yesrib topraklarına, İsmâîloğullarının yanına gelişini anlatarak sözlerini şöyle sürdürdü: Ben buraya geldiğimde İsmâîloğulları, incelikten yoksun, bayağı kimselerdi. Günahkâr bir hayat sürdürüyorlardı ve kendilerini geliştirmek, iyi yönde ilerlemek için herhangi bir gayretleri yoktu. Putlara, taşlara, gökyüzündeki yıldızlara hatta sevdikleri herhangi bir şeye tapabiliyorlardı. Ne algı kabiliyetleri ve ne de bilgileri olup; vahşi hayvanlar gibi yaşıyorlardı. Ben onların bu durumunu, söz dinlemez ve inatçı tavırlarını müşahede edince, gelecekte kendilerini bekleyen şeylerden bahsetmeye başladım ve "Yıllarca bütün dünyaya hükmedeceksiniz." dedim. Bu ve benzeri şeyleri duyunca birlik olup; benim için bir hücre inşa ederek yanına da su kuyusu kazdılar. Aralarında bugüne kadar barış ve huzur içinde, zulümden uzak yaşadım.

47 Beth Rhumaye Anadolu manasına gelmektedir. Bk. Payne-Smith, s. 496; Budge, *Book of the Governors*, I, CLXXIX, II, 123. B nüshasında Beth Aramaye, A nüshasında ise Sen'ar olarak geçmektedir. B nüshasındaki ifade tercihe şayandır. Beth Rhumaye: Romalı askerlerin. Bk. Theophanos, I, 305, 23.

[213] Ben yani İsō'yâb, Bahira ile yedi gün kaldım. Ondan olan biten her şeyi öğrendim. Yedi gün sonra Sergious Bahira hastalandı ve öldü. İsmâîloğullarına rehberlik etmişti. Onlara gelecekleriyle ilgili gururlarını okşayan bilgiler verdiği, Kur'an diye isimlendirdikleri bir kitap yazıp kendilerine teslim ettiği için aralarında lider gibiydi. Rabben Sergious öldüğünde onu mürrüsafi, sarısabir gibi güzel kokulu malzemelerle mumyaladılar ve yer altı mezarına gömdüler. Onun kemikleri aracılığı ile bir mucizeye tanık olundu. Bir adam, kardeşini öldürmüştü ve suçu öldürdüğü kardeşinin kölesinin üzerine atmıştı. Köle de Sergious'in kemiklerine sığınmıştı. Tanrı'nın yardımı ve Sergious'in vesilesiyle maktulü kimin öldürdüğü anlaşıldı. Kısa bir süre sonra katilin sağ eli kurudu ve suçunu itiraf etmek zorunda kaldı.

Sergious'in ölümünün ardından Kâtip Kaleb[48] adında başka birisi ortaya çıktı. İbrâhîm'in soyundandı ve

48 A nüshasında bahsi geçen isim Kaleb şeklinde yazılmıştır. Bk. ZDMG, XXXIV, 738. B nüshasında ise Kâ'af şeklindedir. Arapça nüshalarda Ka'b şeklinde yazılmıştır. Bk. *The Apology of el-Kindi* (ed. Muir), s. 89. Aynı suçlama Müslümanların yazdıkları reddiyelerde Paul'a yöneltilmektedir. Bk. *Elias of Tirhan* (ed. Baethgen), 5. dipnot. Bu tez, Yahudilere karşı da sık sık dile getirilmektedir. Bk. ZAW, XV, 141; Steinschneider, *Polemische und apologetische Literatur*, s. 320. Ka'b ile ilgili bk. İbn Kuteybe (ed. Wüstenfeld), s. 219; ZDMG, XXXII, 345; İbn Haldûn, *Prolegomenes* (trc. De Slane), I, 24; Goldziher, *Beiträge zur Literaturgeschichte der Shia*, s. 10. Şiîler ayrıca Haccâc b. Yûsuf'un, Kur'an'ın pek çok nüshasının özellikle de Abbas'ın evinden bahsedenlerin göz ardı edilmesine neden olduğunu iddia etmektedirler. Bk. el-Kindî, s. 77; Goldziher, *Beiträge zur Literaturgeschichte der Shia*, s. 14; İbn Haldûn, *Histoire des Berbers* (trc. De Slane), II, 499.
[Kaleb, Kâ'af ve Ka'b kelimeleri ile kastedilen Benî İsraîl'e dair rivayetleri ile tanınan tâbiî Kâ'b el-Ahbâr olmalıdır. 551 yılında doğan, Yemen'de yaşayan Zûruayn soyundan gelen dedesinin adı Heysû veya Amr olarak zikredilen Ka'b'ın, el-ahbâr diye nitelendirilmesi ile ilgili olarak mürekkeble (hibr) yazı yazması gösterilmektedir. Yemen'de yaşadığı ve kendisini görmeksizin Hz. Peygamber ya da Hz. Ebû Bekir-Hz. Ömer devirlerinde Müslüman olduğuna dair rivayetler mevcuttur. İbn Sa'd'ın naklettiği bir rivayete göre bir Yahudi alimi olan babası, Tevrat'ın bir kısmını yazıp kendisine vererek onunla yetinmesini tavsiye etmiş, diğer kitaplarını bir dolaba kilitleyip onları okumaması için

Yesrib'de yaşayan Yahudiler arasında veledi zina olarak dünyaya gelmişti. Sergious'ten sonra Kâtip Kaleb ismindeki bu sahte peygamber, İsmâîloğullarının dinî lideri hâline geldi. Gerçek olmayan şeyleri vazederek Sergious'in yazıp telkin ettiği şeyleri tahrif etti. Örneğin Meryem oğlu [214]
Mesîh'in "İşte ben gidiyorum ve size Paraklit'i gönderiyorum."[49] sözüyle kastettiği kişinin Muhammed olduğunu söyledi ve ekledi: "Muhammed ölüp cennete gittikten üç gün sonra tıpkı Meryem oğlu Mesîh gibi dirilecektir. Bu sizin için bir işarettir." Gün gelip Muhammed öldüğünde ise çeşitli kabilelere mensup ashabı bir araya gelerek cesedini mumyaladılar, büyük bir hürmet ve tazim ile bir ev[50] içerisine gömdüler. Sonra da ona neler olacağını görmek üzere evin kapısını kapattılar. Ancak Muhammed'in cesedinden gelen kötü koku yüzünden kimse içeriye giremedi ve kimse neler olduğunu anlamak istemedi. Kâtip Kaleb öldüğünde ise bir merkep gibi gömüldü. Çünkü kehaneti gerçekleşmemişti ve bir yalancı, tahrifkar olduğu anlaşılmıştı. İnsanlar, cehaletlerinden ötürü Sergious'in hakikati

kendisinden söz almıştır. Ancak İslam'ın her tarafa yayılması üzerine babasının sakladığı kitapları okuyan Ka'b, bunlarda Resûlullah ile ümmetinin özelliklerini görünce İslamiyeti kabul etmiş, Abbâs da onu himayesine almıştır. Zehebî, Ka'b'ın elinde Tevrat'ın tahrif edilmemiş bir nüshası bulunduğu için Yahudilere ait kitapları ve bu kitaplardaki sahih ve uydurma rivayetleri iyi tanıdığını söylemekte, Ebû Nuaym el-İsfahânî de Ka'b'ın babasından kalan ve tahrif edilmemiş olduğu söylenen yegane Tevrat nüshasından, özellikle son peygambere inanmanın gereğine ve onun ümmetinin faziletine dair geniş iktibaslar yapmaktadır. Öte yandan İsrâiliyata dair bazı rivayetleri nedeniyle eleştirildiği de olmuştur. Bk. M. Yaşar Kandemir, "Ka'b el-Ahbâr", *DİA*, XXIV (İstanbul 2001), s. 1-3. Ancak bu iddialar hiçbir zaman Kur'an'ı tahrif ettiği şeklinde gelişme göstermemiştir. Bk. Hıdır, s. 349-366. Ka'b'ın hayatı ile ilgili İslam kaynaklarında geçen bütün bu hususların tıpkı Bahira hadisesi gibi tam tersi özelliklere büründürülerek metne dahil edildiği anlaşılmaktadır. çev.].

49 Arapça nüshalarda *bâraklît* şeklinde yazılmıştır. Bk. İbnü'l-Cevzî (ed. Brockelmann), *Delitzsch and Haupt* içinde, *Beiträge zur Assyriologie*, III, 50, 16. Karşılaştırınız: *Yuhanna*, I:13, 14, 15, 27; Steinschneider, *Polemische und apologetische Literatur*, s. 325.

50 Kulübe?

temsil eden öğretilerini terk ederek Kâtip Kaleb'in onlara vazettiği geleneği benimsediler. Bugün dahi Paraklit'in Muhammed olduğunu söylemektedirler.

Sergious Bahira'nın ölümünden sonra ben İsō'yâb, Sergious'in öğrencisi olan Hakim'e gittim. Ona Sergious ve faaliyetleri hakkında sorular sordum ve her şeyi tüm açıklığıyla öğrendim. Hakim bana şunları anlattı: Ben gençliğimde cüzzama yakalanmıştım ve şeytan tarafından son derece elem verici bir şekilde rahatsız ediliyordum. Ailem beni tecrit ederek yanlarından uzaklaştırdı. Bu ıssız yerlerde gezinirken, Sergious beni buldu ve "Bu ıssız, metruk arazide, bu çölde neden avare avare gezinirsin evlat?" diye sordu. Ben de "İğrenç kokulu, tiksindirici cüzzam hastalığı yüzünden ailem beni yanlarından uzaklaştırdı." diye cevap verdim. Bunun üzerine Sergious bana "Tanrı'nın oğlu Mesîh'e ve onun seni iyileştireceğine inanır mısın?" diye sordu. Sergious sorar sormaz ben Mesîh'e iman ettim ve korkunç cüzzam hastalığından şifa buldum. Üstelik eziyet verici kötü ruh da beni terk etti. Bunun üzerine ben hemen Sergious'i, ailemin yanına getirdim. Ailem iyileştiğimi görünce şaşkınlık ve hayret içerisinde kalakaldı. Bu ıssız arazide yerleşmiş olan diğer insanlar başıma gelenleri işitince, şeytan tarafından korkunç bir eziyete maruz bırakılan bir adam getirdiler. Sergious onu iyileştirdi. Yine ağzında yara olan bir adamı tedavi etti ve bir kısır kadının onun
[216] sayesinde bir sürü çocuğu oldu. Sergious, burada yazılı olmayan daha nice mucizeler gerçekleştirdi.

Bu ıssız topraklarda su olmadığı için Araplar sürüleri ile devamlı surette Sergious'e uğrarlar ve kuyusu yanında dinlenirlerdi. Bu esnada ona çeşitli sorular sormayı alışkanlık hâline getirmişlerdi. Rabben Sergious onlara ne söylediyse yaptılar. Zira Sergious yavaş yavaş kehanetini telkin ediyor ve Tanrı'nın aralarından Muhammed isminde üstün bir

insan göndereceğini söylüyordu. Yine bir seferinde sürüleriyle kuyunun yanına geldiklerinde Sergious, hücresinin önünde oturuyordu. Rahip Sergious bu sefer içlerinde genç Muhammed'in de bulunduğu grubu uzaktan fark etti. Muhammed'i görür görmez, onun ileride kehanetini gerçekleştirecek müstesna insan olacağını anlamıştı. Zira gencin başının üzerinde buluta benzer bir siluet[51] görmüştü. Kafile her zamanki gibi kuyuya ulaşınca, durup Sergious'in yanına vardılar. Ancak Muhammed, beraberindekiler Sergious'le görüşüp gelinceye kadar kervana bekçilik yapmak, bilahare gitmek üzere geride kaldı. Sergious Araplara "Sizinle birlikte müstesna bir şahsiyet de geldi, bırakın girsin." dedi. Araplar, "Bizimle gelen öksüz, yetim, sessiz ve biraz da garip bir genç var." dediler. Sergious, "Ona gelmesini söyleyin de bir görüşeyim." dedi.

Muhammed içeri girince Sergious beraberindekilere, onun başının üzerinde bulunan silüetten bahsetti -ki beraberindekiler onu fark etmemişlerdi- ve ayağa kalkarak Muhammed'i şu sözlerde kutsadı: "Tanrı, senin ve torunlarının zürriyetini çoğaltacak, yeryüzünde sayıca oldukça kalabalık olacaksınız. Soyundan on iki hükümdar gelecek ve Sen'ar topraklarına yerleşecekler. İktidarları bütün dünyayı etkisi altına alacak, birçok şehri ele geçirecekler, güçlü krallar onlar huzurunda tir tir titreyecek. Kendileri ve torunları zenginlik ve refah içerisinde yaşayacaklar. O dönemde dünyada barış ve huzur olacak. Önlerinde durabilen, onlar karşısında korkudan titremeyen krallık olmayacak. Üstelik pek çok kişiyi de vergiye bağlayacaklar."

Genç Muhammed bunları duyar duymaz Sergious'e, bu rü'yete nerede mazhar olduğunu sordu ve aralarında şu şekilde sorulu cevaplı bir diyalog başladı:

51 Muhammed'in başı üzerinde görülen şeyle ilgili olarak bk. *Fihrist*, II, 12; Goldziher, *Abhandlungen zur arabischen Philologie*, 1896, s. 191.

[217] M: Söyle bana bu rü'yeti nerede elde ettin?

S: Sina Dağı'nda, Mûsâ peygamberin vahiylerini aldığı yerde.

M: Sana benimle ilgili olan bu ilhamı kim verdi?

S: Adı yüce olan Tanrı verdi. O bana seninle ilgili bu ilhamı bahşetti ve onu anlamamı sağladı.

Muhammed, Sergious Bahira'dan kendisi ve gelecek nesli ile ilgili bu kehaneti işittikten sonra kehanetin anlamını, neye delalet ettiğini sordu ve aralarındaki diyalog şöyle devam etti:

M: Kehanetin manası nedir?

S: Seninle ilgili. Zira senin, insanlarının hükümdarı ve lideri olman takdir edilmiş. Ayrıca soyundan yirmi dört hükümdar gelecek. Sen insanları putlara tapmaktan vazgeçirip bir tek Tanrı'ya inanmalarını sağlayacaksın.

M: Hangi Tanrı'ya ibadet ediyorsun?

S: Gökyüzünü, aydınlığı ve karanlığı, denizleri ve nehirleri, gökyüzündeki kuşları ve yeryüzündeki hayvanları yaratan Tanrı'ya ibadet ediyorum. Ben bu gerçek Tanrı'ya, oğlu Îsâ-Mesîh'e ve Kutsal Ruh'a ibadet ediyorum. Cennetteki melekler ve yeryüzündeki insanlar "Kutsal olan her şeye kadir Tanrı ne yücedir!" diye haykırıp; ona hamd-ü sena ederek dua ederler ve onların övgüleri gökyüzünü ve yeryüzünü doldurur.

M: Kendisiyle bunları konuştuğun Tanrı nerededir?

S: Cennettedir.

M: Onun var olduğu bilgisine nereden ulaşıyorsun?

S: Kitâb-ı Mukaddes'ten ve peygamberlerden.

M: Peygamberler kimler?

S: Erdemli ve yüce insanlar. Tanrı'dan korkar ve emir- [218]
lerini yerine getirirler. Tanrı onlara Kutsal Ruh aracılığıyla vahiy indirir ve gizlileri aşikâr kılar.[52] Tanrı'nın ruhu, Tanrı tarafından ondan korkan ve emirlerini yerine getiren herkese gönderilir.

M: Bunların hangisine ibadet ediyorsun?

S: Tanrı'ya ibadet ediyorum.

M: İnsanlık eskiden kime ibadet ederdi?

S: Bir kısmı ateşe, bir kısmı güneşe, aya ve yıldızlara bir kısmı da taşa ibadet ederdi. Tanrı, bu dalalet yolunun dünyada hızla yayıldığını görünce insanlığa merhamet etti ve onları şeytanın yolundan bir ve hakiki Tanrı'ya ibadet yoluna döndürecek peygamberler ve bilge kimseler gönderdi.

M: Bunlardan hangisine ibadet ediyorsun ve inancın nedir?

S: Ben bir Hıristiyanım.

M: Hıristiyanlık nedir?

S: Mesîh'e inanmaktır.

M: Mesîh'e inanmak nedir?

S: Mesîh, Tanrı'nın kelamı ve ruhudur. İsmâîloğulları da Mesîh'in Tanrı'nın kelamı ve ruhu olduğunu kabul ederler.

M: Mesîh Tanrı mı peygamber mi yoksa insan mı?

S: Mesîh Tanrı'nın kelamıdır. Baba Tanrı tarafından gönderildi ve Kutsal Bakire Meryem'in rahmine yerleştirildi. Yeşaya'nın önceden şu sözleriyle haber verdiği gibi herhangi birisiyle cinsel ilişkiye girmeden hamile kaldı ve Mesîh'i dünyaya getirdi. "Dikkat ediniz, bir bakire hamile

52 Tam bu noktada nüshalarda zikredilmeyen ancak Muhammed tarafından sorulan bir soru olduğu aşikardır. Arapça nüshaya göre bu soru "Sıradan herhangi bir kimseye de ruh gelir mi?" şeklindedir.

kalacak ve bir erkek çocuk dünyaya getirecek. Çocuğunun ismi "Tanrı bizimle" anlamına gelen "İmanu-El" olacak.

[219] M: Nasıl olur da bir bakire cinsel ilişki olmadan hamile kalır?

S: Tanrı'nın kelimesi cennetten indi, Bakire Meryem aracılığıyla bir bedene girdi. Aslında bir Tanrı olduğu hâlde Meryem'den insan şeklinde dünyaya geldi.

M: Mesîh şimdi nerede?

S: Mezardan kalktıktan sonra cennete yükseldi.

M: Ne kadar süre mezarda kaldı?

S: Üç gün.

M: Nasıl öldü?

S: Yahudiler onu Kudüs'te bir haç üzerinde çarmıha gerdiler ve Mesîh öldü. Sonra mezardan kalktı ve havarilerine göründü. Kırk gün sonra cennete yükseldi ve diğer ruhanî liderlerin fevkinde, babasının sağ elinde bulunan yerini aldı. O, insanlara bahşedilen sonsuz hayatın varlık nedenidir.

M: Neden Yahudilerin çarmıha gerdiği bir insana ibadet ediyorsun?

S: Ben mucizeler gösteren, yeryüzünde kendisiyle birlikte cennete götürdüğü birçok işaretin gerçekleşmesine neden olan, iyiler ve kötüler için yeniden dirilmeyi gerçekleştirecek kimseye ibadet ediyorum. Çünkü o gözle görülmeyen ve kendisine ibadet edilmesi gereken Tanrı'dır.

M: Benden istediğin her şeyi yerine getireceğim.

S: Mesîh'in takipçileri olan Hıristiyanlara hürmet etmeni istiyorum. Onların arasında keşişler,[53] manastırları

53 Muhammed ve Hıristiyan keşişlerle ilgili bk. Wellhausen, *Skizzen*, IV'te The Medinah "Constitution", §§ 4. 72. 143. Ayrıca karşılaştırınız: BO, II, 416.

idare edenler, rahip ve diyakonlar[54] var. Mütevazi ve adil olup; kibirli ya da kendini beğenmiş değildirler. Tanrı'dan korkarlar ve onun emirlerini yerine getirirler. Bu dünyada [220] gözleri yoktur. Bu nedenle hilekâr, mağrur ya da küstah değildirler. Bir kısmının eşleri, oğulları ve kızları, zenginlikleri, mal ve mülkleri de yoktur. Bütün umutlarını Tanrı'ya bağlamışlardır. Bu yüzden dünyadan el etek çekmişler; krallar, hükümdarlar, iyiler ve kötüler için dua eder olmuşlardır. Yalnız başına ve sükûnet içerisinde yaşamak için manastırlara çekilirler. Eğer onlara karşı iyi davranırsan, Tanrı seni ve soyundan gelenleri koruyacaktır. İktidarınız büyüyüp tüm dünyayı hakimiyeti altına alacak ve kendisine mukavemet gösteren her krallığı mağlup edecektir. Efendimiz Îsâ-Mesîh'in bildirdiğine göre sizler herkesi yıldıracaksınız, buna karşılık kimse onlara ve Mesîh'in çarmıha gerildiği mağlup edilemez kutsal haç krallığına[55] göz dağı veremeyecek.

M: Ben okuma yazması olmayan cahil bir insanken ümmetim bana nasıl inanır?[56]

S: Sana istediğin her şeyi öğreteceğim.

M: Korkarım biz, beni tanıyan kimselerden zarar görecek ya da öldürüleceğiz, üstelik toplumda yalancı damgası yiyeceğiz.[57]

54 Hıristiyan din adamları hiyerarşisinde rahibin (priest) altında yer alan bir rütbedir. Genel olarak "aracı" anlamına gelmektedir. Geleneksel olarak bu kelimenin kullanımı her ne kadar diyakon ismi açıkça zikredilmiyorsa da Ahd-i Cedîd'de *Habercilerin İşleri*, XI: 1-6'da anlatılan "bakımla ilgili hizmet görmek için atanan yedi kişiye" dayandırılmaktadır. Bk. "Deacon", *The Oxford Dictionary of World Religions*, s. 264.

55 Buradaki metin bütünüyle zarar görmüştür. Dolayısıyla yaptığım nihai bir tercüme değildir.

56 Muhammed'e sıklıkla yöneltilen bu eleştiri ile ilgili bk. *Actes of the Congress of Orientalists at Florence*, II, 357; G. Weil, *Mahomet savait-il lire et ecrire*; Hirschfeld, *Beiträge zur Erklärung des Koran*, s. 3; Wellhausen, *Skizzen*, III, 211.

57 Buradaki sıralamanın doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

S: Sana istediğin her şeyi gece öğreteceğim, sen de onlara gündüz benden öğrendiklerini vazedeceksin.

M: Eğer bana bu vahyi hangi kaynaktan edindin diye sorarlarsa ne cevap vereceğim?

S: Onlara melek Cebrâîl gelerek benimle konuştu ve bildiğim her şeyi bana o öğretti dersin.

M: Öteki dünyada neler var diye sorarlarsa ne cevap vereceğim?

S: Cennetin ve her türlü harikulade ağacın orada mevcut olduğunu söylersin.

M: Ne yiyip içeceğiz diye sorarlarsa ne diyeceğim?

[221] S: Cennette yiyip içerek güzel nimetlerden faydalanacaklarını söylersin. Orada şaraptan, sütten, baldan ve soğuk sudan oluşan dört nehir vardır. Şaraptan oluşan nehrin adı Dicle, sudan olanın Fırat, sütten oluşanın Pişon ve baldan olanın da ismi Gihon'dur.[58]

M: Bedenin zaruri birtakım ihtiyaçları nasıl giderilecek diye sorarlarsa ne diyeceğim?

S: Dışkının vücuttan ter olarak atılacağını söylersin.

M: Eğer onlara cennette güzel yemekler yiyeceksiniz dersem bu sefer de cinsel ilişki olmadan yaşayamayız diyecekler.

S: Bahçelerde iri gözlü, etine dolgun güzel yüzlü bakirelerin olacağını söylersin. Her bir erkeğe yedi tane bakire verilecektir.

58 [Şu âyetten ilham alınmış olunmalıdır: "*Allah'a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Rablerinden de bağışlanma vardır. Bu cennetliklerin durumu, ateşte temelli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?*" el-Muhammed 47/15. çev.].

M: Eğer onlara oruç tutmalarını söylersem, bana bütün bir gün ve gece boyunca oruç tutamayacaklarını söyleyecekler. O zaman ne cevap vereceğim?

S: Yalnızca otuz gün[59] için oruç tutacaklarını ve bu süre içinde gece boyunca beyaz ipliği siyah veya kırmızı olandan ayırt edinceye kadar[60] yiyip içebileceklerini söylersin.

S: Onları şaraptan, avlanmaksızın, kendiliğinden ölen yahut boğularak öldürülmüş hayvan eti yemekten, şiddet, sarhoşluk, zorbalık, zulüm ve nahoş konuşmalardan sakındır. Yetimler ve dullarla ilgili davaları hükme bağla. Annene ve babana hürmet göster ki iktidarın yeryüzünde yayılsın ve günahların bağışlanarak Tanrı katında değerli olasın.

M: Tanrı'ya nasıl ibadet edilmeli?

S: Tıpkı Dâvûd peygamberin "Günde yedi kere sana adaletinden dolayı ibadet ederim" diyerek görevini yerine getirdiği gibi hayatın boyunca, gündüz beş, gece de iki kez olmak üzere bir günde toplam yedi kere namaz kıl[61] [222] ancak bunu başkalarına tebliğ etme. Cuma günü senin için diğer bütün günlerden değerli olsun. O gün insanları topla ve mutat ibadetinizi yerine getirin. Çünkü cuma günü sana ilahî emir ve hükümlerin vahyedildiği gündür.

M: Bize verdiğin sözleri doğrulayacak kanıt getir derlerse ne cevap vereceğim?

S: Bir kitap yazıp onu sana öğreteceğim. Cuma günü kitabı bir ineğin boynuzları arasına yerleştireceğim. Sen de insanları bir yerde toplayacak ve aralarına oturup; "Bugün Tanrı size cennetten hayatınız boyunca rehberlik edecek

59 Burada aslında bir soru olduğu anlaşılmaktadır.

60 el-Bakara 2/187. Karşılaştırınız: *Mişna, Berahat*, I, 2; Geiger, *Was hat Mohammed*, s. 90; Hirschfeld, *Beiträge*, s. 77.

61 Kur'an'a göre sadece beş vakit namaz farzdır. Bk. Grimme, *Muhammad*, II, 124. Günümüz uygulaması için bk. Lane, *Manners and Customs*, Index.

mümtaz bir kitap, emirler ve yasaklar içeren hükümler gönderecek." diye duyuruda bulunacaksın. İneğin geldiğini görünce kalkıp ona yaklaş ve insanların gözü önünde kitabı boynuzlarından al. Sonra da onlara "Bu kitap size Tanrı tarafından cennetten gönderildi. Yeryüzü onu taşımaya layık olmadığından inek onu boynuzları üzerinde getirdi." dersin. O günden sonra bu kitap *Bakara Sûresi*[62] diye anıldı.

Muhammed, Sergious'in öğrettiklerini benimseyen uysal ve saf bir gençti. Ondan Kur'an diye isimlendirilen kitabı öğrendi. İşte bu Rabben Sergious'in, Muhammed ve neslinin başına geleceklerle ilgili kehanetiydi. Kehanete göre İsmâîloğullarının hakim olduğu dönemde dünyanın her yerinde bir sürü sıkıntı, savaş, açlık ve salgın hastalık belirecek. Şehirler sakinlerinin üzerine yıkılacak. Dâvûd'un şu sözleri yerini bulacak: "Mezarları sonsuza dek evleri, kuşaklar boyu konutları olacak."[63] On kişiden yalnızca birisi hayatta kalacak. Çünkü Tanrı o nesle gazap edecek ve mirasçılarının vaad edilmiş topraklarda[64] hayat sürmesine izin vermeyecek.

[223] Philip'in oğlu İskender senesine göre 1055 yılında Araplar isyan edip hükümdarlarını[65] öldürecekler. Ardından bir hafta boyunca[66] büyük bir kargaşa yaşanacak. Bu yıl[67] peygamberin şu sözleri yerini bulacak: "On iki güçlü insan dünyaya gelecek, dikkat ediniz, onun soyundan on

62 Kur'an'daki ikinci sûrenin ismidir.
63 *Mezmurlar,* 49:11.
64 ["Vaat edilen topraklar" ifadesi yazılı olarak tespit edilememekle birlikte *İbrânîler'e Mektup* 2:9'la ilgili olarak İbrâhîm'in inancını anlatmak için kullanılmaktadır. Bu ifade bazı Yahudiler için sınırları kutsal metinlerce belirlenmiş devleti kurma hedefini ifade etmektedir. Hıristiyanlıkta ise cennet ya da dinî-dünyevi herhangi bir hedef karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bk. "Promised Land", *The Oxford Dictionary of World Religions*, s. 769; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 438. çev.].
65 II. Velid (ö. 16 Nisan 744).
66 A nüshasındaki ifadeden kastedilen *yedi kere* olabilir.
67 Kastedilen 755/5 olabilir. Tahlil kısmına bakınız.

iki güçlü insan tarih sahnesine çıkacak." Ancak Sergious bu noktada ayrıca on iki kişiden daha bahsederek sayıyı yirmi dörde çıkardı. Arapların iktidarı; İsmâîloğullarının beyaz hükümdarlığı, Muhammed'in oğlu Hâşimoğullarının siyah hükümdarlığı, Süfyânoğullarının kırmızı hükümdarlığı, sarı kralın[68] sarı krallığı olmak üzere dörde ayrıldı. İsmâîloğulları iktidarının son dönemlerinde Muhammed'in oğulları yönetimi ele geçirecekler ve iktidar, küçük Hâşim'e tevdi edilecek. Hâşim, kuzey rüzgarları ile bilinmeyen topraklardan güç ve kudret ile yeryüzüne doğru inmekte olan bir siyah bulut suretinde gelecek. Onun soyundan sekiz hükümdar doğacak. Karanlığın ... olarak adlandırılan Hâşimoğulları döneminde yaşayacak olanların vay hâline. Onlar dünya üzerine gönderilmiş bir ceza asâsıdırlar.[69] Tanrı onlar aracılığı ile tüm dünyayı disiplin altına almayı murad etti. Çünkü Tanrı, Asur'u *asâ* olarak isimlendirdi. Bu, Hâşimoğullarının bütün dünya üzerinde kurdukları nizamdır. Onlar sertlikle yönettikleri devletin tebaası tarafından gururlu, kibirli ve mağrur kimseler olarak isimlendirilirler. Saçlarını kadınlarınki gibi uzatırlar. Gördükleri her şeyi arzu ederler ve hiçbir şeyle tatmin olmazlar. Her şeyi yakıp yok etmek onlar için son derece basit bir iştir. Su gibi insan kanı akıtırlar. İktidarları süresince her yere açlık, salgın hastalık, baskı, sıkıntı, dert, isyan, savaş ve akan kanlar hakim olacak. İnsanlar yükümlü oldukları, üstelik de her fırsatta merhametsizce arttırılan cizyeyi[70] ödeyebilmek için

68 Sarı, Frankları temsil eden bir renkti. Bu konu ile ilgili tahlil kısmına bakınız. Bu hususta bir de Şiî geleneği mevcuttur: Îsâ beyaz minarenin yanına inecek ve iki mehruda yani safran ve kırmızı kil ile boyanmış sarı renkte cübbe giymiş olarak geri dönecek. Bk. İbn Haldûn, *Prolegomenes* (trc. De Slane), II, 198. *Daniel Apokalipsi*'nde kırmızı, Roma Krallığının, Haçlıların rengi olarak ifade edilmektedir. Tahlil kısmına bakınız.

69 *Yeşaya*, X:5.

70 Cizye ile ilgili bk. Goldziher, *Revue des Etudes Juives*, XXX, 6. Yahudiler, Muhammed'in kendilerine verdiği ve cizyeden muafiyetlerini içeren bir ahidnâme olduğunu ileri sürmektedirler. Bk. Steinschneider, *Polemische Literatur*, s. 398.

çocuklarını satacaklar. Özgür erkek ve kadınları köleleştirecekler ve yaşlı genç kimseye merhamet göstermeyecekler. İnsanlar artık vahşi ya da ehil her türlü hayvana yem olacak. Hâşimoğullarının dünya üzerindeki nüfuzları kar-
[224] deşlerinkinden yedi kat daha güçlü olacak. Hıristiyanların onların gözünde hiçbir değeri olmayacak. Şehirleri yerle bir edecek, kendi isimlerini verecek ve Sen'ar topraklarında yerleşip çoğalacaklar. Celal ve izzetleri Bâbil şehrinde ve Keldânîlerin[71] topraklarında müşahede edilecek. Yeryüzünün bütün krallarını, çocukları ve eşleriyle birlikte esir alıp zincire vurulmuş bir şekilde Bâbil şehrine getirecekler. Yeryüzündeki bütün şehirler, kendilerine bağlı bütün birimlerle birlikte Bâbil şehri tarafından cizye ödemeye mahkum edilecek. Krallar[72] taçları başlarında olduğu hâlde Bâbil'e tazim ve hürmetlerini sunacaklar. Yeryüzünde yaşayan bütün insanlar, Hâşimoğullarının iktidarına boyun eğerek cizye ödeyecek. İnsanlar ve hayvanlar onların hizmetinde çalışarak binalar inşa edecekler. Bâbil'de çeşitli alametler ve muziceler görülecek. Herkes kendi işinde ilim ve hikmet alametleri sergileyecek. Sonunda Sen'ar şehri sakinlerinin üzerine çökecek. Ve şu sözün gereği yerine gelmiş olacak. "Vah sana, Amaraye şehri ki kral geldi ama sen sırra kadem bastın."[73]

71 [Batı Sâmî kavimlerinden Ârâmîler'in bir kolu olup isimlerini, yaşadıkları Kalde bölgesinden almaktadırlar. Mîlattan önce ikinci binin sonunda Güney Mezopotamya'ya gelen ve zamanla Yeni Bâbilonya İmparatorluğunun hakim sınıfını teşkil eden bir kavimdir. Fırat ile Dicle nehirleri boyunca Pers körfezinden Bâbilonya'nın güney şehirlerine kadar uzanan bölgeye Kaldu, orada yaşayanlara da Kaldai denilmektedir. Bulundukları bölgelere göre farklı isimler alan Asurlularla Keldânîler ve Süryânîler aynı kökten gelen kavimlerdir. Aynı kavmin monofizit inancı benimseyenlerine Süryânî, Nestorius'un görüşlerini kabul edenlere Nestûrî veya Asûri, Nestûrî iken Katolik olup Roma'ya bağlananlara de Keldânî denilmekteydi. Bk. Kadir Albayrak, "Keldânîler", *DİA*, XXV (Ankara 2002), s. 207-210. çev.].

72 Bu ve bundan sonraki bir sayfa tam olarak okunamamaktadır. Binâenaleyh, yakıştırma yoluyla tercüme edilmiştir.

73 Muhtemelen bu bir alıntıdır.

Bütün bunlar Muhammed'in oğulları döneminde olacak. Gökyüzünde çeşitli alametler belirecek ve yeryüzünde mucizeler gerçekleşecek. Bu dönemde güneş karanlık doğacak[74] ve ay ışık vermeyecek. Sert esen rüzgarlardan ötürü cennetten yeryüzüne bir toz bulutu yayılacak, yıldızlar yakınlaşacak. Bâbil diyarı günde iki kez sarsılacak. İsmâîloğulları kumsaldaki kum taneleri gibi çoğalacaklar. Sanki ellerinden gelse herkesi zorla kendi dinlerine döndürecek ve kendi ailelerinin isimleriyle değil de İsmâîloğulları olarak anılmalarını sağlayacaklar. Bir müddet sonra İbrâhîmoğulları ve İsmâîloğulları ikiye ayrılacak ve artık iktidarlarının son günlerini yaşadıkları bu dönemde birbirlerini öldürüp mallarını yağma edecekler... Sonra Hâşim'den [226]
yedi kral dünyaya gelecek. Bu krallardan ikisi ....[75] olarak isimlendirilecek. Birisi, zikri Kitâb-ı Mukaddes'te geçen iki isme sahip olacak. Bir kralın ismi üç harften, diğerininki ise yedi harften oluşacak. Bunlar iktidarlarını tamamlayıp öldüklerinde bilinmelidir ki Hâşimoğulları iktidarının sonu gelmiştir. Sonraki süreçte İsmâîloğulları sanki derin bir uykudan uyanmışçasına harekete geçip kendi aralarında mücadeleye başlayacaklar. Herkes kral olduğunu iddia edecek. Tanrı onların bu mücadelelerini, birbirlerine karşı kışkırtmak suretiyle destekleyecek. Bu şekilde yeryüzünü baskı ve zulümle yöneten, ahlaksızlıkla dolduran Hâşimoğullarının, sonlarını kendi elleriyle hazırlamalarını sağlayacak. Tanrı Hâşimoğullarını, bütün İsmâîloğullarının bel bağladığı Fâtımaoğulları'nın[76] merhametine teslim edecek.

74 *Matta*, XXIV:7; *Markos,* XIII:24; *Vahiy*, VIII:12. Karşılaştırınız: Macler, *Les Apocalypses Apocryphes de Daniel*, s. 87.

75 Burayı muhtemelen B nüshasında yer alan "Aynı ismi taşırlar." ifadesiyle tamamlayabiliriz. Bu isimlerin hangi hükümdarlara işaret ettiğini anlayabilmiş değilim.

76 Buradaki metinde bir problem olduğu açıktır. *Fatımâoğulları* ifadesinden kasıt Fâtımîler hanedanı olmalıdır. Ancak devamında tekil isim kullanılmakta, B nüshasında ise Mehdî b. Fatımâ ismi yer almaktadır. Acaba yazar Mısırlı ilk Fâtımî halifesi el-Mehdî'yi mi kastetmektedir? Aşağıdakilerle karşılaştırınız.

O, Hâşimoğullarına geçmişte yaptıklarının misliyle mukabelede bulunacak. Zira Hâşimoğulları, Muhammed'in kendilerine vazettiği emir ve yasakları çiğneyip kendilerine özgü yeni bir kurallar ve inanç sistemi oluşturmuşlardı. Bu öğretilerle Fâtımîlerin inanç sistemi birbirine uymamaktaydı. Mehdî b. Fâtıma, Hâşim'in Bâbil'de kurduğu güçlü merkezi yerle bir edecek; Bâbil duvarını, kalesini yıkacak ve meskunlarını katledecek. Böylece yazılı olan şu hükmün gereği yerine gelmiş olacak: "Vah sana Sen'ar şehri, vah sana Keldânîlerin yurdu Bâbil!"

Mehdî b. Fâtıma zamanında dünyada daha önce benzerine rastlanmayan bir barış ve huzur ortamı hakim olacak. Çünkü Mehdî Tanrı tarafından gönderilmiştir. O, Peygamberi Muhammed'in getirdiği bütün hükümlere, emir ve yasaklara titizlikle riâyet edecek ve Kur'an'da yazılı olan hiçbir hükmü tahrif etmeyecek. Onlar Muhammed'le başladıkları bu iktidarı yine Muhammed isimli bir hükümdarla nihayete erdirecekler, böylece Muhammed'in soyundan gelecek olan yirmi dört hükümdarın[77] iktidar süresi sona ermiş olacak. Fâtımaoğullarının isimleri şunlardır: Abd (köle), tab' (iyi), semi (işiten), palah (ibadet eden).[78] Süfyânoğulları ise kan rengi kırmızıya bürünmüş krallardır.
[227] Bütün öfke ve kızgınlıkları İsmâîloğullarına karşı olacaktır. Çünkü krallıkları başkalarıyla tıpkı Fâtımîlerin Hâşimîlerle anlaşamadığı gibi anlaşamayacaklar. İsmâîloğullarının izini sürecekler ve onları ıssız Yesrib topraklarına sürükleyecekler. Genç yaşlı ayırmadan onlara acımasızca muamele edecekler. Çekirge sürüsü gibi öldürecek, hamile kadınların karınlarını yaracak ve hiçbir surette merhamet göstermeyecekler. Bütün bunları, İsmâîloğullarının bir zaman keçi olarak temsil edilen Yaktânoğullarına yaptıkları

77 B nüshasında muhtemelen yanlışlıkla yirmi dört yerine yirmi beş denmiştir. Burada kastedilen *Son Muhammed* kimdir?

78 Bu kelimeler tahminen bu şekilde tercüme edilmiştir.

zulme[79] karşılık olarak gerçekleştirecekler. Sonra Kudüs'e gidecekler ve Tanrı tarafından insanları putperestlikten hakiki Tanrı inancına döndürmesi için gönderilen, aslan suretinde temsil edilen Mehdî tarafından yok edilecekler. Dünyada daha önce hiç olmadığı kadar zulüm olacak ve Mehdî'nin şahsında Tanrı'nın şu sözü gerçekleşecek. "Sonra Îsâ gelecek, yeryüzünde inanç hakim olacak." Onun bütün kini ve öfkesi İsrâîloğullarına ve özellikle Mesîh'in isim isim belirlediği kimselere karşı olacak. Kiliseleri, manastırları ve sinagogları yıkacak. Cyrus zamanında dahi yaşanmayan meşakkatler yaşanacak. Yeryüzünde cinayet ve öldürülen insan sayısında büyük bir artış olacak. Hak dinden sapanlar şeytanlara tapacak ve ona kurbanlar sunacaklar. Her on kişiden ancak biri ve her yüz kişiden ancak biri Hıristiyanlığını muhafaza edebilecek. Bu durum karşısında insanlar şu sözleri mırıldanacaklar: "Kim bu zamanda hayatta olmak ister ki? Bu zulüm ve baskı çağına şahitlik etmeyen ölülere ne mutlu." Açlık yüzünden ölümler, tutuklamalar, korkunç işkenceler ve savaşlar meydana gelecek. İnsanlar dağlara "Haydi üzerimize yıkılın!" yüksek yerlere "Bizi örtün!"[80] diye haykırmaya başlayacaklar. Kiliseler, insanların kötülüğünden dolayı yerle bir edilecek. "Sonuna kadar dayanan kurtulacak."[81] Şurası iyi anlaşılmalıdır ki Tanrı onu sevdiği için dünyaya göndermemiştir. Aksine dünyada özellikle de kilise mensupları arasında Tanrı'nın gösterdiği yoldan sapanlar arttığı,[82] "Gök üzerine yemin etmeyin, çünkü o Tanrı'nın tahtıdır."[83] diyen Mesîh'in emirlerine karşı çıkıldığı, ahlaksızlık ve günah yaygınlaştığı için gönderilmiştir. Zira onlar yalan yere Mesîh üzerine

79 *Yeşaya*, III:9.
80 *Luka*, XXIII:30.
81 *Matta*, XXIV:13; *Markos*, XIII:13.
82 *Romalılar*, I:23, 25.
83 *Matta*, V:34.

yemin ettiler. Mesîh "Düşmanlarınızı sevin."[84] dedi, buna karşılık onlar birbirlerinden nefret ettiler ve kendilerinden istenmediği hâlde Mesîh üzerine yemin ettiler. Çok zor
[229] durumlarla karşılaşmadıkları hâlde Mesîh'i inkar ettiler. Yaratıcıları yerine yaratılmış şeylere taptılar. Bu yüzden Tanrı onlara her türlü zulmü layık gördü. Öldürülecekler, keşişler taşlanacak ve rahipler koyunlar gibi katledilecek. İnananlar, hiç acımadan her türlü zulme maruz bırakılacaklar. Çünkü birbirleriyle olan ilişkilerine nefret damgasını vurdu. Çünkü rüşvet aldılar, yalan söylediler, büyü yaptılar, hevâ ve heveslerine göre hareket ettiler, sahte ilahlar edindiler, kibirli, gururlu, öfkeli, baskıcı, hırsız, dolandırıcı, zâni, cimri, taşkınlık yapan, ayyaş ve kavgacı birer insan oldular. Bu yüzden gönderilen kişi, onları şerli İsmâîloğullarının cezalandırıcı ellerine teslim etti. Zira İsmâîloğulları, işledikleri kötü amellerden ötürü insanları cezalandırmak üzere dünyaya gönderilen zalim kimselerdi. Bütün bu olaylar gerçekleştiğinde bilinmelidir ki artık dünyanın sonu gelmiştir.

Sonra doğudan sarı elbiselere bürünmüş merhametli bir hükümdar gelecek. Onun döneminde bütün dünyada huzur ve barış hakim olacak. Kilise ve manastırlar tamir edilecek ya da yeniden inşâ edilecek. Gerçek inanç tebliğ edilecek. Bahsi geçen kişi, İsmâîloğulları krallığının yıkılış döneminde gelecek olan son hükümdardır. Hâcer oğullarını toplayıp ıssız Yesrib topraklarına getirecek ve onları cezalandırmak suretiyle atalarının işlediği günahların intikamını alacak. Dinlerinden dönerek kendilerini İsmâilî olarak nitelendiren Hıristiyanları cezalandıracak. Üzerlerine ağır bir boyunduruk takacak ve "Neden babalarınızın dinini inkar ettiniz de aslında öyle olmadığınız hâlde kendinize İsmâilîler dediniz. Gerçek dinin mensupları olduğunuzun göstergesi olan sünnet derilerinizi kestiniz? Evet,

84 *Matta,* V:44.

bütün bunları cizyeden muaf olmak için yaptınız ve Hâcer oğullarına sığındınız. Yazık size ey aptal deve çobanları.[85] Bütün insanlık sizi kınayacak. İnsanlık sizin yüzünüzden zulme uğradı, yardakçılık yapan da yapmayan da size boyun eğmekten kurtulamadı. Herkes size sığınacak ve şu sözün delaleti ortaya çıkmış olacak: Mesîh'i inkar edenlerin vay hâline."

Bütün bu hadiseler yaşandıktan sonra Roma kralları[86] beraberlerinde büyük bir topluluk olduğu hâlde batıdan gelecek ve bütün dünyaya bir buçuk hafta boyunca hakim olacak. Bu süre boyunca dünyada daha önce eşi görülmemiş bir şekilde barış ve huzur hakim olacak. Bu, Tanrı'nın İncil'de sözünü ettiği son barıştır. Bu sürecin sonunda gökyüzündeki dört rüzgar yer değiştirecek. Krallar teker te- [230]
ker birbirleriyle mücadeleye girişecekler, kurtları andıran Türkler tarih sahnesine çıkacak. Sonra köpeklere benzeyen Libyalılar gelecek ve Fırat nehrine doğru olan topraklara yerleşecekler. Sonra birbirlerine karşı savaşarak kendi elleriyle sonlarını getirecekler. Bütün bunlardan sonra kuzeyin hazineleri açılacak. Köpek-insan[87] olarak isimlendirilen Ye'cûc ve Me'cûc[88] çıkacak. Yeryüzünde akla hayale gelebilecek bütün kötülükleri işleyecek, yeryüzündeki sürüngenleri yiyecek, yaşlı insanlara ya da hamilelere hiçbir şekilde merhamet göstermeyecekler. Sonra zehirli bir yılan suretinde adı imha etme eylemi ile özdeşleşmiş bir yaratık belirecek. Yeryüzünde sürünerek dolaşırken karşılaştığı

85 Bk. Payne-Smith, s. 736. Tebliğ etmeye başlamadan önce Muhammed'in çobanlık yapmasını kastetmektedir.

86 Kastedilen Haçlılar mıdır?

87 Methodius'tan yapılan bir alıntı için karşılaştırınız: Dionysius of Telmahre (ed. Tullberg), 55, 3; Budge, *History of Alexander*, s. 150, 152.

88 Apokaliptik literatürde Ye'cûc ve Me'cûc'ün yeri ile ilgili olarak bk. De Faye, *Les Apocalypses Juives*, Paris 1892, s. 59 [Kur'an'da isimlerinden bahsedilen ve yeryüzünde bozgunculuk yaptıkları ifade edilen iki topluluğun ismidir. Bk. Gündüz, s. 395. Ayrıca bk. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 815-15. çev.].

her şeyi yutup acımadan yok edecek. Sonra ona karşı öfke meleği gönderilecek. Onu ve beraberindekileri bir yerde toplayıp; göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa bir an içinde ateşe vererek sanki hiç dünyaya gelmemişlercesine yok edecek. O gün dünyanın üzerine oturduğu temeller kökünden sarsılacak, insanların yaptıkları amellerin karşılığı verilecek ve inkar edenler hezimete uğrayanlardan olacak.

Aniden İdrîs[89] peygamber ortaya çıkacak ve yılanı nefesiyle öldürecek. Yüce sunakların (high places)[90] kralı, krallığı Tanrı'ya teslim edecek. Sonra Peygamber Dâvûd'un gelecekten haber veren şu nağmeleri yankı bulacak: "Kûşlular ellerini Tanrı'ya doğru kaldırıverecek".[91] Cennete giden bir kral tacı ve kral geçidi ortaya çıkacak. Aniden kral Mesîh görünecek ve hükmetmek için yeniden dirilmeyi gerçekleştirecek.[92] Sûra ilk kez üfürüldüğünde herkes hâlen ölüm uykusunda yatıyor olacak. Sonra ikinci kez sûra
[231] üfürülecek ve herkes ölüm uykusundan uyanıp irkilecek. Melekler aşağıya inmeye başlayacaklar. Üçüncü ses duyulduğunda melekler çöplerinden arındırmak üzere buğdayı bir yerde toplayacaklar. Buğdaylar babanın hazinelerin-

89 [Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerden birisi olan Hz. İdrîs'le ilgili tarih, tabakat ve tefsir kitaplarında, kısas-ı enbiyâ türü eserlerde Kitâb-ı Mukaddes, apokrif eserler ve rabbânî literatürde pek çok bilgi mevcuttur. Müslüman müelliflerin hepsi Hz. İdrîs'in Kitâb-ı Mukaddes'teki rivayete göre ebedi hayata ermiş olan veya Kitâb-ı Mukaddes dışı Yahudi dinî literatürüne göre ölmeden cennete giden Hanok olduğunu kabul ederler. Hz. İdrîs bazen Hz. İlyâs ile aynı kişi sayılmıştır. Bk. Ömer Faruk Harman, "İdrîs", *DİA*, XXI (İstanbul 2000), s. 478-480. çev.].

90 [İncil'de sunaklar, geçici özel sunaklar ve mabed sunakları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *High Places* ifadesi bireylerin zaman zaman mabedler dışında Tanrı'ya kurbanlar adadıkları geçici bireysel sunaklar için kullanılan bir ifade olup Kral Hezekiah'tan sonra putperestliği andırdığı düşüncesiyle fonksiyonunu kaybetmiştir. Bk. *Levililer,* 17:3-7; "High Place", *The Oxford Dictionary of World Religions*, s. 428; Baruch J. Schwartz, "Altar", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion,* s. 41. çev.].

91 *Mezmur,* LXVIII:31.

92 *Vahiy*?

de ve yüksek rütbeli mekânlarda bir araya gelecekler. Çer çöp ise bağlanıp asla sönmeyecek olan ateşe atılacak. Kral Mesîh melekleriyle birlikte ortaya çıkacak. Bu sırada kısa süreliğine bütün insanlık korku ve sıkıntı yaşayacak ve her şey kaidesi üzerinde eğilip bükülerek etrafa savrulacak. Yeryüzü temelinden sarsılacak.

Biz Tanrımız Mesîh'e yalvaracak, bizleri takdis etmesi için dua edecek, onun huzurunda özgürlüğümüze kavuşacak ve emniyet içerisinde olacağız. O bizleri yani kutsal kilisenin vaftizme[93] inanan, onun günahlara kefaret olan kanını içen, kurtarıcı haçına ibadet eden çocuklarını, sağ elinde yer alanlardan olmaya layık görecek ve o tatlı sesiyle şöyle diyecek: "Haydi gel ve babanın yanındaki yerini al. Dünya kurulduğundan bu yana senin için hazırlamakta olduğum cennet krallığına varis ol." Bu sırada Tanrı'nın kızı kutsal ve güzel bakire Meryem, Tanrımızı seven ve emirlerini yerine getiren azizler dua ediyor olacaklar. Mar Bar Sauma[94] ve Mar Asia'nın duaları bizimle olsun. Amin.

93 [Vaftiz, Hıristiyanlıkta bir kişinin kiliseye kabulünü sağlayan bir kutsamadır (sakrament). Bk. Gündüz, s. 379. Suya dalma, yavaş su serpme veya abdest şekline dönüştürülmüştür. Cemaatle ilgili vaftiz, Îsâ-Mesîh'in kilisesine kabul edilme, Tanrı'nın cemaatine iştirak, Mesîh'in mistik bedenine aidiyet anlamı taşır. Kişisel olan vaftiz ise imanla Îsâ-Mesîh'in risâletine katılma, inâyetle bizzat Tanrı'nın hayatına iştiraktir. Bk. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 776-777. çev.].

94 Çeşitli manastırlara Bar Sauma'nın ismi verilmiştir. Bar Sauma 535 yılında Nisibis piskoposu olup; Nestûri mezhebinin ateşli bir savunucusu idi. Bk. Payne-Smith, s. 2830; Bar Ebhraya, *Chron. Eccl.*, s. 503; Wright, *Catalogue of Syriac Manuscripts*, III, 1123.

Sachau 10 Nüshası
(Varak: 1a vd.)

...bütün varlıkları aydınlatan. Işığı güneşin yaydığı ışıktan daha güçlüydü. İçimi alabildiğine derin bir korku kapladı. Bu sırada meleklerden birisi yanıma yaklaşarak "Cesur ol ve korkma." dedi. Gökyüzünde birbirine karşı esen dört rüzgarı gördüm ve birdenbire güney rüzgarlarıyla beyaz renkli bir yaratık geldi. Başında on iki boynuz bulunan bu yaratık, doğuya, batıya, kuzeye ve güneye gitti, sonra batıda durdu. Meleğe, "Bu kimdir efendim?" diye sordum. "O, İsmâîloğullarının hükümdarlığını temsil etmektedir." dedi. Ardından kuzey rüzgarıyla gelen siyah renkli bir yaratık gördüm. Başında yedi boynuz bulunan bu yaratık, doğuya, batıya, kuzeye ve güneye gitti ve Bâbil diyarında durdu.
[233] Meleğe onun kim olduğunu sordum. Muhammed'in çocukları olan Hâşimoğullarının hükümdarlığını temsil ettiğini söyledi. Yine, güney rüzgarıyla son derece sessiz ve uysal bir şekilde gelen bir boğa gördüm. Başında beş boynuz olan boğa, yeryüzünün dört bir yanına uğradıktan sonra Asur'da karar kıldı. Meleğe boğayı sorunca, onun Fâtıma oğlu Mehdî'nin hükümranlığını temsil ettiğini; boğa sessiz, nazik ve barışçıl olduğundan, iktidarının diğer devletlere göre daha huzurlu ve barışçıl olacağını söyledi. İsmâîloğullarına mensup kabilelerin hepsi ona saldıracaktı ve Arapların iktidarı onun eliyle son bulacaktı.

Kanlı elbiselere bürünmüş bir hâlde batı rüzgarıyla gelen bir panter gördüm. Meleğe panterin neyi temsil ettiğini sordum. Melek "Süfyânoğulları iktidarını temsil etmektedir. Onlar, İsmâîloğullarına ait bütün devletleri yok edecek, kabilelerini imha edecek ve mensuplarını Yesrib dağına sürecektir." diye cevap verdi." Ayrıca bir erkek keçi gördüm. Meleğe bunun kim olduğunu sordum. "Katranaye olan Yaktânoğulları" dedi. Yine her şeyi yiyen, yok eden ve olağanüstü gücüyle herkese zulmeden bir aslan gördüm.

Kimse ona mukavemet gösteremiyordu. Meleğe aslanı sordum. Hâceroğullarının son krallığı olduğunu, ondan sonra bir daha yeryüzünde Hâceroğullarına ait bir krallığın teşekkül etmeyeceğini söyledi. Ayrıca birbirinden güzel eşyalarla donatılmış bir araba gördüm. Meleğe bunun ne olduğunu sorduğumda, dünyanın bütün krallıklarının ardından hüküm sürecek olan Roma Krallığı olduğunu söyledi. Ayrıca yerde sürünüp ilerleyen ve önüne çıkan her şeyi yiyip yutan büyük bir ejderha gördüm. Meleğe ejderhayı sorduğumda, dünyanın sonu geldiğinde yeryüzüne inip her şeyi yakıp yok edecek bir yaratık olduğunu söyledi. Sonra, cenneti çakan bir şimşek gibi terk eden şeytanı gördüm. Ademoğluna karşı kıskançlık, rekabet hissi ve nefret ile doluydu. Yine doğu rüzgarıyla gelen ve iyilik, ihtişam, şeref elbiseleriyle süslenmiş bir insan gördüm. Meleğe bunun kim olduğunu sordum. Melek, Gilead'ın (Gilat)[95] sakinlerinden peygamber İlyâs olduğunu ve dünyanın sonu geldiğinde Mesîh'ten önce yeryüzüne ineceğini söyledi. Ayrıca bir kral tacı, cennete doğru yükselen gizli bir yol ve altın kemerler kuşanmış, beyaz elbiselere bürünmüş üç melek gördüm. Bana refakat eden meleğe bunların kim olduklarını sorduğumda Cebrâîl, Mîkâîl ve İsrâfîl cevabını aldım.

Bu üç melekten birisi yanıma yaklaşarak "Beni takip et." [234] dedi. Onu korku ile karışık bir haz duyarak takip ettim ve cennete vardım. Etrafına tarifi imkânsız bir aydınlık veren ışığı, meleklerin dokuz mertebesini, farklı dereceye göre dizilmiş ruhları gördüm. Tanrı'nın ruhu ve bulutlar üzerinde doğmuş olan dünyanın kurtarıcısı Mesîh aşağıya doğru iniyordu. Dünya zeval buluyordu, her şey yok oluyordu. Dünya mahvolmuş; ıssız, harap ve bomboş bir hal almıştı. Her şey sanki hiç varolmamışçasına yok oluyordu. Hepimizin babası olan Âdem'i, diğer erdemli babalarımız Nûh'u, oğulları

95 *I. Tarihler*, V:10.

Melkisedek,[96] İbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb'u, Eyyûb ve İdrîs'i, İlyâs, Mûsâ ve Hârûn'u, diğer peygamberler topluluğunu, havarileri, havarilere ait on iki makamı, "Rabb'e övgüler sunun (Halelu-Ya)" diyen Dâvûd'u, iyilik ve kötülük ağacını, cennetin ortasında hüküm süren ve her şeye hayat veren Dicle, Fırat, Pişon ve Gihon adlı dört ırmağa doğru yayılan muhteşem baharı temaşa eyledim. Melek bana "Cehennem çukuruna dikkatlice bak." dedi. Baktım ve söndürülmesi imkânsız bir ateş, ölümsüz bir yılan, sonsuz bir azap ve inleyen, dişlerini gıcırdatan, göz yaşı döken, umutsuzca yürüyen ve âh-u vâh eden sayısız insan gördüm. O anda derin bir iç çektim ve dudaklarımdan şu sözler döküldü: "İnsan bütün dünyayı içindekilerle birlikte elde etse; ancak ruhunu kaybetse ne faydası var." Ben bütün bu olanları temaşa ederken bedenimden arınmış bir şekilde, ruh olarak orada bulunuyordum. Melek bana şöyle söyledi: "Romalıların kralı Mavrikios'a git, asânı onun huzurunda kır ve şöyle de: Krallığın bu asâ gibi paramparça olacak, düşündüğün gibi öldükten sonra onu çocuklarına miras olarak bırakamayacaksın." Krala gittim ve meleğin bana emrettiği şeyi yerine getirdim. Ancak Mavrikios bana ne kızdı ne de olumsuz bir şey söyledi. Sadece "Tanrı ne derse o olur." karşılığını verdi. Sonrasında Phoka isimli âdi bir ordu komutanı benim Tanrı tarafından gönderildiğimi duyunca, İmparator Mavrikios'a karşı bir isyan çıkarttı ve onu öldürdü. Böylece kralla ilgili söz konusu tehdit gerçeğe dönüşmüş oldu. Sonra İran topraklarına varıp Kral Hüsrev'in huzuruna çıktım. Önünde asâmın kalan kısmını da kırdım ve "Senin krallığın da bu asâ gibi ıssız toprakların vahşi eşekleri (yani Hâceroğulları) tarafından yıkılacak." dedim. Hüsrev de bana öfke ve kızgınlıkla karşılık vermedi aksine Romalıların kralı Mavrikios'a nasıl gittiğimi,

96 [Kitâb-ı Mukaddes'te Şalem kralı olarak geçmektedir. Yüce Tanrı'nın kahini olan Şalem kralı Melkisedek ekmek ve şarap getirdi. *Yaratılış*, 14:18." "Rab and içti, kararından dönmez, Melkisedek düzeni uyarınca sonsuza dek kahinsin sen." dedi. *Mezmurlar,* 110:4. çev.].

ne söylediğimi ve uzaklardaki Sina Dağı'ndan bana ne tür [235]
cevaplar verildiğini, bu rü'yeti Tanrı'dan nasıl elde ettiğimi ve orada ne gördüğümü sordu. Şöyle cevap verdim: "Size saldıran yabanî eşekler gördüm, tacınızı başınızdan aldılar." Hüsrev bunu işittiğinde bana ters bir şekilde karşılık vermedi ve "Huzur içerisinde git." dedi. Ardından İran topraklarını terk ettim ve Beth Rhumaye'ye geldim. Burada halka yalnızca bir haça ibadet edilmesi gerektiğini anlattım. Beth Rhumaye'deki kilisenin patrikleri ve dinî liderleri söylediklerimi işitince beni oradan oraya sürdüler. Ben de Sen'ar'ı terk ettim ve İsmâîloğullarının bu ıssız yurduna geldim. Onlara on haftalık iktidarı olan hükümdarlıktan söz ettim. Benim için bir hücre inşa edip yanına da bir kuyu kazdılar.

Ben yani İsō'yâb, Bahira ile yedi gün kaldım. Yedi gün sonra Sergious Bahira hastalandı ve öldü. Onu gömdüm, kemikleri hücresinde dinlenmeye bırakıldı. İsmâîloğulları, öldüğünde Rabben Sergious'in vücudunu, onlara gelecekleriyle ilgili gururlarını okşayan bilgiler verdiği, Kur'an diye isimlendirdikleri bir kitap yazıp kendilerine teslim ettiği için mumyaladılar ve büyük bir tazimle gömdüler. Tanrı onun kemikleri yakınında bir mucize gerçekleştirdi. Bir adam, kardeşini öldürmüştü ve suçu öldürdüğü kardeşinin kölesinin üzerine atmıştı. Sergious'in kemikleri vesilesiyle maktulü kimin öldürdüğü anlaşıldı ve katilin eli o anda kuruyuverdi.

Sergious'in ölümünün ardından Katib Ka'f adında bir Yahudi ortaya çıktı. Ka'f, Sergious'ten sonra İsmâîloğullarının yol göstericisi ve peygamberi oldu. Meryem oğlu Mesîh'in "İşte ben gidiyorum ve size Paraklit'i gönderiyorum." sözüyle kastettiği kişinin Muhammed olduğunu söyleyerek Sergious'in öğretilerini tahrif etti. Bugün dahi Paraklit'in Muhammed olduğunu söyleyerek, onun yolunu takip etmektedirler.

Sergious'in öğrencisi olan Beyaz Hakim bana şunları anlattı: Ben gençliğimde cüzzama yakalanmıştım ve şey-

tan tarafından rahatsız ediliyordum. Ailem beni tecrit ederek yanlarından uzaklaştırdı. Bu ıssız yerlerde gezinirken Bahira ya da "Tanrı'nın seçilmiş kulu" diye isimlendirilen Mar Sergious beni buldu ve "Bu ıssız, metruk arazide, bu çölde neden yalnız gezinirsin?" diye sordu. Ben de "Cüzzam hastalığına yakalandım ve vücudumda bu iğrenç kokulu, tiksindirici çıbanlar çıktığı için ailem beni istemedi." dedim. Bunun üzerine Sergious bana "Tanrı'nın oğlu Mesîh'e ve onun seni iyileştireceğine inanır mısın?" diye
[237] sordu. Ben de "İyileşirsem iman edeceğim." diye cevap verdim. Bunun üzerine elini başımın üzerine koyup "baba, kutsal ruh ve efendimiz Îsâ-Mesîh adına" diyerek beni kutsadı ve iyileştirdi. Kötü ruh beni terk etti. Bunun üzerine hemen ailemin yanına döndüm. Ailem, vücudumun iyileştiğini görünce şaşkınlık ve hayret içerisinde kalakaldılar. Bu ıssız arazide yerleşmiş olan diğer insanlar, başıma gelenleri işitince şeytan tarafından korkunç bir şekilde eziyet edilen bir adam getirdiler. Sergious haç çıkarmak suretiyle hastayı tamamen iyileştirdi. Yine sağır ve dilsiz bir çocuk getirdiler. Onu hemen iyileştirdi ve tam olarak konuşup duyabilmesi için ağzını ve kulaklarını açtı. Sonra cüzzamlı bir hastayı iyileştirdi. Tanrı, Mar Sergious vesilesiyle daha nice mucizeler gerçekleştirdi.

Bu ıssız topraklarda su olmadığı için Araplar sürüleri ile devamlı surette Sergious'e uğrarlar ve kuyusu yanında dinlenirlerdi. Sergious'in burada yerleşmesine vesile olan da yine efendimiz Mesîh'ti. Günün herhangi bir saatinde gelip ona çeşitli sorular sormayı alışkanlık hâline getirmişlerdi. Bu süreçte, Rabben Sergious'in söylediği sözleri tasdik ettiler. Zira Sergious onlara yavaş yavaş kehanetini telkin ediyor ve Tanrı'nın aralarından üstün bir insan göndereceğini söylüyordu. Dünyaya hükmedecek krallar onun soyundan gelecekti ve soyu dünyada şüyû bulacaktı. İsmi Muhammed olacaktı. Araplar yine bir seferinde sü-

rüleriyle kuyunun yanına geldiklerinde Sergious, hücresinin önünde oturuyordu. Sergious, bu sefer içlerinde genç Muhammed'in de bulunduğu grubu uzaktan fark etti. Muhammed'i görür görmez, onun ileride kehanetini gerçekleştirecek müstesna insan olacağını anlamıştı. Zira gencin başının üzerinde beliren bir siluet görmüştü. Kafile her zamanki gibi kuyuya ulaşınca inip Sergious'in yanına vardılar. Muhammed kendi kendine "Arkadaşlarım dönünce ben giderim." diyerek dışarıda, kuyunun yanında oturdu. Ancak Mar Sergious Bahira Araplara "Sizinle birlikte müstesna bir şahsiyet de geldi." dedi. Araplar, "Bizimle gelen sessiz ve biraz da garip bir genç var." dediler. Efendimiz Mar Sergious, "Ona gelmesini söyleyin de bir görüşeyim." dedi. Muhammed içeri girince Sergious oturdu ve orada bulunanlara gencin başının üzerinde bulunan silüetten bahsetti. Topluluk bunu fark etmemişti. Sonra Muhammed'i şu sözlerle kutsadı: "Tanrı, senin ve torunlarının zürriyetini çoğaltacak, yeryüzünde sayıca oldukça kalabalık olacaksınız. Soyundan on iki hükümdar gelecek ve Sen'ar topraklarına yerleşecekler. İktidarınız bütün dünyayı etkisi altına alacak, bir çok şehri ele geçireceksiniz, güçlü krallar huzu- [238]
runuzda tir tir titreyecek. Bütün dünyada sükunet hakim olacak. Onlarla karşı karşıya gelip de korkudan titremeyen bir krallık olmayacak."

Muhammed'in Soruları ve Mar Sergious'in Cevapları

Muhammed kendisi, ailesi ve kabilesi ile ilgili bu sözleri duyar duymaz Sergious'e kabilesi ile ilgili sorular yöneltmeye başladı. Ardından bu rü'yeti nerede elde ettiğini sordu ve aralarında şu şekilde sorulu cevaplı bir diyalog başladı:

S: Sina Dağı'nda, Mûsâ peygamberin Tanrı'dan vahiylerini aldığı yerde.

M: Rü'yetin delalet ettiği şey nedir?

S: Sen muteber bir kimse olacaksın. Hükümdar, peygamber ve insanlarının önderi olacaksın. Ayrıca soyundan yirmi dört hükümdar gelecek.

M: Hangi Tanrı'ya ibadet ediyorsun?

S: Gökyüzünü ve yeryüzünü, aydınlığı ve karanlığı, denizleri ve nehirleri, cennet kuşunu, ehil ve vahşi hayvanları, yeryüzünde mevcut olan her şeyi, ışık meleklerini, "Kutsal olan yalnızca her şeye kadir Tanrı'dır." diye haykırıp ona hamd-ü sena ederek dua eden ve övgüleri gökyüzünü ve yeryüzünü dolduran ruhları yaratan Tanrı'ya inanıyorum.

M: Kendisiyle bunları konuştuğun Tanrı nerededir?

S: Cennettedir.

M: Onun var olduğu bilgisine nereden ulaşıyorsun?

S: Yarattıklarından ve geçmiş peygamberlerden.

M: Geçmiş peygamberler kimlerdir?

S: Tanrı'dan korkan ve emirlerini yerine getiren erdemli insanlar. Tanrı onlara kutsal ruh aracılığıyla vahiy indirir.

M: Kutsal Ruh kimdir?

S: Tanrı'nın ruhudur ve Tanrı tarafından ondan korkan ve emirlerini yerine getiren herkese gönderilir.

[239] M: Bunların hangisine ibadet ediyorsun?

S: Tanrı'ya ibadet ediyorum.

M: İnsanlık eskiden kime ibadet ederdi?

S: Bir kısmı ateşe, güneşe, taşlara ya da yıldızlara, bir kısmı şeytana ve putlara ibadet ederdi. Tanrı, bu dalalet yolunun dünyada hızla yayıldığını görünce insanlığa merhamet etti ve onları şeytanın yolundan bir ve hakiki Tanrı'ya ibadet yoluna döndürecek peygamberler gönderdi.

M: Bunlardan hangisine ibadet ediyorsun ve inancın nedir?

S: Ben bir Hıristiyanım. Tek bir Tanrı'ya ibadet ediyorum.

M: Hıristiyanlık nedir?

S: Mesîh'in bizlere vazettiği inançtır.

M: Mesîh kimdir?

S: Mesîh, Tanrı'nın kelâmı ve ruhudur.

M: Mesîh Tanrı mı, peygamber mi, yoksa insan mı?

S: Tanrı'nın nüzul ettiği insandır. Baş melek Cebrâîl tarafından cennetten, İbrâhîm ve Dâvûd'un soyundan gelen Kutsal Meryem'e gönderilmiştir ve bu suretle daha önce peygamberlerin de bildirdiği üzere cinsel herhangi bir ilişki olmaksızın çocuk hâline gelmiştir.

M: Bir bakire nasıl olur da cinsel ilişki olmadan hamile kalır?

S: Tanrı'nın kelimesi cennetten indi. Bakire Meryem aracılığıyla bir insan bedenine girdi ve Meryem'den cinsel ilişki olmaksızın dünyaya geldi. Böylece Tanrı, insan şeklini aldı.

M: Mesîh şimdi nerde?

S: Mezardan kalktıktan sonra cennete yükseldi.

M: Ne kadar süre mezarda kaldı?

S: Üç gün. [240]

M: Ölüm sebebi neydi?

S: Kendi hür iradesiyle cezaya razı oldu. İnanmayanlardan birisi, onun yerini Yahudilere bildirdi. Yahudiler onu Kudüs'te çarmıha gerdiler. Mesîh öldü ve gömüldü. Üç gün

sonra mezardan kalktı ve havarilerine göründü. Yeniden dirilişini onlara ispatladı ve yeryüzünde kırk gün kaldı. Sonra cennete yükseldi ve diğer ruhanî liderlerin fevkinde, kutsalların kutsalı Tanrı'nın sağ elinde bulunan yerini aldı. Onun yaşayacağı bütün bu olayları bütün insanlık da yaşayacak.

M: Neden Yahudilerin çarmıha gerdiği bir insana ibadet ediyorsun?

S: Ben mucizeler gösteren, yeryüzünde kendisiyle birlikte cennete götürdüğü birçok işaretin gerçekleşmesine neden olan, iyiler ve kötüler için yeniden dirilmeyi gerçekleştirecek olan kimseye ibadet ediyorum. Çünkü o, gözle görülmeyen ve ibadet edilmeyi hak eden Tanrı'dır.

M: Benden istediğin her şeyi yerine getireceğim.

S: Mesîh'in takipçileri olan Hıristiyanlara hürmet etmeni istiyorum. Onların arasında benim bu hayat tarzımı benimsemiş olanlar vardır. Papaz yahut diyakon da olsalar keşiş diye anılırlar. Ailelerini, kardeşlerini, kızlarını, şehirlerini ve bu dünyaya ait her lüksü terk etmişlerdir. Issız yerlere, çöle gider, manastır ve hücreler inşa ederler. Onlar mütevazidirler, kibirli ya da kendini beğenmiş değildirler. Tanrı'dan korkarlar ve onun emirlerini yerine getirirler. Bu dünyada, kadınlarda, çocuk sahibi olmak gibi şeylerde gözleri yoktur. Tüm umutlarını Tanrı'ya bağlamışlardır. Bu yüzden dünyadan el etek çekerek uzaklaşmışlar; krallar, hükümdarlar, iyiler ve kötüler için dua eder olmuşlardır. Sessiz bir yere yerleşip yaşamak isterler. Onlara iyi davrandığın ölçüde Tanrı senin ve soyundan geleceklerin ömrünü uzun eyleyecektir. Neslini çoğalttıkça çoğaltacaktır. Dünya durdukça krallığınız büyüyecektir. Kendisine mukavemet gösteren hiçbir krallık onu yok etmeyi başaramayacaktır. Ancak dünyanın kurtarıcısı Mesîh'in çarmıha gerildiği kudretli silah haça sığınan Romalılar, onları mağlup edeceklerdir.

M: Ben okuma yazması olmayan cahil bir insanken insanlar bana nasıl inanırlar?

S: Ben sana istediğin her şeyi öğreteceğim. [241]

M: Beni tanıyanlar gelip seni de öldürecek, beni aşağılayacaklar ve yalancı gözüyle bakacaklar.

S: Sana istediğin her şeyi gece öğreteceğim, sen de onlara gündüz, öğrendiklerini vazedeceksin.

M: Eğer bana bu vahyi hangi kaynaktan edindin diye sorarlarsa ne cevap vereceğim?

S: Onlara melek Cebrâîl gece gelerek benimle konuştu ve bildiğim her şeyi bana o öğretti dersin.

M: ....

S: Cennet, ağaç ve her türlü harikulade şeyin olduğunu söylersin.

M: Orada ne yiyip içeceğiz diye sorarlarsa ne diyeceğim?

S: Cennette yiyip içerek güzel nimetlerden faydalanacaklarını söylersin. Orada şaraptan, sütten, baldan ve soğuk sudan oluşan dört nehir vardır.

M: Cennette yiyip içileceğine göre bedenin zaruri birtakım ihtiyaçlarını gidermek de söz konusu olacaktır, değil mi?

S: Dışkı vücuttan ter olarak atılacaktır.

M: Eğer cinsel ilişki olmadan yaşayamayız derlerse ne cevap vereceğim?

S: Bahçelerde iri gözlü, etine dolgun, güzel yüzlü bakirelerin olacağını söylersin. Her bir erkeğe yedi tane bakire verilecektir.

M: Eğer onlara "Oruç tutun ve namaz kılın." dersem bana "Bütün bir gün ve gece boyunca oruç tutamayız." diyecekler, ne cevap vereceğim?

S: Yalnızca otuz gün için oruç tutacaklarını ve bu süre içinde gece boyunca beyaz ipliği siyah veya kırmızı olandan ayırt edinceye kadar yiyip içebileceklerini söylersin.

[242] M: Eğer "Bize helal kılınan yiyecekler ve içecekler nelerdir?" diye sorarlarsa ne cevap vereceğim?

S: Onları şaraptan, zinadan, ayyaşlıktan, domuz etinden, kendiliğinden ölmüş ya da boğularak öldürülmüş hayvan eti yemekten, cinayetten, yalancı şahitlikten, haksız yere taraf tutmaktan, sarhoşluktan, zulüm ve baskıdan sakındır. Yetimler ve dullarla ilgili davaları hükme bağla. Anne ve babana hürmet et ki iktidarın yeryüzünde yayılsın ve günahların bağışlanarak Tanrı katında değerli olasın.

M: Tanrı'ya nasıl ibadet edilmeli?

S: Tanrı için bir ev inşa et. Hayatın boyunca gündüz beş, gece de iki kez olmak üzere bir günde toplam yedi kere namaz kıl, çan çal. Cuma günü senin için diğer bütün günlerden değerli olsun. O gün insanları topla ve mutat namazınızı kılın. Çünkü cuma, senin kutsal kitabı aldığın gündür.

M: "Bize verdiğin sözleri doğrulayacak kanıt getir." derlerse ne cevap vereceğim?

S: Bir kitap yazıp onu sana öğreteceğim. Cuma günü kitabı, bir ineğin boynuzları arasına yerleştireceğim. Sen de insanları bir yerde toplayacak ve aralarına oturup; "Bugün Tanrı cennetten hayatınız boyunca size rehberlik edecek mümtaz bir kitap, emirler ve yasaklar içeren hükümler gönderecek." diye duyuruda bulunacaksın. İneğin geldiğini görünce kalkıp ona yaklaş ve insanların gözü önünde kitabı boynuzlarından al. Sonra da onlara "Bu kitap size Tanrı tarafından gönderildi. Yeryüzünde onu taşımaya layık kimse olmadığından inek, onu boynuzları üzerine aldı." dersin. O günden sonra bu kitap *Bakara Sûresi* diye anılır oldu.

Muhammed uysal ve saf bir genç olduğundan günden güne Sergious'in söylediği şeyleri benimsiyordu. Sergious, Muhammed'in yardımıyla Kur'an diye isimlendirdikleri kitabı yazdı ve Bahira ölene dek kitap üzerinde çalıştılar. Bahira, Araplarla ilgili kehanetinde şunları söylüyordu: "Bütün bunlar İsmâîloğulları döneminde gerçekleşecek. Dünyanın her yerinde bir sürü sıkıntı, savaş, açlık ve salgın hastalık belirecek. Gökyüzünde sarsıntı, yeryüzünün her tarafında kan gölleri oluşacak. Şehirler sakinlerinin üzerine yıkılacak. Dâvûd'un şu sözleri yerini bulacak: "Mezarları sonsuza dek evleri, kuşaklar boyu konutları olacak." Çünkü Tanrı o nesle gazap edecek ve mirasçılarının vaat [243] edilmiş topraklarda hayat sürmesine izin vermeyecek."

Philip'in oğlu İskender yılına göre 1055'de Araplar hükümdarlarını öldürecekler. Ardından bir hafta boyunca dünya üzerinde büyük bir kargaşa yaşanacak. Bu yıl Tanrı'nın İsmâîloğullarına hitaben söylediği şu sözler yerini bulacak: "On iki güçlü insan vücuda gelecek, dikkat ediniz, onun soyundan on iki güçlü insan tarih sahnesine çıkacak."

İsmâîloğulları iktidarının nihayet bulmasıyla Muhammedoğullarının hükümranlığı devri başlayacak. İsmâîloğulları devleti sona erecek ve en çok sevdiğin küçük kardeş Hâşim'e, hükümdarlık tevdi edilecek. Hâşim, kuzey rüzgarları ile bilinmeyen topraklardan güç ve kudret ile yeryüzüne doğru inen siyah bir bulut suretinde gelecek. Onun soyundan sekiz hükümdar gelecek. Hâşimoğulları döneminde yaşayacak olanların vay hâline. Onlar Tanrı'nın dünyayı cezalandırmak üzere gönderdiği uzun boylu siyaha bürünmüş, öfkeli bir kabile olup Yeşaya'nın deyimiyle Asurluların öfkesinin asâsıdırlar. Asurlular gibi Hâşimoğulları da bütün dünyayı etkileri altına alacaklar. Gururlu, kibirli ve mağrur kimseler olarak isimlendirilirler. Saçlarını kadınlarınki gibi uzatırlar. Hiçbir şeyle tatmin olmazlar. Su gibi

insan kanı akıtırlar. Onların iktidarında her yere açlık, salgın hastalık, savaş ve akan kanlar hakim olacak. İnsanlar cizyelerini ödeyebilmek için çocuklarını satacaklar. Özgür erkek ve kadınları köleleştirecekler; yaşlı erkeklere, çocuğunu emziren kadınlara dahi merhamet göstermeyecekler. İnsanlar artık kuşlara ve vahşi hayvanlara yem olacak. Hâşimoğullarının dünya üzerindeki nüfuzları, kardeşlerininkinden yedi kat daha güçlü olacak. İnsanlığın, onların gözünde hiçbir değeri olmayacak. Eski kralların şehirlerini yerle bir edecek, Sen'ar topraklarında yerleşip çoğalacaklar. Celâl ve izzetleri Bâbil şehrinde ve Keldânî topraklarında temaşa edilecek. Yeryüzünün bütün kralları esir alınıp zincire vurulmuş bir şekilde, en asilleri ise demir bağlarla Bâbil şehrine getirilecekler. Bütün krallar ve insanlar gelecek. Bâbil diyarı gökyüzündeki dört rüzgar tarafından, kuvvetli esintilerle gelen çekirge sürüsü gibi insanlarla doldurulacak. Şehir, sakinlerinin çokluğu yüzünden inleyecek. Alimlerin öğütlerine aldırış edilmeyecek, cahillerin sözleri yüceltilecek. İnsanlar arasında merhamet kalmayacak, ne aileler çocuklarına ne de çocuklar ailelerine karşı sevgi ve merhamet besleyecek. Kardeşler birbirlerine güvenmeyecekler. Bir erkek, düşmanlarına dair gizli bilgileri oğluyla dahi paylaşmayacak.... Köleler güç ve nüfuz kazanıp; arabalara binecekler. Özgür insanlarla alay edilecek ve
[245] onlar yaya olarak gezmek zorunda bırakılacaklar. Yaşlılarla alay edilecek, gençler saygı görecek. Zenginle fakir arasında statü değişimi yaşanacak. Köleler tahtlarda, efendiler ise yerde oturacak. Ağaçlar meyvesiz, yer yüzü ürünsüz kalacak. İnsanların yaptıkları kötülükler yüzünden dereler kuruyacak ve eski yatakları bomboş kalacak.

Bütün bunlar Hâşimoğulları döneminde olacak. Gökyüzünde çeşitli alametler belirecek ve yeryüzünde mucizeler gerçekleşecek. Bu dönemde güneş karanlık doğacak ve ay ışık vermeyecek. Gökyüzünden yeryüzüne bir toz

bulutu yayılacak, yıldızlar yapraklar gibi yere dökülecek ve çimenler gibi gökyüzünde yeniden hayat bulacak. Bâbil diyarı günde iki kez sarsılacak. İsmâîloğulları semadaki yıldızlar ve kumsaldaki kum taneleri gibi çoğalacaklar. Mümkün olsa...[97] Bir müddet sonra İbrâhîmoğulları ve İsmâîloğulları ikiye ayrılacaklar ve artık iktidarlarının son günlerini yaşadıkları bu dönemde birbirlerini öldürüp mallarını yağma edecekler. Sonra Hâşim'den yedi hükümdar dünyaya gelecek. Bunlardan ikisinin ismi aynı olacak. Diğer ikisinin, zikri Kitâb-ı Mukaddes'te geçen üç harften müteşekkil isimleri olacak. Bir hükümdarın ismi yedi harften, bir diğerininki ise beş harften oluşacak. Bunlar iktidarlarını tamamlayıp öldüklerinde bilinmelidir ki Hâşimoğulları hükümdarlığının sonu gelmiştir. Sonraki süreçte İsmâîloğulları sanki derin bir uykudan uyanmışçasına harekete geçip kendi aralarında mücadeleye başlayacaklar. Bu süreçte herkes hükümdar olduğunu iddia edecek. Bu kişiler, Tanrı tarafından gönderilmiş olup; kendi aralarına öfke tohumları saçmak suretiyle sonlarını hazırlayacaklar.

Yeryüzünde yayılıp her tarafı viraneye çevirdikleri için Tanrı, Hâşimoğullarını, bütün İsmâîloğulları devlet ve kabilelerinin bel bağladığı Fâtıma oğlu Mehdî'nin merhametine teslim edecek. Mehdî, onlara geçmişte yaptıklarının misliyle mukabelede bulunacak. Bâbil şehrini yerle bir edecek, müstahkem binalarını ve duvarlarını yıkacak. Böylece şu hükmün gereği yerine gelmiş olacak: "Sen'ar şehrinin, Keldânîlerin şehri Bâbil'in vay hâline. Gökyüzüne yükseltilen, ölüler diyarına indirilecek." Bâbil ıssız bir yer hâlini alacak ve ... oradan geçen herkes ... "Kralların hüküm sürdüğü şehirlerin anasının ihtişamı nerede...?" diye soracak. Fâtıma oğlu Mehdî zamanında dünyada, daha önce benzerine rastlanmayan bir barış ve huzur ortamı hakim [246]

97 Burada bir eksik olduğu anlaşılmaktadır.

olacak. O ve ... [98] oğulları, ataları Muhammed'in getirdiği bütün hükümlere, emir ve yasaklara titizlikle riayet edecek. Onlar Muhammed'le başladıkları bu iktidarı yine Muhammed isimli bir hükümdarla nihayete erdirecekler; böylece Muhammed'in soyundan gelecek olan yirmi dört hükümdarın iktidar süresi sona ermiş olacak. Sonra doğudan kanlı elbiselere bürünmüş insanlar gelecek. Bütün öfke ve kızgınlıkları, İsmâîloğullarına karşı olacak. İsmâîloğullarının peşine düşüp onları Yesrib dağına sürecekler. İsmâîloğullarına karşı hiçbir şekilde merhamet göstermeyecekler ve erkek kadın, genç çocuk demeden kılıçtan geçirecekler. Hamile kadınlara da acımayacak ve taşlar üzerinde karınlarını yararak çocuklarını öldürecekler. Çünkü onlar zamanı ikmal üzere gönderilmişlerdir. Sonra keçi olarak temsil edilen Yaktânoğulları gelip vaad edilmiş topraklara girecekler. Bunlar aslanın korkulan çocukları Katraye'dirler. Sonra "Ben Tanrı tarafından insanları putperestlikten hakiki Tanrı inancına döndürmesi için gönderilen Mehdî'yim." diyen ve her şeyi yiyip ayakları altında çiğneyen bir aslan gelecek. Dünyada daha önce hiç yaşanmadığı kadar zulüm olacak. Onun bütün kini ve öfkesi İsrâîloğullarına ve özellikle Mesîh'in isim isim belirlediği kimselere karşı olacak. Kiliseleri, manastırları ve sinagogları yıkacak. Sunağı[99] yerle bir edecek. Dünya kana bürünecek ve insanlar açlıktan ölecek ya da kılıçtan geçirilecekler. Birçok kilise mensubu öldürülecek; ancak öldürülenlerden kat kat fazla kimse, hak dini terk ederek şeytanlara tapacak ve onlara kurbanlar sunacaklar.

98 Burada bir kısım atlanmıştır. A ve C nüshalarına göre atlanan bu kısım: "ilk Muhammed'den son Muhammed'e kadar olan hükümdarlar" şeklindedir.

99 [Çeşitli dinlerde üzerine kutsal objeler konan, taş, ağaç ya da metalden yapılmış masa benzeri nesneler olup Hıristiyanlıkta evharistik masa için bu terim kullanılır. IV. yüzyıldan itibaren altarlar, Papa Silver'in emriyle taştan yapılmaya ve takdis edilmeye başlandı. VI. yüzyıldan sonra ise Katolik kiliselerinde ana altar yanında azizlerin tazim edildiği küçük altarlar da yer aldı. Bk. Gündüz, s. 27. Ayrıca bk. "Altar", *The Oxford Dictionary of World Religions*, s. 52. çev.].

Her on kişiden biri gerçek dini terk edecek. İnsanlar dağlara "Haydi üzerimize yıkılın!", yüksek yerlere "Bizi örtün." diye haykırmaya başlayacaklar. Bütün bunlar ....insanlar arasında ahlaksızlığın yayılmasından kaynaklanacak. Çünkü insanlar Tanrı'nın gösterdiği yoldan saptılar, "Gök üzerine yemin etmeyin, çünkü o Tanrı'nın tahtıdır..." diyen Mesîh tarafından vazedilen Tanrı'nın emirlerine karşı çıktılar. Çok zor durumlarla karşılaşmadıkları hâlde Tanrı'yı ve Mesîh'i inkar ettiler. Bütün dua ve övgülerin üzerine olduğu yaratıcıları yerine yaratılmış şeylere taptılar. Bu yüzden Tanrı onlara her türlü zulmü layık gördü. Kendi insanlarını aldattılar, rüşvet aldılar, hevâ ve heveslerine [248] göre hareket ettiler, Tanrı'yı sevip ona ibadet etmek yerine bu dünyanın sahte ilahlarına sevgi gösterdiler. Bu yüzden Tanrı onları, işledikleri kötü amellerden ötürü insanları cezalandırmak üzere dünyaya gönderilen zalim İsmâîloğullarına teslim etti.

Bütün bu olaylar gerçekleştiğinde bilinmelidir ki artık dünyanın sonu gelmiştir. Sonra doğudan sarı elbiselere bürünmüş bir hükümdar gelecek. Onun döneminde bütün dünyada huzur ve barış olacak. Kilise ve manastırlar tamir edilecek ya da yeniden inşâ edilecek. O artık son hükümdar olacak ve insanlık onun İsmâîloğulları iktidarının yıkılış döneminde gelecek olan son hükümdar olduğunu bilecek. Bütün bu hadiseler yaşandıktan sonra Roma kralları beraberlerinde büyük bir topluluk olduğu hâlde batıdan gelecek ve bütün dünyaya bir buçuk hafta boyunca hakim olacaklar. Dünyada barış ve huzur hüküm sürecek. Bu, Tanrı'nın sözünü ettiği son barıştır. Sonra cennetin dört rüzgarı yer değiştirecek. Krallar teker teker birbirleriyle mücadeleye girişecekler, kurtları andıran Türkler tarih sahnesine çıkacak. Ardından kuzeyin kapıları açılacak. Görünüşleri köpekleri andıran Ye'cûc ve Me'cûc gelecek. On-

lar yeryüzünde akla hayale gelebilecek bütün kötülükleri işleyecek, yeryüzündeki sürüngenleri ve insanları yiyecek, ... öldürecek ve öldürdüklerini, hizmetçilerine pişirmeleri için verecekler. Yaşlı insanlara ya da hamilelere hiçbir şekilde merhamet göstermeyecekler. Sonra adı yok etme eylemi ile özdeşleşmiş zehirli bir yılan belirecek. Yeryüzünde sürünerek dolaşırken karşılaştığı her şeyi yutup acımadan yok edecek. Nihayet ona karşı öfke meleği gönderilecek. Onu ve beraberindekileri bir yerde toplayıp göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa bir an içinde ateşe vererek mum gibi eritecek. Aniden ateş insan olarak nitelendirilen İlyâs Peygamber ortaya çıkacak ve yılanı nefesiyle öldürecek. Bir haç yükselecek ve gökyüzünü ayakta tutacak. Bir kral ruhunu Tanrı'ya sunacak. Sonra ölüm her şeyi teslim alacak. Sûra ilk kez üflendiğinde herkes hâlen ölüm uykusunda olacak. Sûra ikinci kez üflenecek ve herkes bir uykudan uyanıyormuşçasına ayağa kalkacak. Sonra sûra üçüncü kez üflenecek. Melekler cennetten aşağıya inecek ve buğdayları çöplerinden arındıracaklar. Buğdaylar Tanrı'nın hazinelerinde ve gökyüzünün yüksek rütbeli mekânlarında bir araya gelecekler. Çer çöp ise bağlanıp asla sönmeyecek olan ateşe atılacak. Efendimizin son gelişi sırasında kısa süreliğine bütün insanlık korku ve sıkıntı yaşayacak ve her
[249] şey kaidesi üzerinde eğilip bükülerek etrafa savrulacak. Yeryüzü temelinden sarsılacak. Her yeri insan cesetleri kaplayacak. Sonra bu cesetler... hayat bulacak. Bir emirle bütün ölüler dirilecek.

Biz Tanrımız Mesîh'e o anda bizleri ruhsal olgunluğa layık bulması için yalvarıyor olacağız. Zira Tanrı, bu kişileri övecek ve bu övgü ve nimetler sonsuz olacak, hiç bitmeyecek. Amin.

Münzevi Mar Yabh, Bahira ismiyle anılan Mar Sergious'in anlattıklarını bizzat kendisinden işiterek, onun

ölümünden sonra yazıya geçirmiştir. Ben yani Mar Yabh, Sergious'in ölümünden sonra Beth Armaye'ye gelip dakik bir araştırma yaptığımda Sergious'in Susa (Shushan) diye bilinen Beth Garmai'de doğduğunu tespit ettim. Kendisi keşiş (piskopos) rütbesini hâizdi ve Kitâb-ı Mukaddes'i iyi biliyordu. Geceyi nerede geçirirse geçirsin -ister bir kilisede, manastırda ya da evde- gece olunca gizlice kalkıp; bütün haçları kırıp yalnızca bir tanesini bırakmak adeti idi. Bunu haçtan nefret ettiği için yapmıyordu. Aksine haça diğer bütün insanlardan daha fazla kıymet verdiği için yapıyordu. Zira Sergious'e göre Îsâ, tek bir çarmıha gerildiğinden yalnızca bir haça saygı duyulup; ibadet edilmeliydi. Sonrasında Sergious, bu fikirlerinden ötürü kiliselerce oradan oraya sürülmüş ve İsmâîloğulları yurduna kadar gelmişti.

Burada ayrıca, İsmâîloğullarına Kâtip Ka'b (hatırasına lanet olsun) tarafından vazedilen inançtan da bahsedeceğiz. O Sergious'in tebliğ ettiği her şeyi çarpıttı ve tahrif etti. Esasen İsmâîloğulları, medeniyet görmemiş putperest bir kavim idiler. Ehlileştirilmemiş atlar gibi olup aslında bir şeytan olan fare suretindeki puta tapıyorlardı.

Bu şeytanların isimleri şu şekildedir: "İranlıların Tanrısı olan Behram, İhad, Hititlilerin Tanrısı Udi. Çocukları ise şunlardır: İsmâilîlerin Tanrıları Warmizd ve Uchlebhar, Bâbillilerin Tanrısı Bael ve Efeslilerin Tanrısı olan Artemis. Bunlar Armen'in çocuklarıdır."

Muhammed'in ölümü ile ilgili rivayete gelince, bugün birisi onun mezarı ile ilgili bilgi istese, veremezler. Çünkü onlara Yahudi Kâtip Kalef tarafından vazedilen hükümleri kabul ediyorlar. Kalef onlara "Muhammed, Mesîh olarak gelen Paraklit'tir, ondan sonra herhangi bir peygamber gelmeyecektir, Muhammed peygamberlerin mührüdür." dedi. Muhammed, ümmeti arasında itibar gördüğünden Sergi-

[251] ous Bahira, onunla ilgili kehanette bulundu. Kâtip Kalef de bu yola başvurdu.[100] Muhammed öldüğünde ümmetinden hürmet ve tazim gördü. Ölü vücudu, reçine ve sarısabirle mumyalanıp bir tabuta konuldu. Sonra da üç gün içerisinde cennete, kendisini gönderen Mesîh'e yükseleceği inancıyla onu büyük bir eve yerleştirip kapısını kapattılar. Üç gün sonra toplanarak Tanrı'nın peygamberine ne olduğunu görmek için evin kapısını açtılar. Ancak cesetten gelen kötü kokudan ötürü içeri giremediler. Dolayısıyla Muhammed'in mezarıyla ilgili bilgi vermeleri mümkün değildir, çünkü ona ne olduğunu bilmemektedirler. Bugün dahi hâlen Muhammed'in Paraklit olduğuna inanmaya devam etmektedirler. Ey Mesîh! Bahsi geçen kâtibin yazılarında yer alan her türlü yanlış anlamlandırma, hata ve uydurma bilgiyi mazur gör. Muhammed'in mezarında, onun gerçek peygamber olmayışı gömülüdür.

Sergious'in vücuda getirerek, içindeki hükümlere uymaları için İsmâîloğullarına tevdi ettiği Kur'an'ı, Kâtip Kalef tahrif ederek değiştirdi. Yanlış anlamlandırıp; içeriğinde değişiklikler yaparak, "şans ve kura, tuhaf bilgiler, tarihî olaylar, sünnet merasimi, abdest, dişe diş, göze göz, cana can, eğer yabancı bir erkekle evlenmezse eski eşiyle tekrar evlenmez" gibi hükümler ekleyerek orijinalinden çok farklı mesajlar yükledi. Yeryüzünün derinliklerinde yaşayan ve cin ismiyle anılan bir şeytanla birlikte ona Kur'an ismini verdi. Bugün onların akidesini Kaleb'in öğrettiği bu hususlar oluşturmaktadır. Sergious onlara Ahd-i Cedîd'i vazetti; Kaleb ise Ahd-i Atîk'i. Sergious onlara çan çalmayı emretti; Kaleb ise ilan ediciyi,[101] yani yüksek sesle nida etmeyi. Sergious onlara yirmi dört hükümdardan bahsetti, Kaleb ise sayıyı otuz altıya çıkararak şunları kaydetti: "Mu-

100 Ya da cümle "Ondan sonra Kalef geldi." şeklinde tercüme edilebilir.
101 Yani müezzin.

hammed'in sözünü ettiği yeşil elbiselere[102] bürünmüş, Akdeniz'den gelen üç devlet görüyorum. Bunlardan birisinin on iki süvarisi mevcuttur.[103] İlk olarak Muhammedoğulları, üçüncü olarak ise Fâtımaoğulları. Sonra da ismi Haccâc b. Yûsuf[104] olan kişi ortaya çıkacak ve bütün Beth Armaye topraklarına hakim olarak ismi ... olan muazzam bir şehir[105] inşa edecek."

102 Yazmada tekil olarak zikredilmekte ve sanki muğlak bir şekilde Muhammed'e işaret etmektedir.

103 Bu kısım fiziki olarak son derece kötü durumdadır. Okuyabildiğim kadarını tercüme etmeye çalıştım.

104 Haccâc b. Yûsuf ile ilgili olarak bk. İbn Düreyd (ed. Wüstenfeld), s. 186 [Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî, yirmi yıllık Irak ve doğu illeri valiliği sırasında bütün gücünü Emevî saltanatının ayakta kalması için harcamış, yirmi beş yılı aşkın bir mücadeleden sonra Kûfe ile Basra arasında kendi kurduğu Vâsıt şehrinde ölmüştür. Kendisini destekleyenler Emevîlerin Mervânî kolu olduğundan Ehl-i beytin amansız düşmanı olarak Emevîlere daima sadık kalmış ve Emevî muhaliflerine karşı çok sert ve acımasız davranmıştır. Bk. İrfan Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *DİA*, XIV (İstanbul 1996), s. 427-428. çev.].

105 Kastedilen şehir, Basra ve Kûfe arasında Dicle nehri kıyısında yer alan Vâsıt'dır.

Arapça Nüshaların Tercümesi

[125] Baba, oğul ve kutsal ruh adına. Yüce Tanrı'nın eşsiz tevfik ve inayeti ile keşiş Bahira ve bir Arap arasında geçen olayları zikredeceğim. Bu bilgiler, keşiş Murhib'e bizzat Bahira tarafından aktarılmıştır. Tanrı'nın selamı ile, amin.

Ben günahkâr Murhib uzun süredir ıssız arazilerde ömür sürmekteydim. Bir gün yine dolaşırken uzaklarda büyükçe bir manastır dikkatimi çekti. Manastıra vardığımda ismi Bahira olan yaşlı bir keşişle tanıştım. Beni görünce gerçekten çok sevindi ve selam vererek şöyle dedi: "Bugün senin yüzünü görmemi sağlayan Tanrı ne yücedir, kırk yıldır karşılaştığım tek Hıristiyan sensin. Şimdi anlıyorum ki vefatım yaklaştı. O yüce Tanrı ki seni benim yanıma, başıma gelen şeylerle ilgili bütün bilgileri öğrenip; iman sahibi kimselere anlatabilesin diye gönderdi." Sonra anlatmaya başladı:

Şunu söylemeliyim ki kardeşim, ben Antakyalı günahkâr bir insanım. Bir keresinde Sina Dağı'na doğru bir yolculuğa çıktım. Amacım kutsal yerler ve Sina Dağı'nda yaşayan keşişlerin duaları ile kutsanmaktı. Yol üzerindeki kutsal mekânlarda dualar ettim. Bu sırada yaşlı bir keşiş bana "kardeşim" diye seslendi ben de "Buyur ey mübarek zat." diye karşılık verdim, devamla dedi ki: "Buradan ayrıldığında Tanrı sana son derece üzücü şeyler gösterecek." Ona, "Yüce Tanrı ne dilerse o olur." diye karşılık verdim. Yapmam gereken şeyleri yerine getirdikten sonra Sina Dağı'na doğru yoluma devam ettim. Oraya vardığımda eşi benzeri görülmemiş bir ışık kaynağı ve çok sayıda melek gördüm. Bütün dünyayı güneş ışıklarından yedi kat daha fazla aydınlatan bir haç ve heybetli bir melek dikkatimi çekti. Çok korkmuştum ama melek bana korkmamamı salık verdi. Sonra birbiri ardınca esen dört büyük rüzgar gördüm. Issız topraklardan beyaz bir aslan geldi. Doğuyu,

batıyı, ıssız toprakları ve Suriye'yi yedi, deniz sularını içti. [126] Sonra da batı yönünde karar kıldı. Başında on iki boynuz vardı. Melek bana aslanın, İsmâîloğulları[106] hükümdarlığını temsil ettiğini söyledi.

Ardından üç[107] boynuzlu, doğu ile batıyı yiyen siyah bir dişi kurt gördüm. Melek onun Muhammed'in oğlu Hâşim'in çocuklarının iktidarı olduğunu söyledi. Sonra ıssız topraklardan gelen bir boğa gördüm. Başında beş boynuz olan boğa, yeryüzünün dört bir yanını yedikten sonra Musul'da karar kıldı. Meleğe boğayı sorunca onun Ali ve Fâtıma oğlu Mehdî[108] hükümdarlığını temsil ettiğini, boğa sakin bir kılavuz olduğundan, iktidarının da barış içerisinde süreceğini söyledi. Aslan yoluna çıkan her şeyi kırıp geçirdiğinden, ona karşı çıkan hiç kimseyi sağ bırakmayacaktı. İsmâîloğullarına mensup kabileler Mehdî'ye boyun eğecekler ve onun eliyle Arapların iktidarı son bulacaktı.

Kanlı elbiselere bürünmüş bir hâlde batıdan gelen bir panter gördüm. Meleğe panterin neyi temsil ettiğini sordum. "Kılıçla İsmâîloğullarının sonunu getirecek olan Süfyânoğulları iktidarıdır." diye cevap verdi."

Ayrıca batıdan gelen ve Beytü'l-Makdis'e kadar ulaşan bir keçi gördüm. Meleğe bunun kim olduğunu sordum. "Yaktânoğulları, Katar sakinlerinin hükümdarlığı" diye cevap verdi. Yine ihtişam içerisinde ıssız topraklardan gelen bir aslan gördüm. Önünde hiç kimse duramıyor, her şeyi yok edip ayakları altında çiğniyordu. Meleğe bunun kim olduğunu sordum. Adının Âişe oğlu Mehdî olduğunu söyledi. Onun iktidarı döneminde bir daha dünyada eşi benzeri yaşanmayacak büyük ıstıraplar, acılar hüküm sürecekti.

106 PX nüshasında Hâşim, İsmâîl şeklinde geçmektedir.
107 Süryânîce yazmalarda yedi rakamının geçmesine karşılık bütün Arapça nüshalarda üç rakamı zikredilmiştir.
108 PX nüshasında Fâtıma ismi zikredilmemiştir. Burada belki de imam anlayışına sahip bir Mehdî inancının ağırlığı sezilmektedir.

Yeşil elbise giyen bir kimse gördüm. Meleğe kim olduğunu sorunca İsmâîloğullarının son hükümdarı olduğunu öğrendim.

Ayrıca birbirinden güzel envaiçeşit eşyalarla donatılmış bir araba gördüm. Meleğe arabanın anlamını sorduğumda, dünyanın bütün krallıklarının ardından hüküm sürecek olan Roma Krallığını temsil ettiği cevabını aldım.

Sonra büyük bir yılan gördüm, ağzını açmış, önüne çıkan her şeyi acımasızca yutuyordu. Meleğe bunun ne olduğunu sordum. Deccal Mesîh diye isimlendirilen yalancı
[128] Mesîh olduğunu, dünyanın sonu geldiğinde ortaya çıkıp kendisine karşı çıkan herkesi yok edeceğini söyledi.

Gökyüzüne doğru yükselmeye çalışan şeytanı (Tanrı onun cezasını versin) gördüm. Öfke ve nefret ile dolu olarak bir şimşek gibi geçti. Doğudan gelen ve güzel beyaz elbiselere bürünmüş bir insan gördüm. Meleğe bunun kim olduğunu sordum. Peygamber İlyâs olduğunu ve dünyanın sonu geldiğinde, gerçek Mesîh'ten önce geleceğini ifade etti.

Ayrıca altın kemerlerle kuşanmış, nurdan elbiseler giymiş üç melek gördüm. Bana refakat eden meleğe bunların kim olduklarını sorduğumda "Cebrâîl, Mîkâîl ve Serafîler'den birisi"[109] cevabını aldım. Üç melekten ikisi ayrıldılar, biri ise geride kaldı ve bana "Ey insan! Korku seni tir tir titretiyor, ama ben sana kılavuzluk edeceğim ve sükunete ereceksin." diye seslendi.

Devamla şöyle söyledi: "Beni takip et ve korkma." Onu takip ettim, beni gökyüzüne yükseltti. Uykuya dalmış bi-

109 [Üç kategoriye ayrılan melek silsilesinden ilkine mensup meleklerdendir. Bk. Yukarıda dipnot 100. Serafîler Hıristiyanlıktaki melek hiyerarşisine göre en üst grupta yer almaktadırlar. Serafîler, kendisi için yanıp tutuştukları yardımseverlik duygularını diğer meleklere ilham ettikleri için bu isimle isimlendirilmişlerdir. Bunlar yaratıcılarına en yakın olan melekler grubudur. Yakıcı ve ateşten akkor hâline gelmiş bir ocaktırlar. Bk. Erbaş, s. 160, 162. çev.].

risi gibi bedeninden arınmış bir ruh olarak semaya yükseldim. Tanrı'nın yarattığı cenneti temaşa eyledim. Tarifi mümkün olmayan bir ışık gördüm. Tanrı'yı, şanına yakışır bir şekilde yücelten meleklerin şarkısını dinledim. "Her şeye egemen Rab, kutsal kutsal kutsaldır."[110] denilerek yalnızca teslisi oluşturan baba, oğul ve kutsal ruh için yapılan bu zikrin delaletini anlamak ve anlatmak mümkün değildi. Dünyanın, ıssız ve bomboş bir hal almakta olduğunu gördüm. Gökyüzü bir kâğıt tomarı gibi sarmalanmıştı. Sonra yeryüzü bütünüyle boşaldı ve çöle döndü. Kutsalların cennete, günahkârların ise sonsuz azaba doğru yol aldıklarını gördüm. Ruhumla var olduğum o yerde, yüksek bir mevkide efendimiz Îsâ'nın havarilerini gördüm. Kelam şahit olduğum manzarayı, bu nimete erişmekten duyduğum hazzı tarif etmekte yetersiz kalır. Makamı diğer bütün peygamberlerin makamından yüce olan Vaftizci Yahyâ'yı (John the Baptist)[111] gördüm. Onların altında bir araya toplanmış ve çeşitli makamlara yerleştirilmiş şehitleri gördüm. Peygamber Dâvûd[112] dualar terennüm etmekte ve diğer peygamberler de dünyada vazetmekte oldukları şeyleri sevinç, mutluluk ve şükranla tekrarlamaktaydılar. [129] Ölümün kendisinden doğduğu[113] itaatsizlik ağacını, hayat ağacı olan tövbe ağacını gördüm. Son derece derin ve geniş bir çukur dikkatimi çekti. İçinde söndürülemez bir ateş, asla uyumayan bir yılan, sonsuz bir azap, inleyen, dişleri gök gürlemesi gibi takırdayan ve azabın şiddetinden ötürü kuvvetli esen bir rüzgarı andıran sesler çıkaran, deniz kumundan daha çok insan vardı. Kederlere gark oldum ve ağlayarak: "İnsan bütün dünyayı elde etse ancak ruhunu

110 *Yeşaya*, 6:3.

111 [Hıristiyan geleneğinde Hz. Yahya'ya verilen isimdir. Bk. Gündüz, s. 379, 392; Hançerlioğlu, s. 685. çev.].

112 *Vahiy*, XX: 4.

113 Ya da "ölüm ağacı olan". Ben D nüshasında yer alan ifadeyi tercüme ettim.

kaybetse ne faydası var?" dedim. Bütün bu olanları temaşa ederken bedeninden arınmış bir ruh olarak orada bulunuyordum.[114]

Bütün bunların ardından bana kılavuzluk eden melek şöyle söyledi: "Romalıların kralı Mavrikios'un huzuruna çık, asânı kır ve şöyle de: Krallığın da İsmâîloğulları tarafından işte böyle parçalanacak." Sonra İran kralı Hüsrev'e git. Onun huzurunda da asânın kalan yarısını kır ve "Krallığın da işte böyle çölün vahşi hayvanları tarafından parçalanacak."[115] de.

Roma İmparatoru Mavrikios'a gittim ve huzurunda meleğin bana emrettiği şeyi yerine getirdim. Ancak Mavrikios bana kızmadı. Sadece "Tanrı kulları hakkında ne dilerse o olur!" dedi. Sonra İran Kralı Hüsrev'e gittim ve onun huzurunda da meleğin söylediği şeyi yaptım. Bana şu soruları sordu: "Bunları neye dayanarak söylüyorsun? Bu rü'yeti nerede kazandın?" "Mûsâ'nın Tanrı'dan Tevrat'ı aldığı Sina Dağı'nda!" diye cevap verdim. Bunu üzerine "Orada ne gördün?" diye sordu. "Yabani bir eşeğin gelip bir keçiyi yakaladığını ve ayakları altında ezdiğini gördüm." diyerek ona başımdan geçenleri anlattım. Bunları duyunca içini çekti ve bana "Huzur içinde git." dedi.

Ardından İran'ı terk ettim ve Aikar[116] topraklarına geldim. Burada yalnızca bir haç önünde diz çökmeleri gerektiğini, kiliselerde de birden fazla haç sureti yapılmasının uygun olmadığını, tıpkı Sina Dağı'nda iken yalnızca tek bir haçın bütün dünyaya hakim olduğunu gördüğüm gibi

114 Bu tarz soyut ilhamlar üzerinde bu denli durulmasının sebebi muhtemelen Muhammed'in cennete yükselmesi hadisesini yalanlama ihtiyacıdır.

115 *Yaratılış*, XVI:12'den ilhamla?

116 Belki de Ermenistan'ın yerel ismi olan Haik-Hak'ın bozulmaya uğramış bir biçimidir. Bk. Lagarde, *Armenische Studien*, No:1226?. E nüshasında Ermenistan denilmektedir.

kalplerin dünyanın kurtarıcısı efendimiz Hıristiyan Îsâ'nın haçına bağlanması gerektiğini vazettim.

Bölgenin episkoposları[117] söylediklerimi işitince beni [130]
şehirlerinden çıkardılar. Ben de evimi İsmâîloğullarının bu ıssız yurdunda kurdum. Birbirimize iyi davrandık ve dost olduk. Bu hücrede ikamet etmeye başladım ve tatlı suyu olan bir kuyu kazdım. Araplar buraya gelip, kuyudan su çekmeyi ve benim yanıma oturmayı alışkanlık hâline getirdiler. Aramızda dostane ilişkiler oluştu. Onlar benim isteklerimi yerine getirdiler ben de onlarınkini. Onlara ne emretti ya da tavsiye etti isem karşı çıkmadan gereğini yerine getirdiler.

Araplara şöyle söylemeye başladım: "Yedi hafta süresince hüküm sürecek olan güçlü ve büyük bir iktidarınız olacak. Bu çölün tamamında çadır kuracak ve gücünüze boyun eğdireceksiniz. Uzak sınırlara ulaşan muazzam bir iktidarınız olacak." Sonra onlara ataları İsmâîl'den, Tanrı'nın İbrâhîm'e verdiği, oğlu İsmâîl'e ve onun nesline güç, saltanat ve sayıca çokluk ihsan edeceği yönündeki sözünden, Hâcer'in başına gelenlerden ve bir meleğin yolu üzerinde ona üç defa görünerek "Üzülme, oğlunun soyundan güçlü bir millet gelecek, neslin çoğalacak ve kuvvetli bir devletleri olacak." dediğinden bahsettim.[118] Onlara ayrıca peygamberlerin Kutsal Kitap'ta yer alan bir takım sözlerinden örnekler verdim: Peygamber Yeşaya'nın, "Kedaroğulları-

117 E nüshasında "Ermenistan'ın" [Episkopos, ilk zamanlarda Hıristiyan cemaatlerin nizamına bakan zat için kullanılan bir kelimedir. Diyakon, rahip, piskopos sıralamasında en yüksek dereceye sahip olan piskoposa karşılık gelmektedir. Episkoposların cemiyeti kiliseyi temsil etmekte olup; kilisenin de en mühim temeli sayılmıştır. IV. asırdan itibaren bir eyaletin en yüksek episkoposu metrolit unvanını alıp başkalarının reisi seçilmiştir. Bk. Schimmel, s. 227; "Bishop", *The Oxford Dictionary of World Religions*, s. 317. çev.].

118 *Yaratılış*, XXI:18; XVII:20. Apokalipslerde Hâcer'le ilgili rivayetler için bk. Brockelmann, ZAW, XV, 139; İbnü'l-Cevzî (ed. Brockelmann), Delitzsch ve Haupt'un *Beiträge zur Assyriologie*, III, 46, 13'üncü sayfalarında.

nın[119] iktidar süresi ücretli bir işçinin çalışma süresi kadar olacak,[120] sonra ihtişamlı günleri kaybolacak."[121] dediğini, Balam'ın, "Güçlü ve ihtişamlı İsmâîloğulları yedi hafta iktidar sürecek."[122] şeklindeki sözünü, Peygamber *Daniel*'in de İsmâîl'in kabilelerinin Kudüs'te yerleşeceğini söylediğini aktardım. Ayrıca onlara Methodius'un[123] İsmâîloğulları ile ilgili şu tespitlerinden bahsettim. "Onlar yeryüzünde yayılacaklar, hakimiyet kuracaklar, kimse önlerinde duramayacak, güçlü bir iktidarları olacak, savaşta kuvvetli olan taraf olacaklar. Tanrı içlerinden birisini seçecek ve onun
[132] soyundan nice hükümdar gelip dünyayı hakimiyeti altına alacak. Seçilmiş bu kişinin ismi Muhammed ve Ahmed[124] olacak. Dünyanın her yerinde ondan bahsedilecek, onun adı anılacak."

Arap kabilelerine yaptığım bu konuşmanın üzerinden üç hafta geçmişti. Su çekmek için kuyunun önünde oturuyordum ki gelmekte olduklarını gördüm. Beraberlerinde hitabeti güzel, zeki, kulakları keskin, akıllı, deve binicilerine emirler verip onları yöneten, kölelere söz geçiren bir genç vardı. Ona baktım ve Rabbime sığınarak kendi kendime şöyle demeye başladım. "Bu, İsmâîloğullarının lideri olup; onları yönetecek kişi olmalı. Yönetmek için yaratılmış güçlü ve şerefli bir genç." Sonra ona şöyle seslendim: "Genç Adam, ismin ne?" "Muhammed cevabını verdi. Bunun üzerine ona "Sen kendisine iktidar, güç ve kudret ve-

119 Tevrat'a göre Kedar İsmâîl'in oğullarından birisinin ismidir. Bk. *Yaratılış*, XXV:13; *Yeşaya*, XXI:16; *Yeremya*, LXIX:28.

120 *Yeşaya*, XXI:16,19'dan yapılmış bir serbest tercüme, karşılaştırınız: İbnü'l-Cevzî, BA, III, 51, 21.

121 *Yeşaya*, XI:16.

122 *Çölde Sayım*, XXIV:8 ve XXIII:24'ün oldukça serbest bir tercüme ile alıntılanmış şekli.

123 Tyre piskoposu Methodius, 312 yılında vefat etti.

124 PX nüshasında *Ahmed ve Muhammed* şeklinde, D nüshası ise Ahmed ve Muhammed anlamına gelen *Serjas* şeklinde kaydetmektedir. Ahmed ismi ile ilgili olarak bk. ZDMG, XII, 249; XLVI, 342; XXXII, 374; ZAW, XV, 139; Sprenger, *Leben Mohammeds*, I, 155; Grimme, *Muhammad*, II, 96.

rilecek kişisin. İsmin öncekiler tarafından zikredilmiştir.[125] Kabileler ve halklar sana tabi olacak. İsmin ve yaşadıkların dünyanın her yerinde anılacak. Adını anan ve seni yücelten herkes Tanrı'ya saf ve tertemiz bir bağışta bulunmuş olacak." diye karşılık verdim. Devamla arkadaşlarının yanına dönmesini ve bir süre sonra yanıma yalnız gelmesini salık verdim. Böylece ona istediği her şeyi öğretecektim.

Genç, birlikte geldiği bedevilerle geri döndü. Beraberindekiler içten içe üzülmüşler ve kalpleri kıskançlıkla dolmuştu. Üç gün sonra, tekrar bana geldi. Oldukça heyecanlıydı ve ona söylediğim şeyler yüzünden tir tir titriyordu. Yanıma oturdu ve konuşmaya başladık. Sorularını yöneltti ve verdiğim cevapları pür dikkat dinlemeye koyuldu. Bir ara "Esasen ben kabile reislerinden bir şey işittim; ancak doğru olup olmadığını bilmiyorum." dedi. Ona ne duyduğunu sordum. Sözlerini şöyle diyerek sürdürdü: Arap kabileleri eskiden Suriye'de hakimiyet kurup yöre halkını vergiye bağlamışlar. Hükümranlıkları altmış yıl sürmüş. Sonra İsrâîloğullarından Hakim Gideon[126] adında birisi onlara karşı savaş açarak, zafer kazanmış ve içlerinden yalnızca bir kaçı canını kurtararak buraya dönebilmişler.[127] Dokuz cesur Arap onunla işbirliği yaparak Suriye'de kalmış ve memleketlerine dönmemişler. Korkarım şimdi de aynı şey gerçekleşecek ve ben ashabımla birlikte perişan olacağım." Ona hayatım üzerine yemin ederim ki yenilme- [134]
yeceksin, başarılı olacaksın ve zafer kazanarak yedi koca[128]

125 Muhammed'in isminin önceden Eski Ahid'de zikredilmekte olduğu ancak daha sonra çıkarıldığı şeklindeki Yahudilere karşı öne sürülen iddia ile ilgili olarak bk. Goldziher, ZDMG, XXXII, 334, 364; Rej, XXX, I, 12.

126 [Ahd-i Atîk'in *Hakimler* kitabına göre İsrail'de yaşayan büyük hakimlerden birisi olup Midyan kabilesini mağlup etmiştir. Bk. Schimmel, s. 165; *Hakimler*, VI, VIII:32. çev.].

127 *Hakimler*, VII.

128 Buradaki *koca* ifadesi uhrevi aleme ait rakamlara yani yıllara işaret etmektedir.

hafta boyunca hükümdar olacaksın. Hane halkını ve milletini putlara tapmaktan vazgeçirip, onlar arasında tek Tanrı inancını hakim kılacaksın dedim. Sonra aralarında sorulu cevaplı şu diyalog oluştu:

M: Sen hangi Tanrı'ya ibadet ediyorsun?

S: Ölümsüz; cenneti, dünyayı ve ikisinin arasındakileri yaratan Tanrı'ya.

M: İnanmamız gereken bu Tanrı kimdir?

S: O, ezeli, ölümsüz, teslisi, baba- oğul- kutsal ruh üçlüsünü oluşturan ve bir olan egemen Rab, yaratıcı, kelamı aracılığı ile yarattığı her şeyle konuşan, ruhuyla hayat veren, üç olarak tezahür eden fakat aslında tek olan Tanrı'dır.

M: Bu çok değerli ve mantıklı bir inanç sistemi; ancak ashabımın anlama kapasitesi bunun için yeterli olmayacaktır. Senden bana bu inancın bir özetini ve temel niteliklerini anlatmanı rica ediyorum.

S: Her şeyin yaratıcısı, ezeli, baba ve kutsal ruhla özde bir olan, övgüye layık olan, cennetten inerek, Kutsal Ruh ve Bakire Meryem aracılığı ile beşer tabiatına bürünen; mucizeler gerçekleştirerek semaya yükselen ancak yaşayanlar ve ölenler arasında hükmetmek için tekrar gelecek olan, krallığı sonsuza dek sürecek Tanrı'ya ibadet etmek bizim inancımızın esasını oluşturmaktadır.

M: Tanrı'nın kelamını ben de işitebilir miyim, ruh bana da gelir mi?

S: Neden olmasın? Senden önce bütün peygamberler Tanrı'dan doğruluğunda şüphe olmayan haberler aldılar. Söyledikleri sözler gerçekleşti. Şerefliydiler, yaptıkları işler yüceltildi, davetleri Mesîh'in dünya üzerindeki görevini tamamlaması ile doğrulandı. Sen Mesîh'in geleceğini, işaretlerini, yeniden dirilip göğe çıkmasını teyit edeceksin,

söylediklerin milletler ve kabilelerce doğru kabul edilecek. Ancak vazettiklerini lanetli Yahudiler kabul etmeyecek. Onlar "Mesîh henüz gelmedi, onun için biz gelen bidatçiyi çarmıha gerdik ve öldürdük." diyerek inkar ediyor ve yalan söylüyorlar. Bu her millete düşman olan Yahudilerin tuttukları şerli yolun bir sonucudur. İki Yahudi üçüncü bir kişiyle onu mahvetmeyi tasarlamaksızın bir araya gelmez.

Bu konuşmadan sonra onun Yahudilere karşı olan öf- [135]
kesi büyüdü ve onlardan nefret edip lanet etmek gerektiği hususunda bana destek verdi. Sonra şöyle söyledi:

Kutsal keşiş, senden bana bütün bildiklerini anlatmanı istiyorum. Dile benden ne dilersen, bu dünya ile ilgili istediğin, arzu ettiğin her şeyi yapmaya hazırım.

Şöyle cevap verdim: Senden bu dünyaya ilişkin hiçbir şey istemiyorum. Ne yiyecek, ne verimli bir arazi ne de bu dünyanın diğer lezzetleri. Sadece sen ve soyundan gelenler iktidar olduğunuzda Hıristiyanlara rıfk ile muamele edin yeter. Çünkü Hıristiyanlar zayıftırlar ve dağınık vaziyettedirler. Mütevazi olup sabretmekle yükümlüdürler. Aralarında ruhbanlar, miskinler, fakirler, dünyevi lezzetleri arzu etmeyen, diyar diyar dolaşan münzevi kimseler vardır. Issız yerlere ve çöllere kaçar, yalnız yaşamak suretiyle Tanrı'ya kavuşmayı arzu ederler. Onları her türlü eziyet ve sıkıntıdan, baskı ve zulümden uzak tutup, bu hususta ashabına da tavsiyelerde bulunmanı, onlardan haraç ya da cizye alınmamasını emretmeni istiyorum. Zira onlar dünyadan nefret ederler. Eş, çoluk çocuk ya da zenginlikte gözleri yoktur. Onları bu tür davranışlardan uzak tutarsan, Tanrı'nın iktidarını dâim etmesi ve seni güçlü kılması için dua edeceğim.

M: Ümmetime hiçbir keşişten haraç almamalarını emredeceğim. Onlara saygı gösterilecek ve vazifelerini yerine getirmeleri için ihtiyaçları karşılanacak. Yine Hıristiyan-

ların dinî ibadetlerini gerçekleştirmelerine engel olunmamasını salık vereceğim.[129] Kiliseleri korunacak ve din adamlarına saygı duyulacak. Kıyamet günü onlara zulmeden herkesin karşısında yer alacağım.

S: Tanrı nasibini arttırsın ve nimetlerini senin için bereketli kılsın. Şimdiden O'nun razı olduğu bir kimse olduğunu gözler önüne serdin.

M: Ancak hâlen çözülmeyi bekleyen bir problem var. Aralarında nüfuz ve servet sahibi bir kimse olmadığım hâlde kabilem nasıl olur da benim hükümranlığımı kabul eder?

S: Öncelikli olarak peygamberliğini açıkla. O sana ihtiyacın olan kapıyı açacaktır. Cevabı orada bulacaksın. Böylesi senin için daha uygun olacaktır. Küçümsenen fakir kimseler de peygamber oldular.[130] Örneğin Dâvûd bunlardan birisi olup; kardeşleri arasında en zayıfı ve en hakir görüleni idi. Ancak peygamberlik gelince kardeşleri onu
[137] yalanlamadılar. Bunun gibi kabilene "Size Tanrı tarafından gönderilmiş bir peygamberim." dediğinde kimse seni yalanlamayacaktır.

M: İyi de ben yazma bilmeyen bir insanken bana nasıl inanırlar?

S: Ben sana geceleri ders vereceğim, sen de öğrendiklerini gündüzleri onlara aktaracaksın. "Bana bunları Cebrâîl öğretti, ben de şimdi size öğretiyorum." diyeceksin. İhtiyacın olan şeyleri senin için yazacak, Kitâb-ı Mukaddes ya da felsefi bir takım konular üzerine onlardan gelebilecek bütün soruların cevaplarını öğretecek ve ezberlemeni sağlayacağım.

M: Umarım, benim için tekrarlayıp öğrenebileceğim bilgiler ihtiva eden bir kitap yazarsın.

129 Karşılaştırınız: Lane, s. 1085.
130 *Yaşaya*, LIII.

[İşte, Bahira'nın yazdığı iddia edilen sözde Kur'an âyetlerinden bazı örnekler]

S: "Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla."[131] Muhammed için yazdığım bu ifade ile esasen baba, oğul ve kutsal ruhtan müteşekkil teslisi anlatmak istedim. Zira Tanrı sonsuz aydınlık olan babadır. Rahmân; insanlığı, şefkati ve kutsal kanı ile kurtarmış olan oğuldur. Rahîm ise kutsal ruhtur. Rahmeti sonsuzdur, her inananın içindedir ve onlara hakiki imana ulaşmayı sağlayan bilgiler verir.

- "Onun için muhkem ve mufassal bir sûre kaleme aldım..."[132]

- "Biz onu kadir gecesinde indirdik, kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır, o gecede Rablerinin izniyle melekler ve ruh her iş için iner dururlar, o gece esenlik doludur ta fecrin doğuşuna kadar."[133] Bu sûre ile meleklerin indiği ve din adamlarına insanlığın kurtarıcısı efendimizin Betlehem'de[134] dünyaya gelmiş olduğunu müjdelediği kutsal geceyi kastettim.

- "Rabbimiz Ürdün nehrinde Vaftizci Yahyâ tarafından kutsal vaftizle vaftiz edildi."[135]

131 Sûrelerin başlangıcında yer alan ifade.

132 [Gottheil bu ifade ile ilgili "Acaba kastedilen bu mudur"? diyerek Şuarâ sûresinin 20. âyetini referans göstermektedir. İlgili âyette: "*Mûsâ, "ben" dedi, "O işi, o anda sonunun ne olacağını bilmeyerek yaptım.*" Bu âyetin yukarıdaki ifade ile bir ilgisi yoktur. Acaba kastedilen Şuarâ Sûresinin "*Bunlar apaçık Kur'an âyetleridir*" diyen 2. âyeti midir? çev.].

133 Kadir 97.

134 [Kudüs'ün güneyinde bir yerleşim yeri olup Tevrat'ta anlatıldığına göre Ya'kûb peygamberin hanımı Rahel'in, oğlu Bünyamin'i doğururken öldüğü yerdir. Bk. *Yaratılış*, 35:16-20. çev.].

135 [Gottheil, bu ifade ile ilgili olarak Bakara Sûresi 132. âyeti referans göstermektedir. İlgili âyette "*Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti. Ya'kûb da "Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. O hâlde sadece Müslümanlar olarak ölünüz!" dedi.*" buyurulmaktadır. Bahsedildiği gibi Hz. Îsâ'nın Ürdün nehrinde vaftiz edilmesi ile ilgili bir âyet mevcut değildir. Gottheil'in kastettiği acaba Bakara sûresi 138. âyetteki "*Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık, Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz*" ifadesi midir? çev.].

[138] - İffetini korumuş olan Yoyakim kızı[136] Meryem'e biz ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti, o gönülden itaat edenlerdendi."[137]

- "Ey Îsâ-Mesîh, seni vefat ettireceğim, nezdime yükselteceğim ve ahiret gününü inkar edenlerden arındıracağım."[138] Bu ifadelerle Îsâ-Mesîh'in ölümünü, cennete yükselişini, kendisine inanmayanlar hariç herkesi suda vaftiz edişini anlatmak istedim. Îsâ, Roma kralının Yahudi kralına karşı mücadele edip galip gelmesini sağlayarak kıyamete kadar kendisine inananları, inkar edenlere üstün kıldı.

- "Beni kendi katına alınca artık onlar üzerine gözetleyici sen oldun".[139]

- Çarmıhla ilgili olarak "Ruhumu senin ellerine teslim ediyorum."[140] ifadesini yazdım. Kastettiğim, Îsâ'nın insan ruhundan arınıp kiliseleri ve havarileri gözlemeye koyulmasıdır.

- "Onu ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler, sadece onlara öyle gösterildi".[141] Yani Mesîh, Tanrı tabiatı ile ölmedi, haç üzerinde hırsızlar gibi bacaklarını kırmak istediklerinde, insan tabiatı ile ölüydü. Kemikleri kırdıkları gece onlara ölü gibi göründü. Kitâb-ı Mukaddes'te bu hususta

136 [Kur'an-ı Kerim'de "İmrân kızı Meryem" denilmektedir. çev.].
137 et-Tahrîm 66/12.
138 el-Âl-i imrân 3/55 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "*Allah buyurmuştu ki: Ey Îsâ! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkar edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyamete kadar üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.*" çev.].
139 el-Mâide 5/117 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "*Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim. Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin" dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin.*" çev.].
140 *Mezmurlar*, XIX:32-26. Kur'an'da geçmemektedir.
141 [en-Nisâ 4/157, çev.].

şu ifadeler yer almaktadır: "Onun tek bir kemiği bile kırılmayacak."[142]

- "Onlar içinde sana[143] sevgi bakımından en yakın olarak biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içerisinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar."[144]

- "İman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın."[145] Bir süre sonra anladım ki Muhammed "şirk koşanlar"dan kastın Hıristiyanlar olduğunu düşünmektedir. Öncesinde ona mese- [139]
leyi tam olarak izah etmemiş, tebliğde bulunduğu kişilerin inkarından çekindiğim için sırrı ifşa etmemiştim. Bu yanlış anlama üzerine putperest olup büyüklük taslayanların Kureyşliler olduğunu ifade ettim.

- "Müşrikler kirlenmiş kimselerdir, Kâbe'ye yaklaşmasınlar."[146] Kureyş Kâbe girişinde putlar önünde eğilir, onlara ibadet ederlerdi. Bu ifade ile Muhammed, müşriklerden kastın Kureyşliler olduğunu anladı ve onların Kâbe'ye girişlerini yasakladı. Ben de onun inancını kuvvetlendirmek için şöyle söyledim:

- "Kâbe çevresinde gördüğün müşrikleri çıkar, eğer sana karşı savaş açarlarsa sen de onlarla savaş."[147]

142 *Yuhanna*, XIX:32-36. Karşılaştırınız: *Çıkış*, XII:46.
143 [Kur'an'da sana yerine "iman edenlere" ifadesi yer almaktadır. çev.].
144 el-Mâide 5/82.
145 el-Mâide 5/82.
146 et-Tevbe 9/28 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "*Ey iman edenler! Müşrikler kirlenmiş kimselerdir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.*" çev.].
147 [Bu ifade şu âyetten mülhem gözükmektedir: "*Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Harâm'da onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kafirlerin cezası böyledir.*" el-Bakara 2/191, çev.].

- "Rahmânın bir çocuğu olsa, ben ona ilk ibadet eden olurum. Olmadığı için de inkar edenlerin ilkiyim."[148]

- "Biliniz ki ibadet edenler inkarcılar gibi değildirler, inkarcılar da ibadet edenler gibi değildirler."[149]

- "Ey inkar edenler, ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam, siz de benim taptığıma tapmazsınız, ben sizin taptıklarınıza tapacak değilim, siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz, sizin dininiz size benim dinim banadır."[150]

- "Bağlılık yemini ettiğinizde kendi aranızda bunu ilan edin."[151] Bu ifade ile oğulun Ürdün nehrinde Vaftizci Yahyâ'nın duyacağı bir sesle baba ve kutsal ruhla ilgili söyle-
[140] diği sözleri kastettim. Ayrıca burada ezelî, diri tek Tanrı'ya ve onunla aynı tabiatı paylaşan diğer iki varlığa inananların tamamı kastedilmiştir.

- "Yahudiler, "Tanrı'nın eli bağlıdır" dediler, onların eli bağlanmıştır, söyledikleri yüzünden kendilerine lanet edilmiştir."[152] Bu ifade ile de Yahudilerin çarmıha gerildiği za-

148 Metnin sonu anlaşılmamaktadır? [Yukarıdaki ifadenin baş kısmı ez-Zuhruf Sûresi 81. âyetten mülhemdir. İlgili âyette şöyle buyurulmaktadır: "*De ki: Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı ben (ona) kulluk edenlerin ilki olurdum.*" Zümer sûresi 4. âyette ise şöyle buyurulmaktadır: "*Eğer Allah bir evlat edinmek isteseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O yücedir, tek ve kahhâr olan Allah'tır.*" çev.].

149 [Bu ifade Kur'an'da geçen şu âyetlerle benzerlik arz etmektedir: "*Mü'min olan yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar.*" es-Secde, 32/18, "*Bu iki zümrenin (mü'minlerle kafirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hâli hiç eşit olur mu? Hala ibret almıyor musunuz?*" el-Hûd 11/24. çev.].

150 el-Kâfirûn 109.

151 el-Bakara 2/282? [Gottheil'in referans gösterdiği bu âyette "*Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınızda onu yazın. Bir kâtip onu adaletle yazsın...*" denilmektedir. Yukarıda tam olarak ne kastedildiği anlaşılmadığından kurulan bağlantı bir şey ifade etmemektedir. çev.].

152 el-Mâide 5/64 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "*Yahudiler, "Allah'ın eli bağlıdır!" dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lanet olasılar! Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü*

man Mesîh'e söyledikleri şu sözleri kastettim: "Başkalarını kurtardı, ama kendini kurtaramıyor, şimdi çarmıhtan in de görelim ve iman edelim."[153] Böylece onunla alay edip güçsüz olduğunu kanıtlamak istemişlerdi.

- "Eğer sana indirdiğimizden kuşkuda isen senden önce kendilerine kitap verilenlere sor."[154] Bu ifade ile İncil'in diğer bütün kitaplardan daha doğru olduğunu kanıtlamaya çalıştım. İncil'i gözden düşürmek için öne sürülen herhangi bir tekdir etkili olmayacak ve İncil tahrif edilip, değiştirilemeyecektir.

- "Îsâ-Mesîh havarilere, "Rabb'e giden yolda benim yardımcılarım kimdir?" dediğinde havariler, "Rab yolunun yardımcıları biziz." demişlerdi. İsrâîloğullarından bir zümre inanmış, bir zümre de inkar etmişti. Biz inananları düşmanlarına karşı destekledik, böylece üstün geldiler."[155] Bu ifade ile de şu olayı kastettim: Îsâ havarilerine "Ben kimim?" diye sorunca havariler, "Sen Tanrı'nın oğlu Mesîh'sin." dediler. Bunun üzerine Mesîh onlara dua etti, güzel sözler söyledi ve Tanrı'nın yardımcıları olarak isimlendirdi. İsrâîloğullarının bir kısmı ona inandı, bir kısmı inanmadı. İnananları düşmanlarına karşı destekledik, böylece ölüler arasından dirildiği gün üstün geldiler. Yani yeniden dirilme günü onlar, ölenler içinde en yüksek mertebede idiler. Mesîh, ona inanan kimseleri yüceltti; kendisini ve ahiret gününü inkar edenlere karşı güç ve kudret sahibi kıldı.

arttırır. Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Allah ise bozguncuları sevmez." çev.].

153 *Luka,* XXIII:39 vb.

154 el-Yûnus 10/94 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: *"(Resûlüm!) Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkuda isen, senden önce kitabı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!"* çev.].

155 es-Saff 61/14 [Âyetin başında *"Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun" ifadesi yer almaktadır."* çev.].

Onun için nice başka şeyler kaleme aldım. Böylece onu hakiki imana kavuşturmayı amaçladım. Mesîh'in dünyaya geri geleceğini kabul etmesini, Yahudileri gerçek Mesîh'le ilgili sözleri yüzünden kınamasını istedim.

[141] M: Dini ve dinin gerektirdiği hükümleri onlara nasıl kabul ettireceğim?

S: Sence de onlara dinî hükümleri vazedip kolayca uygulayabilecekleri şekilde nasıl yaşayacaklarını göstermen işini kolaylaştırmaz mı?

M: Ancak tebliğde bulunacağım kimseler bu tür şeylere karşı kayıtsız olan bedevi Araplardır. Oruç tutmaya, namaz kılmaya, onları zorlayacak, sıkıntı verecek hiçbir şeye alışık değildirler.

S: Onları oruç tutmaya ve namaz kılmaya alıştırmaya çalışmadıkça başarılı olamazsın. Öğrenecek noktaya gelinceye kadar, onlar için sembolleri kullan. Unutma, sen bir peygambersin. Gayri meşru işler yaparak kimseye tahakküm edemeyeceklerini bildir. Bu söylediklerimi yapmazsan iktidar elde edemezsin, hiçbir şeyi başaramazsın ve yaptığın hiçbir iş de kalıcı olmaz.

M: Diyelim ki orucu, namazı emrettim; ama beni dinlemediler. Kendilerini gücendirmeden tebliğe nasıl devam edeceğim?

S: Sabahtan akşama dek oruç tutmalarını ve gecenin başından sabaha, şafak vakti beyaz ipliği siyah iplikten ayırıncaya dek yiyip içmelerini söyle.

M: Namazı emrettiğimde, alışkın olmadıklarından kılmazlarsa nasıl davranacağım?

S: Arkanda saf tutsunlar, sen de önlerine geç. Saflar çoğalınca ayağa kalkarak onlara imam ol ve birlikte namaz kıl. Sen rükuya varınca onlar da varsınlar, doğrulunca onlar

da doğrulsun. Secdeye varınca onlar da varsınlar, kalkınca kalksınlar. Zamanla bunu öğrenip alışacaklardır. Bu yorucu ya da zahmet verici bir şey değildir. Asıl zorluk daha önce yaptıkları işlerdedir. Her bir namazda onlara üç rekat kıldır ki sıkılıp gitmesinler. Ona günde üç kez namazın nasıl kılınacağı ile ilgili her şeyi uygulamalı olarak öğrettim. Önce her bir bireyin kılması gereken üç vakit namazı gösterdim. Kıyamda iken yapılacak ilk şey, ellerin kaldırılıp kulaklara götürülmesidir. Bu hareket inancın temeli olan kutsal üçlüyü temsil etmektedir. Ardından rükuya eğilinir ve doğrulunur, secdeye kapanılır, kalkılıp oturulur, tekrar secde edilir ve kalkılır. Sonra yine rükuya gidilir, doğrulunur, secdeye kapanılır ve oturulur. Namazın sonunda ise yüz sağa doğru döndürülür ve "Tanrı'nın selamı ve rahmeti üzerinize olsun." denir, aynı şey sol tarafa ve ön tarafa doğru da[156] tekrarlanır. Bu da teslisi temsil etmektedir. Ona Tanrı'nın şu sözünü açıkladım: "Sen selamsın, senden selam olsun, sana selam olsun." Yine kastettiğim baba, oğul ve Kutsal [143]
Ruh'tu. Tanrı'nın kelamı ve ruhu kendindendir, oğul ondan doğmuştur ve ona dönecektir. Kutsal Ruh ondan doğmuştur, ona dönecektir.

S: Namaz kılıp oruç tutmak, ancak abdest ve gusül abdesti ile îfâ edilebilir.

M: Abdest ve gusül abdestinin nasıl alınacağını öğretir misin?

S: Gusül abdesti gizli alınır. Her namaz için alınan abdestle benzer özellikleri hâvîdir.

M: Abdest nasıl alınır?

S: Sağ elini bir kabın içerisine daldır ve başını, kulak içlerini, ağzının ön kısmını ıslat.[157] Bu hareketle de teslisi

156 Ön tarafa doğru ifadesi DX'den eklenmiştir.

157 [Buradaki anlatım tarzı İslam'daki abdest ibadetini doğru olarak yansıtmamaktadır. Abdestin farzları, el-Mâide Sûresi 5/6'da da zik-

anımsatmak istedim. Bu abdeste özgü bir harekettir. Ancak bu sana daha önce de söylediğim üzere gusül değildir.

M: Bana gusülün nasıl alınacağını da göster.

S: Yüzünü, ellerini ve ayaklarını yıka. Bu da yine teslisle ilgili bir remizdir.[158]

M: Günde kaç vakit namaz kılmalarını söyleyeceğim. Bu alışık olmadıkları bir ibadettir.

S: Her gün yedi vakit namaz kılmalarını söyle. Hıristiyanlar da her ibadette *Mezmurlar*'dan üç ilahi okurlar ve tütsü yakarlar. Ayrıca nafile olarak diledikleri kadar namaz kılıp, secdeye kapanabileceklerini de ifade et.

M: Bu söylediklerini asla kabul etmeyecekler. Tebliğ ettiğim hiçbir şeyi yerine getirmeyecekler.

S: O hâlde namazlarını kısalt, üç rükû ve secde emret ve bu miktarı ne arttır ne de azalt. Günde yedi vakit namaz kılsınlar. İlk namaz, şafaktan üç saat önce seher vaktinde kılınsın ve ismi fecr olsun. İkinci namaz, günün ilk saatinde kılınsın ve ismi subh olsun. Üçüncü namaz, günün üçüncü saatinde kılınsın ve ismi duha olsun. Dördüncüsü, günün altıncı saatinde kılınsın ve ismi zuhr olsun. Beşinci namaz,
[144] günün dokuzuncu saatinde kılınsın ve ismi asr olsun. Al-

redildiği üzere yüzü yıkamak, kolları dirseklere kadar yıkamak, başa meshetmek ve ayakları topuklara kadar yıkamaktır. Abdestin Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayanan sünnetleri ise şunlardır: Abdeste besmele ile başlamak, önce elleri bileklere kadar yıkamak, ağza ve buruna su vermek, önce sağ organları yıkamak veya meshetmek, organları üçer defa yıkamak, kulaklara ve boyuna meshetmek, misvak kullanmak. çev.].

158 Abdest namazlardan önce alınır. Gusülde ise bütün vücut yıkanır. Bk. Lane, *Manners and Customs*, I, 97 [Gusülle ilgili tarif de yetersizdir. Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilik hâlinden kurtulmak için gerekli olan dinî bir temizlik olan gusülde, bütün vücudun kuru bir yer kalmayacak şekilde tamamen yıkanması şarttır. Buna ek olarak Hanefî ve Hanbelîlere göre ağız ve burnun içi bedenin dışından sayıldığı için gusülde ağza su almak ve burna su çekmek de farzdır. çev.].

tıncısı, günün sonunda kılınsın ve ismi akşam namazı olsun. Yedincisi ise geceleyin kılınsın ve ismi aşâ olsun.[159]

M: Yüzlerini hangi mekâna dönmelerini emredersin. Öncesinde Kâbe'de toplanıp putlara ibadet ederlerdi.

S: Güneşin doğduğu yöne doğru namaz kılmalarını sağla. Çünkü bütün ışık ve aydınlık oradan gelir, her yıldız oradan yükselir. Orada altından ırmaklar akan Adn cenneti vardır.

S: Namaz vaktinin geldiğini anlayıp toplu hâlde sana yönelmeleri için çan (nâkûs)[160] çalmalarını söyle. Bunları ilettikten sonra Muhammed tekrar yanıma geldi ve "Onlara doğuya doğru secde etmelerini söyledim; ancak "Atalarımızın yöneldiği, bizim de yönelmekte olduğumuz kıbleden yüz çevirmeyiz." diyerek bana karşı çıktılar ve söylediklerimi dinlemediler." diye yakındı.

S: Onlara "Tanrı bana Mekke'deki Kâbe'ye doğru namaz kılabileceğinizi vahyetti." de ve onlarla birlikte Kâbe'ye doğru namaz kıl.[161]

159 [Yukarıda namaz ibadetinden bahsedilen ilk kısımda Gottheil'in da ifade ettiği üzere, İslam'da beş vakit namaz farzdır. Üstelik her bir namazın rekat sayısı da farklıdır. Oysa burada aslında sünnet olan teheccüd ve duhâ namazları farz gibi gösterilerek vakit sayısı yediye çıkarılmış, üstelik her bir vakit namazı üç rekata indirgenmiştir. çev.].

160 Nâkûsla ilgili olarak bk. Jacob, *Studien in arabischen Dichtern*, III, 122.

161 [Müslümanların Kâbe'yi kıble edinmeleri süreci de böyle gerçekleşmemiştir. İslam kaynaklarına göre Kâbe, Hz. İbrâhîm'den beri kıble idi. Kıble'nin Kâbe'ye çevrilmesi üzerine Yahudilerin takındığı tavrı kınayan âyetlerde (el-Bakara 2/144-146) Ehl-i kitabın gerçeği bilmekte fakat gizlemekte olduğunun ifade edilmesi müfessirlerce bu hususun onlara gönderilen ilahî kitaplarda teyit edildiği şeklinde yorumlanır. İslamiyetin zuhurundan önce Hanîfler de Kâbe'ye saygı gösteriyor ve ona doğru yönelerek namaz kılıyorlardı. Hicretten önce Hz. Peygamber'in kıble olarak hangi tarafa yöneldiği konusunda ihtilaf mevcutken, hicret sonrasında bir süre Kudüs'ün kıble olduğu hususunda görüş birliği vardır. Hicretten on altı veya on yedi ay sonra ise el-Bakara Sûresi 2/144-145. âyetler ile kıble, Mescid-i Harâm'a tahvil edilmiştir. Bk. Ahmet Özel, "Kıble", *DİA*, XXV (Ankara 2002), s. 364-369. çev.].

M: Ne kadar süre oruç tutmalarını salık vereyim. Ne de olsa çok uzun süre tutamazlar.

S: Bir ay süreyle oruç tutmalarını söyle. Buna alışacaklardır.

M: Bedevi olduklarından bir ay ne zaman başlar, ne zaman biter, hesap nasıl yapılır bilmezler.

S: Onlara hilali görünce oruca başlayıp tekrar görünceye dek tutmalarını söyle. Böylece saymaya ya da rakamlara ih-
[145] tiyaç duymayacaklar. Muhammed'e bu ve benzeri birçok şey öğrettim. Ona, kendisini hakiki imana ulaştıracak şeyleri telkin etmeye gayret ettim. Efendimiz Îsâ-Mesîh'in başına gelenleri, dünyaya gelişini, Tanrı'nın kelamı ve ruhu olduğunu anlatmaya çalıştım. Bu hususla ilgili şunları kaleme aldım: "Ey Meryem, Tanrı sana kendisinden bir kelimeyi müjdeliyor, adı Mesîh'tir."[162] İncil'de Mesîh'in dünyaya geleceğinin bildirildiğini, Bakire Meryem aracılığıyla insan şekline büründüğünü; Meryem'in, Mesîh'i doğurduktan sonra da bakireliğini koruduğunu ve bunun Mesîh'in dünyaya gelişi ile ilgili Hıristiyanlara yönelik bir işaret olduğunu, öldükten sonra dirilerek nice mucizeler gerçekleştirdiğini ve semaya yükseldiğini anlattım. Böylece Muhammed, Mesîh'le ilgili peygamberlerin sözlerini, bu konudaki delilleri ve kutsal kitapta yazılanları öğrenmiş oldu. Ayrıca Yahudilerin onun dünyaya gelişi ile ilgili yanlış inanışları ve Mesîh olduğunu inkar edişleri ile ilgili de bilgi sahibi oldu. Muhammed'le ilgili bir dizi şey biliyordum. Bu bilgileri bana, Sina Dağı'nda edindiğim rü'yet, Tevrat'ta okuduklarım, Methodius'un sözleri ve diğer kitaplarda okuduğum rivayetler sağlamıştı. İsmi dünyanın dört bir yanında duyulacak olan güçlü ve cesur Muhammed'in eşsiz, emsalsiz bir iktidarı olacaktı.

162 el-Âl-i İmrân 3/45. (Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: *"Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir kelimeyi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu Îsâ'dır. Mesîh'tir. Dünyada da ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındadır."* çev.].

Aynı şekilde İsmâîloğulları da dünyanın her yerinde tanınacak, hükümdarları karşısında kimse duramayacak ve bu ihtişam, ömürleri bitip, sonları takdir edilinceye kadar sürüp gidecekti. Muhammed'e, gerçek Mesîh'in Tanrı ve insan formunda geleceğini, adının yüceliğini, Hıristiyanların onun güç ve kuvvetine inandıklarını, ondan sonra kendisini takip eden herkesi yanıltacak olan sahte Mesîh'in geleceğini kuvvetle telkin ettim. Böylece o ve kitabı bize tanıklık edecek ve Yahudilerin Mesîh'le ilgili yalanını açığa çıkaracaktı. Ayrıca ona Tanrı'nın ifşa etmediği gizli sırdan da bahsetmek istedim ancak anlama kapasitesi buna yetmeyeceğinden vazgeçtim. Çünkü hâlâ zihninde lanetli, yoldan sapmış, inkarcı Arius'un[163] etkisi vardı. Arius şöyle söylüyordu: "Bence Mesîh, Tanrı'nın kelamı ve oğludur. Ancak Mesîh yaratılmıştır, Tanrı ile bir değildir." Arius, peygamberlerin delile dayanan, akla ve mantığa hitap eden sözlerini unutmuştu. [146]

M: Cennetle ilgili soru sorarlarsa ne cevap vereceğim?

S: "Sizin için altından ırmaklar akan ve içinde sonsuza dek kalacağınız cennetler hazırladı."[164] dersin. Orada hiç bitmeyen meyveler, envaiçeşit kuş, istediğiniz her şey ve daha nice güzel nimetler vardır.

163 [Pavlusçu Hıristiyanlığa karşı çıkan Hıristiyan heretik ekollerinin en önemlilerinden birisi olan Arianizm'in lideridir. İskenderiyeli bir papaz olup IV. yüzyılda süregelen Hıristiyan teolojisine dair tartışmalarda önemli bir yeri vardır. Hz. İsâ'nın Tanrı'nın yaratttığı ilk varlık olduğunu, cevher olarak Tanrı'dan tamamen farklı olduğunu ve Tanrı olmadığını savunmuş, bu yüzden aforoz edilmiştir. Bu yüzyılda sadece bir kısım din adamları yahut din mensupları değil, hükümdarlar dahi Ariusçu olma suçlamasından kurtulamamışlardır. Bk. Gündüz, s. 41. Ayrıca bk. Hançerlioğlu, s. 64; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 46-47; Charles Kannengiesser, "Arianism", *ER*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 478-479. çev.].

164 [Şu âyetlerden ilham alınmış olunmalıdır: "*Bunu yapınız ki Allah, günahlarınızı bağışlasın, sizi altından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koysun. İşte bu büyük başarıdır.*" es-Saff 61/12; "*...İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedi kalacakları cennetlere sokacaktır*"...el-Mücâdele 58/22. çev.].

M: Cennette akan ırmaklarla ilgili soru sorarlarsa ne cevap vereceğim?

S: "İçinde içilmesi lezzet veren sudan, şaraptan, baldan ve sütten ırmaklar"[165] var." dersin. Tatları oldukça güzeldir. Bahçede akan dört ırmak ve dünyadaki sular, Mesîh'in Kutsal Kitap'ta vahyettiği şeyin bir delilidir. Kutsal Kitap'ta Mesîh'in karnından dünyayı sulayan nehirler aktığı ifade edilmiştir. Kastedilen dört İncil'dir. Zira bu İnciller bütün dünyayı etkileri altına alarak insanları doğru yola ulaştırdılar. Gördüm ki Muhammed'in halkı olan Araplar, sadece nefislerinin arzu ettiği şeylere kavuşmayı istiyorlar. Bu yüzden cennetle ilgili hoşlarına gidecek şeyler söyledim. Orada yiyip içip güzel vakit geçireceklerini ifade ettim.

M: Ya bana "Cennette güzel vakit geçireceğimiz kadınlar olacak mı?" diye sorarlarsa?

S: Her gün istedikleri kadar vakit geçirebilecekleri güzel ve gösterişli hurilerin olduğunu söyle. Ay gibi güzel bu endamlı bakirelere, ne insan ne de cin dokunmuştur.[166] Boyları şu kadar, kiloları şu kadardır. (Bu tarz şeylerden bahsetmek ona utanç vermiyordu) Ona cenneti, içindeki yiyecek ve içecekler, zevkler, oyunlar, huriler, bahçeler, saraylar, köşkler, atlar, döşekler, kıyafetler, içecekler ve şaraplarla iyiden iyiye tarif ettim.

[147] M: Beni oldukça iyi eğittin ve öncelikli olarak dinî hükümleri vazedip nasıl uygulandığını göstermemi tavsiye

165 el-Muhammed 47/15 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "*Müttakîlere vaat olunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bağışlama vardır. Hiç bu, ateşte ebedî kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?*" çev.].

166 [Bu ifadeler Kur'an-ı Kerim'deki şu âyeti hatırlatmaktadır: "*Oralarda gözlerini yalnızca eşlerine çevirmiş güzeller var ki bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur.*" er-Rahmân 55/56. çev.].

ettin. Bana anlattığın şeyleri onlara öğretmeye çalıştım ama ne yazık ki anlamadılar. Şimdi de daha iyi anlayabilmeleri için bir özet sunar mısın? Bu şekilde ruhlarını sükunete erdirmiş, uygulayabilecekleri sağlam hükümler ortaya koymuş olursun. Bu hükümler, onlara muğlak gelmez, herhangi bir yanlış anlaşılmaya ya da tereddüde neden olmaz. Böylece, bana karşı çıkıp yeniden eski adetleri üzere putlara tapmayı istemezler.

S: Putları ilahları olarak görmeye başlarlarsa, hakiki inanç sistemini özet olarak içeren şu cümleyi onlara telkin et: "La ilahe illallah" ve ilave et: "Müslüman olunuz. Çünkü şüphesiz Tanrı bana "Senin dininin İslam olmasını diledim."[167] diye vahyetti." Bu ifadeyle de Mesîh'in İslam'ını anlatmaya çalıştım. İktidarları süresince onlara verdiğim bu isimle birlikte başka bir isimle de anılacaklardır.

S: "Size bekarlık,[168] kan ve domuz eti yasaktır." de. Her hafta mutat ibadetlerini yerine getirdikleri bir bayramları olsun. Cuma günü herkesin dört bir taraftan huzurunda toplanmalarını iste. Birlikte namaz kılın. Aralarında münazaa etmemelerini ve tıpkı Hıristiyanların pazar günü kilisede yaptıkları gibi birbirlerini hoşnut edecek davranışlarda bulunmalarını salık ver. Cuma gününü tebcil etsinler. Çünkü bugün, dünyanın kurtarıldığı, Âdem'in gün ortası duası[169] sırasında yaratıldığı şanlı bir gündür. Bu yüzden de namazlarını gün ortasında eda etsinler.

M: Bana Hıristiyanların dualarının uzun sürdüğünü ifade ettin. Oysaki benim dindaşlarım buna tahammül edemeyeceklerdir.

167 [Burada da kastedilen "*...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı belirledim.*" âyeti olmalıdır. el-Mâide 5/3. çev.].

168 [Bekarlıkla kastedilen ruhbanlık olmalıdır. Zira Hz. Peygamber evliliği teşvik etmiş, Hıristiyanlarda olduğu gibi dünyadan el etek çekilerek münzevi bir hayat sürülmesini istememiştir. çev.].

169 Bir Yahudi geleneği.

S: O hâlde onlara her vakit namazında üç rekat kılmalarını emret. Hıristiyanlar nasıl kiliseye girdiklerinde dua ediyorlarsa onlar da mescide girdiklerinde imamın arkasındaki yerlerini almadan evvel, kendi başlarına namaz kılsınlar. Sonra sen mescide gir ve arkanda saflar tutulsun. Herkesin kendi başına yaptığı ibadet dışında cemaatle kılınacak namazın miktarında herhangi bir değişiklik yapma.

[149] M: (Bir gün heyecan ve endişe içerisinde gelip) "Tebliğde bulundum ama, "Bizleri tanrılarımıza ibadet etmekten vazgeçirmek üzere Tanrı tarafından peygamber olarak gönderildiğinden, vahiy aldığından ve söylediklerinin mevsûkiyetinden emin olmak istiyoruz. Bize deliller getirerek ikna etmeni istiyoruz." diyorlar." dedi.

S: Onlara "Tanrı bana semadan bir kitap gönderdi, içinde Tanrı'nın bana yedinci gün dünya kelamı ile anlatmakta aciz kalınacak mesajlar göndereceğine, Nûh'a gemisi için, suların yeryüzünden çekilmesiyle ilgili söze dökülmemiş mesajlarla yol gösterdiği gibi bana da yol göstereceğine dair söz verdiği yazılıdır. Bu kitapla kalplerinizdeki korkunun giderilmesi için reçeteler sunulacak, kıssa ve hikayelerle iman kalplerinize yerleştirilecek, nübüvvet ve risâlete tanık olacaksınız." dersin.

- "Muhammed Tanrı'nın peygamberidir. Tanrı onu müşrikler hoşlanmasalar da kendi dinini bütün dinlere üstün kılmak için hak dinle göndermiştir."[170]

- "Muhammed ancak bir peygamberdir, ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir."[171]

170 et-Tevbe 9/33 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "O *(Allah) müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidayet ve hak din ile gönderendir.*" çev.].

171 [Gottheil, bu ifade için el-Bakara 2/138'i referans göstermektedir. İlgili âyette "*Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık, Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin)*" buyurulmaktadır. Bu âyet, zikredildiği bağlama uygun düşmemektedir. Bu ifade Âl-i İmrân Sûresi 144. âyetten ilhamla metne dahil edilmiş olmalıdır. İlgili âyette

- "Tanrı ve melekleri, peygambere çok salavat getirirler; ey mü'minler, siz de ona salavat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin."[172]

- "Biz bu kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."[173]

Bunun gibi nice başka önemli hususlar hakkında ona bilgi verdim ve birçok şey yazdım. Ancak biliyorum ki yazdıklarım zamanla değiştirilecek, eklemeler ve çıkarmalar yapılacak. Çünkü Muhammed'in ardından Hıristiyanlara düşman olup, onları rencide edici davranışlarda bulunacak olan kimseler iktidara gelecek. Herkes zevklerini tatmin eden, hoşuna giden şeyin en iyisi olduğunu zannedecek. İktidarları sona erinceye dek etrafa korku saçacaklar. [150] Birbirlerine öfkeyle, düşmanca davranıp çirkin sözler sarf edecekler. Birbirlerini Tanrı'ya daha yakın olmak için kurban edecekler ve sükunet ancak kılıç zoruyla sağlanabilecek hâle gelecek.

M: Bana öğrettiğin ve gösterdiğin şekilde onlara tebliğde bulundum. Bunları içlerinden gelerek, arzu ederek dinlediler.

S: Senin için ilim ve hikmet dolu bir kitap hazırladım. İçinde ihtiyaç duyduğun teşbihler, örnekler, peygamber kıssaları, faziletli şehitlere dair rivayetler, yararlı öğütler, peygamberliğini ispatlayacak açık deliller, Tanrı'nın seni hak din üzere kitapla gönderdiğine işaret eden açıklamalar var. Bu kitapta hiçbir şey eksik bırakılmamıştır.

"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz. Kim geri dönerse Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükafatlandıracaktır." buyurulmaktadır. çev.].

172 el-Ahzâb 33/56.

173 el-En'âm 6/38 [Âyetin tamamı şu şekildedir: *"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksiz bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler."* çev.].

- "Kuşkusuz biz sana kevseri verdik. Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes, asıl nesli kesik olan sana hınç besleyendir."[174] Bununla teslisi, teslisin tabiatta bir oluşunu ve temiz paskal kuzusunun[175] emredildiği şekilde kurban edilmesi gerektiğini anlatmaya çalıştım.

- "Ben insanları ve cinleri yalnızca bana kulluk etsinler diye yarattım."[176] Bu ifadeyle de yaratan, hayat veren Tanrı'nın birliğini anlatmaya çalıştım.

- "Ehl-i kitapla ancak en güzel yolla mücadele edin."[177] İstediğim, Ehl-i kitapla dostane bir şekilde konuşmalarını ve onları inkar etmek yerine tasdik etmelerini sağlamaktı.

- "Sen Tanrı'nın ışığını söndürmek istiyorsun."[178] Burada da Tanrı'nın sonsuz, her şeyi bilen, yaratıcı nur olduğunu anlatmak istedim.

[151] - "Ey Meryem, muhakkak ki Tanrı seni seçti, seni tertemiz yarattı ve bütün dünya kadınlarına tercih etti."[179] Bu

174 el-Kevser 108.

175 [Yahudiler ve Hıristiyanlarca kutlanan fısıh bayramında gerçekleştirilen ritüellerden birisidir. Ahd-i Atîk'te zikredildiğine göre Mısır'dan çıkmadan kısa bir süre önce İsrâîloğullarına, bir dişi kuzuyu kurban etmeleri emredilmiştir. Bu işlemin nasıl gerçekleştirileceği *Mısırdan Çıkış*, XII:1-12'de detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Kurban edilen kuzunun kanını evlerinin eşiğine vs. sürmek adet hâlini almıştır. Bk. Chaim Pearl, "Paschal Lamb", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, s. 520-521. çev.].

176 ez-Zâriyât 51/56.

177 el-Ankebût 29/46 [Âyetin tamamı şu şekildedir: *İçlerinden zulmedenleri bir yana, Ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: "Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim İlahımız da sizin İlahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur."* çev.].

178 [Burada da şu âyetlerden ilham alınmış olunmalıdır: "*Allah'ın nurunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Halbuki kafirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlamaktan asla vazgeçmez.*" et-Tevbe 9/32. "*Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kafirler istemese de Allah nurunu tamamlayacaktır.*" es-Saff 61/8. çev.].

179 el-Âl-i İmrân 3/42 [Âyetin başında "*Hani melekler demişlerdi ki:*" ifadesi yer almaktadır. çev.].

ifadeyle de ışığın temiz annesi Bakire Meryem'in övgüyle anılması gerektiğini anlatmaya çalıştım.

M: Çeşitli kabilelerden bir grup insan bana karşı çıktı. Kaba, zorba, cahil ve kalender meşrep kimseler. Bana karşı büyüklük taslayarak bir zavallı gibi muamele ettiler. Konuşmaya bile tenezzül etmeyip alaya aldılar. Araplar arasında, sahip oldukları nüfuz bakımından peygamberliğe daha layık kimseler olduğunu söylediler. Oysaki gerçekte ben hem anne hem de baba tarafımdan onlardan daha soyluyum. Ne yazık ki elim kolum bağlı, zira benim güçsüzlüğüme mukabil onlar güçlüler ve birbirleriyle dayanışma içerisindeler. Yaptıkları kötülüklere, çıkardıkları fesada ve bana karşı çıkışlarına sabırla katlanmam mümkün değil.

S: Bu işin de üstesinden gelmene yardım edeceğim, üzülme ve onlara şöyle söyle:

- "Biz sizi, birbirinizle tanışmanız için kavim ve kabileler hâlinde yarattık. Tanrı katında en değerli olanınız en dindarınızdır."[180]

- "Bedeviler[181] "İnandık." derler, de ki "Siz iman etmediniz; ancak Müslüman olduk deyin, zira henüz iman kalplerinize yerleşmedi."[182] Bu ifadeyle gerçek dinin Mesîh'in dini olduğunu anlatmak istedim. İslam, Mesîh'in takipçilerinin mensup olduğu dindi...[183]

180 el-Hucurât 49/13 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.*" çev.].

181 Gottheil, a'râb kelimesini İngilizceye Araplar şeklinde tercüme etmiştir.

182 el-Hucurât 49/14 [Âyetin devamı şu şekildedir: "*Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok esirgeyen, çok bağışlayandır.*" çev.].

183 Metinde "Mesîh'in insanları" ifadesi geçmektedir ki bunun yanlışlıkla böyle yazıldığı açıktır.

Onun için yazdıklarım zihnine takılan problemleri giderdi ve bu konu ile ilgili korkularını yenmesini sağladı.

M: Bu kitabı bana ne zaman göndereceksin.

S: Tekzib edilmesine sebep olma ihtimali nedeniyle onu, sana bir insanla gönderemem. Daha önce de söylediğim üzere kitap, sana konuşamayan bir elçi tarafından gönderilecek. Onu bir ineğin sağ boynuzu üzerine yerleştireceğim ve sürü arasına katacağım. Bu sırada sen ashabınla olacakları bekler vaziyette bulunacaksın. Uzaktan sürüyü görür görmez ayağa kalkacak, hayvana yaklaşacak, korku
[152] ve titreme ile kitabı boynuzları arasından alacaksın. Kalabalık da seni izliyor olacak. Herkesin gözü önünde kitabı yüzüne gözüne sür ve şöyle söyle: "Bize takip edeceğimiz doğru yolu gösteren Tanrı'ya şükürler olsun. Şükürler olsun ki bizi hidayete erdirdi, zira biz öncesinde hidayete ermişlerden değildik."[184] Kitabın hemen başında şunları yazdım: "Göklerde ve yerde olanların hepsi mülkün sahibi, eksiklikten münezzeh, aziz ve hakim olan Rabb'i tesbih eder."[185] "O, beni dün içlerinden önceden apaçık bir sapıklık içinde oldukları hâlde kendilerine âyetlerini okuyan, kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber olarak gönderdi."[186] Kitabı alınca seni izleyen topluluğa "Bu Tanrı'nın semadan gönderdiği kutsal kitaptır. Kitap, onu taşımaya ya da getirmeye layık bir insan olmadığı için en güzel yolla, tertemiz

184 el-A'râf 7/41 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "*(Cennette) onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız ve onlar derler ki: "Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun. Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Hakikaten Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler. Onlara, "İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona varis kılındınız" diye seslenilir.*"].

185 el-Cum'a 62/1.

186 [Bu ifade de el-Cum'a sûresi 2. âyete işaret etmektedir. Âyet şu şekildedir: *Çünkü ümmîlere içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.*" çev.].

bir şekilde bu inek tarafından getirildi. Zaten Tanrı bana onu sana konuşamayan bir elçi ile göndereceğim diye vahyetmişti." dersin. Genç bu söylediklerimi yerine getirdi ve kitabı furkân[187] olarak isimlendirdi. Zira kitap, farklı birçok kitaptan alınan parçalardan oluşturulmuştu.

Bahira[188] sözlerini şöyle sürdürdü: Son derece korkunç felaketler, acılar yaşanacak. Dünyanın pek çok yerinde kan dökülecek. Çünkü İskender senesine göre 1050'de Tanrı, dünyadan yüz çevirecek. Araplar bu dönemde hükümdarlarını öldürecekler ve bir hafta boyunca aralarında müthiş bir katliam yaşanacak. Tanrı'nın İbrâhîm'e soyundan geleceğini haber verdiği on iki hükümdarın iktidarı sona erecek. Hakimiyet, ziyadesiyle güçlü olan Hâşimoğullarının eline geçecek ve Tanrı bütün insanlığı, evcil ya da vahşi bütün hayvanları cezalandıracak. Hâşimoğulları, yeryüzünü yerle bir edecek ve ağaçlar, su kaynakları, kısaca ne varsa ellerine geçirecekler. Böylece Hâşimoğulları her yerde tanınır olacak. Saçlarını kadınlarınki gibi uzatacaklar. Yaptıkları zulüm ile yetinmeyip dünyayı daha fazla açlık, ölüm ve kana bulayacaklar. İnsanlar gökyüzündeki kuşla- [153]
rın ve yeryüzündeki hayvanların avı hâline gelecek. Yedi haftanın yarısı süresince devam edecek olan iktidarları, öncekilerden çok daha güçlü olacak. İnsanlar yükümlü oldukları haracı ödemek için sahip oldukları her şeyi satmak zorunda kalacaklar. Verecek bir şey kalmayınca da cizyelerini ödemek için kız ve erkek çocuklarını satacaklar. Kendilerine yapılan haksızlık ve yüklenen vergiler yüzünden şehirden şehre kaçacaklar. Kaçışları bir yarar sağlamadığında ve her şeylerini tüketip ümitlerini kaybettiklerinde

187 Grimme'ye göre terimi İbrânîce Perek kelimesiyle ilişkilendirmek mümkün değildir. Bk. Grimme, *Mohammed*, II, 73. Bu kelime Ârâmîce olup İncil'de sıklıkla kullanılmaktadır. Ermeniceye de geçmiştir. Bk. Hübschmann, ZDMG, XLVI, 252. Karşılaştırınız: Geiger, *Was hat Mohammed*., s. 56; Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, s. 25.

188 Burada yeni bir bölümün başladığı anlaşılmaktadır.

Tanrı'ya yönelecekler. İşte o zaman, efendimiz Îsâ Mesîh'e karşı sağlam bir inanç beslemeyen, ahiret gününe, hesaba, Tanrı'nın İncil'de söylediği üzere[189] iyilere mükafat vereceğine inanmayan, açlık, susuzluk gibi zorluklara göğüs germeyi bilmeyen ve umutsuzluğa kapılanlar, Mesîh'i inkar edip onun kendileri için yaptıklarını unutacaklar. Oysaki Mesîh, insanlığı kanıyla kurtarmış ve kendisini feda ederek insanlara özgürlüklerini hediye etmiştir. Buna karşın inkar edenler işkence ve zorluğa tahammül ettikleri takdirde kendilerini bekleyen mükafatı akıllarına getirmeyecekler. Açlık, susuzluk gibi zorluklara göğüs gerenler ise mükafatlandırılacaklar.

Efendimiz Îsâ-Mesîh'e güçlü bir şekilde iman edip umutlarını bağlayanlar, hayal kırıklığına uğratılmayacak. Mesîh bu kimseleri, evlerini, kızlarını ve oğullarını, yaşadıkları yerleri, şehirlerini ve ülkelerini kutsayacak. Onları Araplara hizmet etmekten ve Hâşimoğullarının eziyetlerinden kurtaracak. Bu sırada Hâşimoğulları keyiflerine keyif, iktidarlarına iktidar, güçlerine güç katmış olacaklar. Eski kralların hakimiyet kurdukları ihtişamlı şehirleri yerle bir edecekler. Bâbil'i ele geçirecek, eski mensuplarını demir bağlarla tutsak edecekler. Bâbil şehri dünyanın dört bir yanından getirilmiş milletlere mensup insanlarla dolacak. Bu dönemde bilge kişilerin hikmetlerine önem verilmeyecek ve ahmaklar saygı görecek. Alimler hor görülecek, akıllı kimseler aptal addedilecek, mutedil insanlara ise ahmak denilecek. Doğrular yanlış, yanlışlar doğru kabul edilecek. Üstelik bütün bunlar, insanlar tarafından normal karşılanacak. Zira Hâşimoğulları, kendileri için makul olmayan muğlak bir takım kural ve prensipler belirleyecekler. Böylece hakikat ve gerektirdiği kurallar, insanlara saçma gelecek. Acıma hissi insanlıktan o kadar uzaklaşacak ki

189 ?

ne babalar çocuklarına[190] ne de çocuklar babalarına karşı [155]
merhamet gösterecekler. Kardeşler birbirlerini yalancılıkla suçlayacak, akrabalarına iftira edecekler. Ağaçlar filiz, yeryüzü ekin vermeyecek. Geniş düzlüklerde ve tepelerde ekilen tohumlar yeşermeyecek. Yağmur zamanında yağmayacak. Yazın kış, kışın ise yaz yaşanır hâle gelecek. Her yıl Tanrı'nın yarattığı gök gürültüsü beraberinde don, şiddetli sıcaklık ya da kuraklık, çekirge ve haşerat sürüsü, ölüm ve yıkım gibi felaketler getirecek. Önce gökyüzünde işaretler görülecek, sonra görünmez olacaklar. Gökyüzünden yeryüzüne toz inecek, yıldızlar parlamayacak. Arapların nüfusu, gökyüzündeki yıldızlar yahut sahildeki kumlar kadar çoğalacak. Camiler kiliselerin hemen yanına, alışveriş yerlerine, şehirlerin ortasına, mezarlar arasına, yerleşim yerleri ve evlerin yakınına inşa edilecek. Araplar müezzinin sesini duyar duymaz namaz kılmak için camilere koşacaklar. Camiler o denli dolu olacak ki cemaat içeriye sığmayıp kapı önünde saf tutacak. Bütün bu olaylar vuku bulduğunda bilinmelidir ki Arapların iktidar süresi dolmuştur. Şam topraklarından atalarının topraklarına dönüşleri yaklaşmıştır. Hâşim'in soyundan yedi hükümdar gelecek. Bunlardan birisi iki isimle anılacak. Diğer ikisi adaş olup; isimleri Tevrat'ta geçiyor olacak. Diğer bir hükümdarın ismi altı harften, bir başkasınınki yedi harften oluşacak.[191]

Bütün bunlar gerçekleştiğinde Hâşimoğullarının sonu gelmiş demektir. Bu süreçte uykudan yeni uyanmışlarcasına gözleri açılacak, herkes kendisini hükümdar ilan edecek. Tanrı'nın takdiriyle birbirlerini, öfke gözlerini bürü-

190 Abese Sûresi. Karşılaştırınız: *Markos,* XIII:13; *Luka,* XII:53 [Kastedilen Abese sûresinde yer alan ve sûra üflendiğinde yaşanacakları tasvir eden şu âyetler olmalıdır: "*İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar. O gün herkesin kendine yetecek bir derdi vardır.*" el-Abese 80/34-37. çev.].

191 D nüshasında şöyle denilmektedir: Birisinin adı Yasmin, diğer ikisinin Yasim olacak. Bir diğer ikilinin ismi kitapta geçiyor olacak. Bir hükümdarın ismi altı harften, sonuncusunun ismi ise yedi harften oluşacak.

müş bir şekilde yok edecekler. Birbirlerine sürekli "yuh, ayıp, tüh" gibi lakırdılar edecekler.

Sonraki süreçte Arapların gücü, batıdan Nanus Dağı'ndan[192] gelecek olan Fâtıma-Ali oğlu Mehdî'ye verilecek. Mehdî Araplara geçmişte yaptıklarının misliyle mukabelede bulunacak. Şehirler, içlerindeki sur ve kalelerle yer-
[156] le bir edilip kuşların yuva kurdukları harap yerler hâline gelecek. Sonra Dâvûd'un şu sözü yerini bulacak. "Vah sana ey Bâbil, vah sana ey Sen'ar ve vah sana ey Keldânî yurdu."

Fâtıma oğlu Mehdî zamanında dünyada daha önce eşi görülmemiş bir özgürlük ve barış dönemi hüküm sürecek. Mehdî, atası Muhammed ve onun soyundan gelenlerin yolunu takip edecek. Muhammed'le başlayan yirmi dört hükümdarın iktidarı, yine Muhammed isminde bir hükümdarla son bulacak.

Sonra batıdan, Süfyânoğullarından kanlı elbiselere bürünmüş bir adam gelecek. İsmâîloğullarını Yesrib[193] dağına sürecek. Kadın erkek, yaşlı genç herkesi acımadan öldürecek. Ardından, batıdan sarılılar gelecek....[194] Vaat edilmiş topraklara girip Suriye'ye kadar ilerleyecekler. Suriye'de aslan suretinde temsil edilen Âişe oğlu Mehdî tarafından yok edilecekler. Mehdî b. Âişe'nin[195] öfkesi ve kızgınlığı

192 D nüshasında Tabus, X nüshasında ise Banus olarak geçmektedir. Nanus ile ilgili bir bulguya rastlayamadım. Banas Şam'da bir nehrin ismidir. Bk. Yakut, I, 482. Nanas, Güney Ermenistan'da Urtaye şehrinin bir diğer adıdır. Bk. Land, *Anecdota Syriaca*, II, 192, 1. Karşılaştırınız: Nöldeke, ZDMG, XXXIII, 163; Jensen, *Zeitschrift*, VI, 67.

193 Süryânîce nüshada Yesrib ismi geçmektedir. Yâkût'a göre Athrib, Medine şehrinin eski isimlerinden birisidir. Bk. Yâkût, I, 117. Karşılaştırınız: Sprenger, *Leben Muhammeds*, II, 1. Mısır'da Athrib adından bir bölge mevcuttur ancak burada o kastedilmemektedir. Bk. Yâkût, I, 111.

194 Yazmadaki ifade anlaşılmamaktadır. Burada Avrupalılara ya da Haçlılara işaret edildiği tahmin edilmektedir. İlgili literatür için bk. Dozy, *Supplement*, "Asfar".

195 Muhammed ailesinden olan Mehdî kastedilmektedir. Ancak bu kişinin doğrudan Ali ve Fâtıma'nın torunlarından olması gerekmemektedir.

İsmâîloğullarına ve Hıristiyanlara yönelecek. Kilise, manastır ve sunakları yerle bir edecek. Dünyada daha önce eşi benzeri görülmemiş bir kargaşa yaşanacak. Açlıktan ölenler, kılıçla öldürülenlerden daha fazla olacak. Kiliseye bağlı olanların önemli bir kısmı hak dini terk edip, kendilerini şeytanlara adayacak ve onlara kurban sunacaklar. O günlerde insanlar dağlara "Üzerimize kapan.", tepelere, "Bizi ört." diyecekler. "Ancak sonuna kadar dayanan kurtulacak."[196]

Bütün bunlar olduğunda bilinmelidir ki dünyanın sonu yakındır. Sonra doğudan, parlaklığıyla güneşi andıran yeşil elbiselere bürünmüş kralların kralı gelecek.[197] Bu dönemde dünyada daha önce hiç olmadığı kadar barış ve huzur hakim olacak. Yapılan akitlere bağlı kalınacak ve hakikatler ortaya çıkacak. İsmâîloğullarından bir hükümdar gelecek. Romalılara son verecek ve bir buçuk hafta boyunca bütün dünyaya hakim olacak. Rüzgarlar dört bir yana esecek, birbiri ardına krallıklar yükselecek. Kurtlara benzeyen Türkler gelecek ve kendi aralarında savaşacaklar. Batının kapıları açılacak ve köpeklere benzeyen Ye'cûc ve Me'cûc ortaya çıkacak. Yeryüzündeki herkesi kırıp geçirecekler. Sonra yılana benzeyen yıkım kralı gelecek. Her şeyi [158] bir anda yutacak ve kimseye merhamet göstermeyecek. Sonra Tanrı bütün bu yakıp yıkan varlıkları bir yere toplayacak ve üzerlerine öfke meleğini gönderecek. Melek de onları bir anda yok edecek. Bu saatten sonra artık faziletli kimseler için sonu gelmeyecek bir mükafat, günahkârlar için de yine sonu gelmeyecek bir ceza ve pişmanlık vardır.

Ben yani keşiş Murhib, uzun süre hücresinde Bahira ile beraber kaldım. Bana olanları detaylarıyla anlattı. Söylediklerini gayet iyi kavradım. Bütün dikkate değer nokta-

196 *Matta*, XXIV:13.

197 Peygamber'in torunlarını simgeleyen renk ile ilgili bk. Weil, *Geschichte der Chalifen*, II, 216.

ları, nedenleri ve özellikleri ile bana şahsen aktardı. Sonra da ekledi: "Ne sen beni suçla ne de bunu işitenler, yaptıklarımdan dolayı beni suçlasınlar."

Murhib şöyle anlatıyor: İsmâîloğullarına anlattığı kehaneti kendisine gösteren ruh ayrılınca Bahira iç geçirdi ve Tanrı'ya itaatsizlik ederek işlediği günahlar için göz yaşı döktü. Bunun üzerine ben de ağladım ve "Tanrı öldükten sonra yeniden dirildiğine inanan kullarına karşı merhamet gösterecektir." dedim. Bunun üzerine bana döndü ve dedi ki: "Kardeşim Murhib, bu yaptıklarımla, özellikle de yazdığım kitapla son derece menfûr bir günah işlemiş olduğumun farkındayım. Biliyorum ki bu kitap bir gün Hıristiyanların eline geçecek. İşte o zaman, kendilerine yaptıklarımdan ötürü beni suçlayacaklar. Çünkü ben, bu suretle düşmanın Hıristiyanlara karşı olan gücünü arttırdım. Sonları gelene dek, mühletleri doluncaya kadar güçlü olacaklar. Ancak Sina Dağı'nda sözünü ettiğim rü'yetten önce peygamberlerin kehanetlerini içeren kitapları, Tevrat'ı araştırmıştım. Bilgelerin, yıldızların hareketlerini takip ederek edindikleri sonuçları anlatanı bütün kehanetlerde, insanların en şerlilerinden olan İsmâîloğullarının hakimiyetine, kullarına karşı Tanrı'nın onlara vereceği iktidara dair deliller vardı. Sonra sana şimdi açıkladığım rü'yeti elde ettim. Gelecek iktidarlarla ilgili bana emredileni yerine getirdim ve sırrı yazdığım bu kitapta korkusuzca açıkladım. Şimdi yaptığım bu kötü işin neticesini, özünü kaydet. Yazdığım bu kitapta nübüvvet ve vahiyle ilgili, Tanrı ve efendimiz Mesîh'le ilgili işaretler vardır. Aslında bu vahiy; baba, oğul ve kutsal ruhtan meydana gelen teslis adına yazılmalıydı. Ancak Bahira bunu gerçekleştiremedi, çünkü o da ben de Tanrı ile ilgili sırrı ifşa etmemek durumundaydık.

Tanrı'nın İbrâhîm'e, İsmâîl'le ilgili verdiği sözün yerine gelmesi için İsmâîloğullarının iktidara geleceğini teyit

etmek istedim. Başka hiçbir şeye kendimi bu kadar vermemiştim. Muhammed'le ilgili kehanetin doğru olduğunu ispatlamaya çalıştım. Onunla ilgili bir kitap yazdım. Efendimiz Mesîh'in kelamını yansıtan ilhamlar aldığını ortaya koydum. Nitekim bu hususla ilgili İncil'de şu sözler yer almaktadır: "Ben gittikten sonra şüphesiz yalancı peygamber gelecektir. Onun peşinden gidenlerin vay hâline."[198] Yazdığım kitabın önemli bir kısmını Îsâ'nın insan ve Tanrı tabiatı, ışığın temiz annesi ve onun İsrâîloğullarına gösterdiği mucizelere ayırdım. İsrâîloğulları üzerine yüklenen lanetin doğruluğunu savundum. Ayrıca Hıristiyanlara dair rivayetler de ekledim. Ancak birkaç gün sonra gelip bana, tebliğde bulunduğu kimselerden hiçbirinin, ona açıkladığım dini icra etmeye muvaffak olmadığını söyledi. Onlar sadece putlara tapmayı arzuluyorlardı. Bu da efendimiz Mesîh'in İncil'de yazılı olan şu sözünü doğruluyordu: "Gökyüzündeki baba tarafından seçilenler dışında bana gelen hiç kimse, bir şey yapmaya muvaffak olamayacak." [159]

- "De ki o Rab birdir, ebedidir, doğurmamış ve doğrulmamıştır, onun hiçbir dengi yoktur."[199] Muhammed'e tebliğde bulunduğu kimselere şöyle söylemesini salık verdim. Bu sözler bana, Tanrı'yı sizin tapınmakta olduğunuz şeylere benzetme günahını işlediğim için gönderildi. Onu, ölümlü, mücerret, işitmeyen ve görmeyen bir taş gibi tasvir ettim. Bunlar umutlarımı boşa çıkardı.

- "Ey Meryem oğlu Îsâ, insanlara beni ve anamı Tanrı'dan başka iki Tanrı bilin diye sen mi dedin?" diye buyurduğu zaman o "Haşa, seni tenzih ederim, hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu bilirdin, sen benim içimdekini bilirsin, hâlbuki ben senin zatında olanı bilemem, gizlilikleri eksiksiz bilen yalnız-

198 *Matta*, XXIV:11.

199 el-İhlâs 112 [Âyette ebedidir yerine hiçbir şeye muhtaç değildir anlamına gelen samed ifadesi kullanılmaktadır. çev.].

ca sensin." dedi.[200] Muhammed'e eski putperestlik inancına dönmenin kınanılası bir iş olduğunu ifade ettim. Bunun dışında daha nice hakikatleri açıkladım. Sonra, sözü baba, oğul ve kutsal ruha getirdi. Ben de bu konuda bildiğim her şeyi kendisine aktardım.

- "Öyle kimseler vardır ki sana indirilene inanırlar, senden önce indirilene de inanırlar."[201] Çoğu bilmez ki bununla tahrif edilmemiş Kutsal İncil'i kastettim. Gerçek olan sadece İncil'dir ve ona karşı delil ileri süren herhangi bir kimse,
[161] şüpheci bir günahkârdan başka bir şey değildir. Bir süre sonra Tanrı'dan işlediği günahlardan dolayı af ve mağfiret talep edecektir. Tanrı merhametli ve bağışlayıcıdır.

Sergious sonra ben Murhib'e dönüp şunları söyledi: "Herkes günah işler sonra da babasından bağışlanma diler. Ancak ben bağışlanması olmayan bir günah işledim. Son derece çirkin ve sorumluğu ağır bir işe giriştim. Kendi nefsime tutkuyla bağlanarak şeytanca, yanlışlığını bile bile menfaatime olan şeylerin peşinde koştum. Ey Murhib, görmüyor musun? Nasıl da kendi nefsim dışında hiçbir şeyi önemsemedim. Yurdumu terk ederek tehlikeli ve ıssız bu çöle geldim. Geldiğim bu yerde nasıl da peşimi hiç bırakmayacak ve hep ekeni, ekilen sahtelikleri hatırlatacak şekilde kötülük tohumu ektim. Böylelikle kendimi alevleri asla sönmeyecek bir ateşin içerisine attım. Ateşten kaybetmiş bir insan olarak çıktım. Tanrıma karşı işlediğim günahtan ötürü hesaba çekiliyorum. Zira o bana emretmediği hâlde Muhammed'in peygamber olduğunu ilan etmesine neden oldum. O, kendim ve başkaları için son derece zorlu bir yol açtım. Yalanı gerçek gibi gösterdim. Yanlışın doğruluğunu ispat etmeye kalktım. Mesîh'e ısıran kurtlar,

200 el-Mâide 5/116.

201 [Âyetin baş kısmı Bakara sûresi 4. âyetten mülhemdir. İlgili âyette "*Onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar; ahiret gününe de kesinkes inanırlar.*" denilmektedir. çev.].

yılanlar, vahşi hayvanlar, her şeyi yakıp yok etme gibi doğru olmayan sıfatlar atfettim. Huzur içerisinde yaşayan kabilelerin üzerine, onları küçük düşüren kimseleri musallat ettim ve bu kabileleri, diğer milletlere karşı başlarını eğenler olarak tanıttım. Onları ömürlerinin sonuna dek cizye ödemeye mahkumlarmış gibi gösterdim. Hayatı onlara çekilmez kıldım. Ancak sana anlattığım bütün bu şeylere rağmen Hıristiyanlar, Tanrı'dan ve dünyanın kurtuluşu; sona erdirilmesi için Tanrı tarafından gönderilen Mesîh'ten yüz çevirmediler. Dünyanın sonu gelip şerli kimseler iktidara geldiklerinde dahi Tanrı'nın emirlerini yerine getiren kullarına ne mutlu.

Sonra ben Murhib ona şöyle söyledim: "Sana gökyüzündeki işaretleri gösteren ve verdiği rü'yet yoluyla yarattığı birçok varlıktan haberdar eden Tanrı'nın rahmetinden ümidini kesme. Son nefesini vereceği ana kadar o, kendisine dönenlerin pişmanlığını kabul edendir." Bahira'nın ruhu bu sözler üzerine sükun buldu ve "Şimdi kaldığımız yerden anlatmaya devam edeceğim." dedi.

Muhammed yine bir gün bana ağlayarak geldi ve "Başıma bunların gelmesine sebep olan sensin ey keşiş." dedi. Ona ne olduğunu sordum. "Arkadaşlarım ve akrabalarım bana "Her peygamber mucizeler gerçekleştirir, ölüleri diriltir, olağanüstü şeyler gösterir. Ama sen hiçbir mucize getirmedin. Bize bu tür şey gösterinceye dek, söylediklerini dinlemeyeceğiz." dediler. Ben de kendilerine "Şüphelerini- [162]
zi gidereceğim, Tanrım bana yardım et." diye karşılık verdim." diyerek başından geçenleri anlattı.

- "Bizi mucizeler göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik, onlar ise bu deveyi yaraladılar. Bunun üzerine Rable-

ri onları helak etti."[202] Muhammed'i bu sözlerle sakinleştirdim, zira Semûd kavmine deve bilinmeyen bir yerden gönderilmişti. Ayrıca ona Hezekiel[203] gibi ölüleri diriltenler hakkında Kutsal Ruh'un söylediği sözleri aktardım. Bu mevzu onu pek hoşnut etmedi.

Bir başka sefer Muhammed bana "Kavmim kadınlara düşkün olup çok eşlidirler." dedi. Ben de kitapta, 10'a[204] kadar evlenmelerinin ve imkânları dahilinde sahip oldukları cariyelerin kendilerine helal kılındığının yazılı olduğunu söyledim. Bunun sebebi onun bir bakire ile evlenmesiydi. Bu sözlerle Tanrı'nın evlenmesine izin verdiğini göstererek diğer eşlerini razı etmek istiyordu. Bunlar kitapta yer alıyordu.

Sonra ona gökyüzüne yükseltildiğini söylemesini salık verdim ve melekler beni gökyüzüne götürdüğünde gördüklerimi anlattım. Tek bir şeyi dahi ihmal etmeksizin ona her yeri tarif ettim. Burak eşliğinde Beytü'l-Makdis'e gittiğini söylemesini istedim. Tanrı'dan günahlarının affını

202 el-İsrâ 17/59; eş-Şems 91/14 [Kur'an'da geçen şekliyle ilk âyet şöyledir: "*Bizi âyetler göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.*" Diğer sûrenin 11-14. âyetlerinde ise Semûd kavmi şu ifadelerle anlatılmaktadır: "*Semûd kavmi azgınlığı yüzünden (Allah'ın elçisini) yalanladı. Onların en bedbahtı (deveyi kesmek için) atıldığında, Allah'ın Resulü onlara "Allah'ın devesine ve onun su hakkında dokunmayın" dedi. Ama onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara büyük bir felaket gönderdi ve hepsini helak etti. (Allah bu şekilde azap etmenin) akıbetinden korkacak değil ya!*". çev.].

203 [Yeşaya (Îsâiah) ve Yeremya'nın (Jeremiah) halefi olup büyük Ahd-i Atîk peygamberlerinin sonuncusudur. Kitâb-ı Mukaddes'teki *Hezekiel* kitabının yazarı olarak tanımlanan Hezekiel'in Bâbil sürgününü yaşadığına inanılır. Bk. Gündüz, s. 123. Rahip Buzi'nin oğlu olup; Yahudi formasyonu üzerinde büyük tesir icra etmiştir. Bk. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 222. çev.].

204 [Kur'an-ı Kerim'de mü'min erkeklere dört eşle evlilik iznini veren en-Nîsa sûresi 4/3. âyet, on eşle evlenilmesine izin verilmiş gibi gösterilerek tahrif edilmiştir. çev.].

talep etmiş ve anlatılması güç birçok duruma şahit olmuştu. Ona süratle Cebrâîl hikayesini anlattım ve geceleyin yükseldiği Burak'ın gücünden bahsettim. Ancak bunu arkadaşlarına anlatınca onu yalancılıkla suçladılar ve "Bize gökyüzüyle ilgili başka hikaye anlatmanı istemiyoruz. Bize Beytü'l-Makdis'ten ve içinde ne olduğundan bahset!" dediler. Muhammed onlara "Tanrı'ya sormak için bana zaman verin." diye karşılık verdi. Sonra da bana üzgün bir şekilde [163] gelerek "Onlara her şeyi vazettim ama söylediğim tek bir şeye bile inanmadılar. Şimdi bana Beytü'l-Makdis'i soruyorlar." dedi. Ben de ona mabedin detaylı bir tarifini verdim ve onlara "Tanrıma sordum o da size açıklayabilmek için onu Cebrâîl'in kanatları üzerinde gösterme sözü verdi de" dedim. Emrettiğim şekilde yaptı.[205]

- "Bir gece kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Tanrı ne yücedir."[206]

- "İki yay arası hatta daha da yakın."[207]

Bu kısmı öyle bir üslupla yazdım ki ümmetinden herhangi bir kimsenin anlaması mümkün değildir. Çünkü gerçekte

205 [Kastedilen Kur'an'la sabit olan mi'râc hadisesi, yani Hz. Peygamber'in hicretten bir yıl önce Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya, oradan da göğe yaptığı yolculuktur. Buna göre Hz. Peygamber Mescid-i Aksâ'da namaz kılmış, semaların her birinde geçmiş peygamberlerle karşılaşmış, Allah'ın huzuruna çıkmış ve beş vakit namaz farz kılınmıştır. Kaynaklarda bildirildiğine göre Resûlüllah olayı Mekke'de duyurduğu zaman, Kureyş kabilesi kendisini yalanlayıp Mescid-i Aksâ hakkında sorular sorunca Allah ona mescidi göstermiş ve böylece sorulara cevap vermiştir. Bk. Salih Sabri Yavuz, "Mi'râc", *DİA*, XXX (İstanbul 2005), s. 132-135. İslam kaynaklarında zikri geçen bu hadise, tahrif edilerek, Bahira tarafından uydurulmuş gibi gösterilmektedir. çev.].

206 el-İsrâ 17/1 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: "*Bir gece kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed kulunu Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. O, gerçekten işitendir, bilendir.*" çev.].

207 [Bu ifade ile Kur'an-ı Kerim'de yer alan mi'râc hadisesinde Hz. Peygamber'in Allah'a ne denli çok yaklaştığının anlatıldığı âyet kastedilmiş olunmalıdır. Bk. en-Necm 53/9. çev.].

o ne yukarı çıktı ne de indi, ne vahiy aldı ne de bir peygamber olarak gönderildi. Ancak bunu yüce, bağışlayıcı, merhametli Rabbimin emriyle yerine getirdim. Tanrı'nın dileği ve kullarıyla ilgili takdiri benim vesilemle gerçekleşti.

Yine bir gün gelip şunları söyledi: "Ashâbımdan Zeyd'in evine uğradım. Karısını görünce çok etkilendim. Bu konuda bana yardımcı olmanı istiyorum. Çünkü sen benimle ilgili olabilecek her duruma karşı hazırlıklısın. Benim için isteyip de gerçekleştiremeyeceğin bir şey yoktur. Araplar arasında beni mevki ve iktidar sahibi bir kimse hâline getirdin." Ben de kendisine, "Bu olaydan dolayı seni yargılamalarına engel olacak bir âyet yazacağım." diye karşılık verdim. "Bu âyeti de sana Cebrâîl'in getirdiğini söylersin" dedim.

- "Zeyd o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikahladık ey Muhammed!"[208] Muhammed için buna benzer daha nice şeyler yazdım, bunların hiç birisinin onun peygamberliğiyle alakası yoktu ve bu olanlar ashâbının hoşuna gitmiyordu. Tanrı'nın ona karşı bağışlayıcı olduğunu söyledim. Başka konularda da ona hep yardım ettim. Onun için yazdığım kısımların önemli bir bölümü diğeriyle çelişiyor ya da nesh ediyordu. Bu kitap geçmiş peygamberlerin getirdikleri kitaplara hiç mi hiç benzemiyordu. Zira onlar peygamberleriyle birlikte geliyorlardı. Kur'an'ı ise ben kaleme almıştım. Bir sûrenin ismi "kef, ha, ya, ayn, sâd" idi.[209] Bir diğeri ise şöyleydi:

[165]

208 el-Ahzâb 33/37 [Âyetin tamamı şu şekildedir: "*(Resûlüm) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye "Eşini yanında tut, Allah'tan kork" diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana layık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikahladık ki evlatlıkları, eşleriyle ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.*" çev.].

209 Bu harflerin manaları bilinmemektedir. Bk. Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*; Hirschfeld, *Beiträge zur Erklärung des Koran.* Ayrıca bk. Nöldeke, *Orientalische Skizzen*, s. 50; Grimme, *Mohammed*, II, 2. dipnot [Kastedilen el-Meryem Sûresi 19/1. âyettir. çev.].

- "Elif, lam, mim. Bu kitapta asla şüphe yoktur, dindarlar için bir yol göstericidir."[210] Bununla Kutsal İncil'i kastettim ve onu okuyanların hidayete ermiş olduklarını îmâ etmek istedim. O aynı zamanda Tanrı, oğul ve Kutsal Ruh'a işaret etmektedir.

- "Yaşayan ve yaşatan Tanrı'dan başka kimse onun anlamını bilemez. İlimde yüksek pâyeye erişenler..."[211]

Muhammed'den sonra gelen herkesin aradığı şeyi onda bulabilmesi için böyle yapmayı uygun gördüm. Bu diğer kitaplar gibi açıklaması olan bir kitap değildir. Çünkü ben onu okuyan herkesin kendine göre bir anlam vermesini arzu ettim. Bu yüzden gelecek nesillerin kitapta çeşitli değişiklikler yapıp, ilave ve kısaltmalarda bulunacaklarını, hoşlarına giden yeni şeyler yazacaklarını biliyorum ve kitabın başında da bu hususu belirttim. Ayrıca kitapta ahiretteki hesaptan, Tanrı'nın Hıristiyanlara karşı ne denli merhametli olacağından da bahsettim.

Şimdi gücü, hikmeti ve işleri benzersiz olan Tanrı'dan büyük küçük hepimizi kurtarıp İsmâîloğullarının yaptıkları şerli işlerden uzak tutmasını diliyorum. Biliyorum ki onlardan bize karşı düşmanlık yayılacak ve güç sahibi hükümdar soylarından gelecek. Bizlere karşı merhametsiz olacaklar ve seleflerinden kat kat fazla eziyet edecekler.

Ben günahkâr Murhib, keşiş Bahira ile hücresinde uzun müddet kaldım. Bu süre zarfında bana yaşadıklarını sonuna kadar tekrar tekrar anlattı. Söylediklerinin bir kısmına

210 el-Bakara 2/1-2.

211 [Kur'an'da geçen şekliyle âyet şöyledir: *"Sana Kitap'ı indiren O'dur. Bazı âyetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun te'vilini yalnızca Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler ise ona inandık, hepsi Rabbimiz tarafındandır derler. Ancak aklı selim sahipleri düşünüp anlar."* el-Âl-i İmrân 3/7. çev.].

[166] tanık oldum ve anlattığı her şeyin deliline vakıf oldum. Her şeyi huzurunda yazdım ve söylediği sıraya göre tertip ettim. "Beni suçlama. Bu kitabı okuyan herhangi birisi de suçlamasın. Zira ben bütün bunları sahip olduğum bir bilgi üzerine gerçekleştirdim. Bu da Arapların iktidara geleceğinin bilinip hazırlıklı olunması, sonlarının beklenerek, olacakların bilinmesidir. Bunları inananlar için eksiksiz, Arapların iktidarlarının sona ereceği devre dek kaleme aldım. Bahira Araplar arasında her zaman şükranla ve hürmetle anıldı. Çünkü onlar arasında hükmetti, sorunlarını halletti ve yönlendirdi.

Hamd, salat ve selam şimdi ve her zaman Rabbimiz üzerine olsun. Tanrı'ya sonsuza dek şükürler olsun.

Keşiş Bahira ile bedevînin hikayesi sona erdi. Tanrı'nın selamı üzerinize olsun, amin.

KAYNAKÇA*

ABEL, A., "Bahira", *Encyclopaedia of Islam*, 2nd ed., I (Leiden-London 1960), s. 922-923.

AĞIRAKÇA, Ahmet, "İhşidîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXI (İstanbul 2000), s. 551-553.

ALBAYRAK, Kadir, "Keldânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXV (Ankara 2002), s. 207-210.

ALGAR, Hamid, "Hasan el-Askerî, Hasan b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVI (İstanbul 1997), s. 289.

"Altar", *The Oxford Dictionary of World Religions,* Oxford 1997, s. 52.

ANADOL, Cemal, *Türk İslâm Medeniyeti'nde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara 1991.

ANDRAE, Tor, *Mohammed, the Man and his Faith* (İngilizce trc. Theophil Menzel), London 1956.

ARNOLD, T. W., *İntişar-ı İslam Tarihi* (trc. Hasan Gündüzler), Ankara 1982.

ATÇEKEN, İsmail Hakkı, *Endülüs'ün Fethi ve Mûsâ b. Nusayr*, Ankara 2002.

ATİYYE MAHZUM FEYTURÎ, *Dirâsât fî Târîhi Şarki İfrîkiyâ ve Cenûbi's-Sahrâ'*, Bingazi 1998.

AVCI, Casim, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.

AYCAN, İrfan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIV (İstanbul 1996), s. 427-428.

AYDIN, M. Akif, "İmâmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXII (İstanbul 2000), s. 205.

AYDIN, Mehmet, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler*, Konya 1989.

Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Konya 2005.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi*, 2 (Ankara 1942), s. 279-386.

* Bu kaynakça, giriş kısmı ile Türkçe tercümeyi hazırlarken çevirenin yararlandığı eserleri ihtiva etmektedir.

BELL, Richard, *The Origin of Islam in its Christian Environment*, London 1968.

BERGER, David, "Polemics: Jewish-Christian Polemics", *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., XI (New York 2005), s. 7230-7236.

"Bishop", *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford 1997, s. 317.

BLOCH, Joshua, "Richard James Horatio Gottheil 1862-1936", *Journal of the American Oriental Studies*, LVI (1936), s. 472-479.

BOHAK, Gideon, "Book of Zarubbabel", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, New York 1997, s. 139.

BOZKURT, Nebi- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Medine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVIII (Ankara 2003), s. 305-311.

BROWN, L. Carl, *İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası* (trc. Gül Çağalı Güven), İstanbul 2000.

BROWNING, R., "George Hamartolus", *New Catholic Encyclopedia*, VI (Washington 1967), s. 355.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh, Mevsûatü's-Sünneti'l-Kütübi's-Sitte ve Şürûhuhâ* içinde, I-VIII, 2. Baskı, İstanbul 1992.

"Calvary, Mount", *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford 1997, s. 189.

CAETANI, L, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahit Yalçın), I-X, İstanbul 1924-1927.

CASTELLAN, Georges, *Balkanların Tarihi* (trc. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), İstanbul 1993.

"Catholikos", *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford 1997, s. 200.

CHILDS, B. S., "Eden, Garden Of", *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, II (New York 1962) s. 22-23.

CICERO, *On the Good Life* (trc. Michael Grant), London 1971.

CLARK, K. W., "Holy Sepulchre", *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, II (New York 1962), s. 625-626.

COLBERT, E. P., "Eulogius of Cordoba", *New Catholic Encyclopedia*, V (Washington 1967), s. 631.

COLLINS, John J., "Apocalypse", *Encyclopedia of Religion,* 2nd ed., I (New York 2005), s. 409-419.

ÇELEBİ, İlyas, "Fiten ve Melâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIII (İstanbul 1996), s. 149-153.

ÇETİN, Osman, *Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı*, İstanbul 1990.

DANIEL, Norman, "Polemics: Jewish-Christian Polemics", *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., XI (New York 2005), s. 7242-7244.

DANTE, *İlahi Komedya: Cehennem* (trc. Rekin Teksoy), I-III, İstanbul 1998.

"Deacon", *The Oxford Dictionary of World Religions,* Oxford 1997, s. 264.

DEMİR, Galip, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahîlik*, İstanbul 2000.

DEMİR, Halis-Gedikli, Recep Tayyip-Şeker, Mikail, "İslam Tarihindeki Bir Vakanın Yorum Kritiği: Rahip Bahira Olayı", *Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD)*, c. 2, 2018, s. 57-92.

DEMİRKENT, Işın, "Haçlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIV (İstanbul 1996), s. 525-546.

"Demons", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, New York 1997, s. 196-197.

"Denkart", *Ana Britannica*, VII (İstanbul 1990), s. 150.

EBÛ YÛSUF, Ya'kûb b. İbrahim b. Habîb el-Ensârî (ö. 182/798), *Kitâbu'l-Harâc* (nşr. el-Kubeysî), Bağdat 1973-1975.

EFLATUN, *Devlet* (trc. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz), İstanbul 1975.

ERASLAN, Sadık, *Sosyo Politik Açıdan Asr-ı Saadet Fetihleri: Hz. Ömer Dönemi*, Ankara 1999.

ERBAŞ, Ali, *Melekler Alemi*: *İlahi Dinlerde Melek İnancı,* İstanbul 1998.

ERCAN, Yavuz, *Osmanlı Yönetiminde Gayri Müslimler*, Ankara 2001.

"Esdras, Books of", *The Oxford Dictionary of World Religion*, Oxford 1997, s. 319.

FAYDA, Mustafa, "Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* II (Ankara 1975), s. 143 -149.

İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı, Ankara 1982.

"Bahira", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IV (İstanbul 1991), s. 486-487.

"Kahtân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIV (İstanbul 2001), s. 201-202.

"Mübâhele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXI (İstanbul 2006), s. 425.

Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler, 3. Baskı, İstanbul 2006.

Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velîd, 3. Baskı, İstanbul 2007.

FINE, Lawrence, "Apocalypse: Medieval Jewish Apocalyptic Literature", *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 419-420.

FUDAYLE ABDELEMİR ŞAMÎ, *Târîhu'l-Fırkati'z-Zeydiyye*, Bağdat 1974.

FURAT, A. Subhi, "Verrâk", *İslâm Ansiklopedisi*, XIII (İstanbul 1986), s. 302-304.

GERO, Stephen, "The Legend of the Monk Bahira: the Cult of the Cross and Iconoclasm", *La Syrie de Byzance à l'Islam* (ed. Pierre Canivet-Jean-Paul Rey-Coquais), VII-VIII Siècles, Damaskus 1992, s. 47-58.

GOODMAN, Felicitas D., "Visions", *Encyclopedia of Religion,* 2nd ed., XIV (New York 2005), s. 9611-9617.

GOTTHEIL, "A Christian Bahira Legend", *Zeitschrift für Assyriologie und Verwandte Gebite,* XIII (Berlin 1988), s. 189-242; XIV (1989), s. 203-268; XV (1900) s. 56-102; XVII (1903), s. 125-166.

GÖKSOY, İsmail Hakkı, *İslâm'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, İstanbul 1998.

GRINTZ, Yehoshua M., "Maccabees, First Book of (I Maccabees)", *Encyclopaedia Judaica*, XI (Jerusalem 1970), s. 656-657.

GÜNDÜZ, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, İstanbul 1998.

"Hallelujah", *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford 1997, s. 404.

GÜRKAN, Ahmet, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, İstanbul 1969.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul 1975.

HAMİDULLAH, Muhammed, *Mecmûatü'l-Vesâikı's-Siyâsiyye li'l-Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râşide,* Beyrut 1985.

HARAKAS, Stanley Samuel, "John of Damascus", *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., VII (New York 2005), s. 4940-4941.

HARMAN, Ömer Faruk, "Dâvûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX (İstanbul 1994), s. 21-22.

"Hârûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVI (İstanbul 1997), s. 254-256.

"İdrîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXI (İstanbul 2000), s. 478-480.

"İlyas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXII (İstanbul 2000), s. 160-162.

HASAN İBRAHİM HASAN, *İntişârü'l-İslâm fi'l-Kârreti'l-İfrîkiyye*, 3. Baskı, Kahire 1984.

HIDIR, Özcan, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İstanbul 2006.

HIMELSTEIN, Shmuel, "Mar", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, New York 1997, s. 441.

"Rabban", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion,* New York 1997, s. 567.

HIRSCHFELD, Hartwig, *New Researches into the Composition and Exegesis of the Qoran*, London 1902.

"High Place", *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford 1997, s. 428.

HODGSON, M. G. S., *İslâm'ın Serüveni: Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih* (trc. İzzet Akyol ve dğr.), I-III, İstanbul 1993.

HOMEROS, *Odüsseia (Odise)* (trc. Ahmet Cevat Emre), I-II, Ankara 1941.

İBN SA'D, Ebû Abdillah Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut 1968.

KAEGI, Walter E., *Bizans ve İlk İslâm Fetihleri* (trc. Mehmet Özay), İstanbul 2000.

KALLEK, Cengiz, "Gottheil, Richard James Horatio", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIV (İstanbul 1996), s. 119-120.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Ka'b el-Ahbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIV (İstanbul 2001), s. 1-3.

KANNENGIESSER, Charles, "Arianism", *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 478-479.

KİTAPÇI, Zekeriya, *Orta Asyada İslâmiyet'in Yayılışı ve Türkler*, Konya 1989.

KÖPRÜLÜ, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1984.

KURT, Hasan, "Mervân II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIX (Ankara 2004), s. 227-229.

KVANVIG, S., "An Akkadian Vision as Background for Daniel 7", *Studia Theologica*, XXXV (1981) s. 85-89.

LANGLOIS-SEIGNOBOS, *Tarih Tetkiklerine Giriş* (trc. Galip Ataç), İstanbul 1937.

MACFARLANE, L., "Lollards", *New Catholic Encyclopedia*, VIII (Washington 1967), s. 973.

MÂRÎ B. SÜLEYMÂN, *Ahbâru Fetâriketi Kürsiyyi'l-Meşrık* (nşr. Henricus Gismondi), Roma 1899.

MA'TÛK, Ali, "Bahira", *Mecelletü Külliyeti'l-Âdâb*, 12/1 (Kahire 1950), s. 75-88.

MUHAMMED ABDULLAH NEKÎRE, *İntişârü'l-İslâm fî Şarkî İfrîkiye ve Münâhedetü'l-Garb*, Riyad 1982.

MUHAMMED ABDÜLAZÎM ZÜRKÂNÎ, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, I-II, Kahire 1943.

MUHAMMED CEVDE, *el-Arab ve'l-Ard fi'l-Irâk fî Sadri"l-İslâm*, Ürdün 1979.

MUHAMMED İMAMÜDDİN, *Endülüs Siyasi Tarihi* (trc. Yusuf Yazar), Ankara 1990.

MUSIL, Alois, *Arabia Deserta*, New York 1927.

MÜFİD RAİF MAHMUD, *Meâlimu Târihi'd-Devleti's-Sâsâniyye*, Dımaşk 1999.

NAGEL, Peter, "Nag Hammadi", *The Encyclopedia of Christianity*, III (Brill 2003), s. 685-686.

ONAT, Hasan, "Ebû Hâşim, Abdullah b. Muhammed", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, X (İstanbul 1994), s. 146.

OSTROGORSKY, Georg, *History of the Byzantine State* (trc. Joan Hussey), New Jersey 1957.

ÖZEL, Ahmet, "Kıble", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXV (Ankara 2002), s. 364-369.

ÖZKUYUMCU, Nadir, *Fethinden Emevîler'in Sonuna Kadar Mısır ve Kuzey Afrika* (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

ÖZTÜRK, Levent, *Asr-ı Saadet'ten Haçlı Seferlerine Kadar İslâm Toplumunda Hıristiyanlar*, İstanbul 1998.

Etiyopya'da İslâmiyet I, İstanbul 2001.

PEARL, Chaim, "Paschal Lamb", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, New York 1997, s. 520-521.

PERLMANN, Moshe, "Polemics: Islamic-Jewish", *Dictionary of the Middle Ages*, X (New York 1989), s. 7-9.

"Polemics: Muslim-Jewish Polemics", *Encyclopedia of Religion,* 2nd ed., XI (New York 2005), s. 7236-7242.

"Phokas", *Ana Britannica*, XVII (İstanbul 1990), s. 588-589.

"Promised Land", *The Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford 1997, s. 769.

SAHAS, J., *John of Damascus on Islam: The "Heresy of Ishmaelites"*, Leiden 1972.

SARIÇAM, İbrahim-ÖZ, Mustafa, "Hâşim (Benî Hâşim)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* XVI (İstanbul 1997), s. 403-405.

SCHIMMEL, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1955.

SCHWARTZ, Baruch J., "Altar", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion,* New York 1997, s. 41.

SEZGİN, Fuat-NEUBAUER, Eckhard, *Wissenschaft und Technik im Islam*, I-V, Frankfurt 2003.

"Shabbetai Tsevi", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, New York 1997, s. 625.

SHAHÎD, Irfan, *Rome and the Arabs*, Washington 1919.

SHTOBER, Shimon, "Muhammed and the Beginning of Islam in the Chronicle Sefer Divrey Yoseph", *Studies in Islamic History and Civilization in Honour of Professor David Ayalon*, Leiden 1986, s. 319-350.

"The Monk Bahira and the Counselor of the Prophet", *The Proceedings of the Tenth World Congress of Jewish Studies*, 1990, I, 69-77.

SMITH, Warren Thomas, "Augustine of Hippo", *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., I (New York 2005), s. 624-630.

SOLA-SOLE, M., "Timotheus I, Nestorian Patriarch", *New Catholic Encyclopedia*, XIV (Washington 1967), s. 166-167.
"Elias Bar Sibânâyâ", *New Catholic Encyclopedia*, V (Washington 1967), s. 274.
SUNDERMANN, W., "Bahman Yašt", *Encyclopaedia of Iranica*, III (New York 1989), s. 492-493.
ŞEKER, Mehmet, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, Ankara 1985.
TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, I-XXVI, Riyad 2003.
TALMAGE, Frank, "Polemics: Christian-Jewish-Scandinavia", *Dictionary of the Middle Ages*, X (New York 1989), s. 1-7.
The Apology of al-Kindy (trc. Sir William Muir), Brighton 1911.
The Early Christian-Muslim Dialogue: A Collection of Documents from the First Three Islamic Centuries (ed. N. A. Newman), Hatfield 1993.
THEOPHANES, *The Chronicle of Theophanes* (trc. Harry Turtledove), Philadelphia 1982.
"Toledot Yeshu", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, New York 1997, s. 695.
VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. Marsden Jones), I-III, Beyrut 1989.
VASILIEV, A. A., *History of the Byzantine Empire (324-1453)*, I-II, Wisconsin 1964.
WATT, W. Montgomery, *İslâm Avrupa'da* (trc. Hulusi Yavuz), İstanbul 1989.
Muhammad at Mecca, Karachi 1993.
WILSON, Robert R., "Prophecy: Biblical Prophecy", *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., XI (New York 2005), s. 7429-7438.
YAVUZ, Salih Sabri, "Mi'râc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXX (İstanbul 2005), s. 132-135.

DİZİN

A

Abbâsî 54, 55, 56
Abdullah b. İsmâil el-Hâşimî 23
Abdülmelik el-Cüveynî 23
Abdülmesîh b. İshâk 24, 41
A Christian Bahira Legend 12
Âdem 17, 18, 73, 97, 139
Afrodit 67
Ahd-i Atîk 22, 114
Ahd-i Cedîd 22, 114
ahî 38
Ahmed 122
Aikar 120
Âişe oğlu Mehdî 71, 117, 148
Akdeniz 115
âkib 33
Ali 57
Ali b. Rabben et-Taberî 23
Ali ve Fâtıma oğlu Mehdî 117
Amaraye 88
Ammâr el-Basrî 24
Anadolu 34, 38, 46
anakronik 10, 14
Antakya 28, 116
Antakyalı Epiphanes 16
apokalips 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 52, 53, 57, 59, 61, 62
apokrif 21, 50
Arap Yarımadası 22, 27, 33, 50
Arbi 66
Arianizm 24
Arius 41, 137
Armen 113
Artemis 113
Aryan 40, 41, 47
Arzonlu I. İsō'yâb 42, 61
Asur 70, 87, 96, 107
Atlas Okyanusu 33, 34
Azerbaycan 33

B

Bâbil 15, 16, 70, 88, 89, 90, 96, 108, 109, 113, 146, 148
Bael 113
Bağdat 54
Balam 122
Balkanlar 34, 35, 38
Bartholomew of Edessa 41
Baruk 16, 17
Behram 113
Belkâ 30
Belthsasar 71
Berlin 64
Beth Arbaye 42, 61
Beth Armaye 51, 113, 115
Beth Garmai 60, 113
Beth Rhumaye 75, 99
Beyaz Hakim 99
Beytü'l-Makdis 117, 154, 155
Bibliotheque Nationale 53, 63
Bizans 17, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 40, 41
Bodleian 64
Buhtunnasr 71
Burak 155
Busrâ 10, 29, 30, 39
Büyük Selçuklu Devleti 34

C-Ç

Caetani 48
Câhız 23
Cebrâîl 40, 44, 72, 84, 97, 103, 105, 118, 126, 155, 156
Cebrâîl b. Ubeydullah 21
Cerbâ 31
Cicero 16
cizye 31, 32, 36, 37, 87, 88, 93, 108, 125, 145, 153
Cologne Mani Codex 17
Cyrus 91
Çin 33

D
Daniel 16, 17, 20, 59, 122
Dante 18
Dâvûd 66, 73, 85, 86, 94, 98, 103, 107, 119, 126, 148
Deccal 118
Destroyer of the Mighty 60
devas 66
Devlet 15, 16
Dımaşk 28
Dicle 73, 84, 98
Dihye b. Halîfe 29
diyakon 104
Doğu ve Batı Afrika 34
Dûmetü'l-Cendel 31, 32

E
Hz. Ebû Bekir 29, 33
Ebû Hâşim b. Muhammed el-Hanefiyye b. Ali 58
Ebû Îsâ el-Varrâk 23
Ebû Nuh el-Enbârî 24
Ebû Tâlib 10, 39
Ebû Yûsuf el-Kindî 23
Ebü'l-Abbas 54
Efesliler 113
Eflatun 15
Ehl-i kitap 10, 13, 26, 36, 38
el-Mustaîn 54
Emevî 34, 55, 56
Endülüs 34, 35, 46
Enoş 17
episkopos 121
Eski ve Yeni Ahid 40
Euphrates 73
Evangelium Infantiae 64
Eyle 31
Eyyûb 98
IV. Ezra 16
Ezruh 31

F
Fâtıma oğlu Mehdî 96, 109, 117, 148
Fâtımaoğulları 89, 90, 115
Fâtımî 20, 42, 52, 54, 90
Fırat 73, 84, 93, 98
Filistin 33, 40
fiten ve melâhim 19
Franklar 56, 57
Fred Macler 59

G
Gassânî 30, 32
gayrimüslim 13, 14, 31, 37
Gazzâlî 23
Gedhalalı İsô'yâb 42, 61
George Hamartolus 24
George Phrantzes 60
Gihon 73, 84, 98
Gilead 97
gnostik 18
Golgota 69
Gotha 64
Gottheil 1, 11, 12, 14, 15, 42, 46
Güney Arabistan 55
Güneydoğu Asya 34

H
Habeş 28
Habeşistan 22
Haccâc b. Yûsuf 115
Hâcer 56, 92, 93, 121
Hâceroğulları 65, 68, 71, 97, 98
haç 12, 28, 32, 43, 51, 61, 65, 66, 75, 82, 83, 95, 99, 100, 104, 112, 113, 116, 120, 121, 128
Haçlılar 47, 53, 57
Haçlı seferleri 35, 46
Hakim 78
Hakim Gideon 123
Halelu-Ya 73, 98
Hâlid b. Velîd 31, 32, 33
haraç 37, 125
Hâricî 56
Hâris b. Ebû Şemir 30
Hâris b. Umeyr el-Ezdî 30
Hârûn 73, 98
Hasan b. Eyyûb 23
Hâşim 58, 87, 89, 90, 107, 109, 147
Hâşimoğulları 20, 54, 56, 87, 88, 89, 90, 96, 107, 108, 109, 145,

146, 147
Hâtıb b. Ebî Belte'a 30
Hatice 40
Havvâ 73
Hayber 31
Hendek 31
Herakleios 29, 31
Hezekiel 154
high places 94
Hindistan 34
Hippolu Augustine 18
Hire 61
Hititliler 113
Holy Sepulchre 69
Homeros 15
Horasan 33
Hudeybiye 29
Hulefâ-yi Râşidîn 33, 55
Hüsrev 51, 61, 74, 75, 98, 99, 120

I-İ
Irak 31, 33
I. İdrîs 16, 17
Îsâ 13, 18, 21, 22, 25, 27, 32, 50, 65, 80, 83, 91, 100, 113, 119, 121, 128, 131, 136, 146, 151
İbn Abbâs 29
İbn Hazm 23
İbn Sa'd 32
İbrâhîm 17, 55, 73, 76, 98, 103, 121, 145, 150
İbrâhîmoğulları 89, 109
İdrîs 17, 18, 73, 94, 98
İhad 113
İhşidî Devleti 54
İlahi Komedya 18
İlyâs 72, 73, 97, 98, 112, 118
İmâmiyye 58
İmanu-El 82
İncil 10, 17, 18, 21, 22, 26, 57, 58, 93, 131, 136, 138, 146, 151, 152, 157
İran 12, 33, 52, 57, 61, 66, 74, 75, 98, 99, 120
İranlılar 17, 113
İshâk 73, 98
İskender 86, 145
İskenderiye 28
İsmâîl 121, 122, 150
İsmâilîler 55, 67, 92, 113
İsmâîloğulları 12, 13, 43, 51, 56, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 81, 86, 87, 89, 90, 92, 96, 99, 107, 109, 110, 111, 113, 114, 117, 118, 120, 121, 122, 137, 148, 149, 150, 157
isnâaşeriyye 58
İsō'yâb 42, 45, 50, 51, 60, 61, 65, 67, 68, 75, 76, 78, 99
II. İsō'yâb 42, 43
İsrâfîl 72, 97
İsrâiliyât 45
İsrâîloğulları 16, 91, 110, 123, 131, 151

K
Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî 30
Kâbe 46, 129, 135
Ka'f 99
Kahtânoğulları 57
Kâsım b. İbrâhîm 23
Kâsım el-Mağribî 25
Katar 117
Katib Ka'f 99
Katip Ka'b (Ka'b el-Ahbâr) 22, 45, 113
Katip Kaleb 45, 76, 77, 78, 114
Katip Kalef 113, 114
Katolikos Mar Sabhriso 67
Katranaye 71, 96
Katraye 110
Kedaroğulları 122
kehanet 13, 19, 40, 42, 49, 52, 54, 77, 78, 79, 80, 86, 100, 101, 107, 114, 150, 151
Keldânî 88, 90, 109, 108, 148
Kisra 67
Kitâb-ı Mukaddes 20, 47, 68, 80, 89, 109, 113, 126, 128
Kolombiya Üniversitesi 62
Kudüs 16, 28, 46, 68, 82, 91, 103, 122

Kur'ân 10, 13, 19, 22, 28, 38, 41, 44, 45, 46, 76, 86, 90, 99, 107, 114, 127, 156
Kureyş 39, 129
Kureyşliler 39, 129
Kurtubalı Eulogius 25
Kûşlular 94
Kutsal Kitap 121, 138
Kutsal Mezar 69
Kutsal Mezar Kilisesi 28
Kutsal Ruh 72, 80, 81, 102, 124, 133, 154, 157
Kuzey Afrika 33, 34
Kuzey Arabistan 32

L
Letter to the Emir of Damascus 24
Liber Apologeticus Martyrum 25
Libyalılar 93

M
Ma'an 31
Makkabîler 16
Maknâ 31
Malazgirt 34
Mar Asia 95
Mar Bar Sauma 95
Margalı Thomas 60
Mar İsozzakkai 67
Mar Sabhriso 66, 67
Mar Sergious 100, 101, 112
Mar Yabh 112, 113
Mavrikios 51, 61, 74, 98, 120
Med 20
Medine 27, 29, 31, 32, 42, 43, 44, 45
Mehdî 25, 52, 59, 90, 91, 109, 110, 117, 148
Mehdî b. Âişe 56, 57, 148
Mehdî b. Fâtıma 54, 70, 90
Mekke 10, 12, 27, 28, 29, 31, 32, 39, 41, 43, 44, 45, 135
Melkisedek 98
Me'mûn 24, 55, 56
Meryem 21, 77, 81, 82, 95, 99, 103, 124, 136, 143
Meryem oğlu Îsâ 151
II. Mervân 55
Mescid-i Aksâ 155
Mescid-i Harâm 155
Mesîh 12, 17, 18, 20, 21, 44, 52, 65, 67, 72, 75, 77, 78, 81, 82, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 100, 103, 104, 110, 111, 112, 113, 114, 118, 124, 125, 128, 131, 132, 136, 137, 138, 139, 143, 146, 150, 151, 152, 153
Mes'ûdî 60
Methodius 122, 136
Mezmur 69, 134
Mısır 1, 18, 28, 30, 33, 54, 67
Mîkâîl 72, 97, 118
Mi'râc 45
Muhammed b. Hanefiyye 58
Muhammed b. Hasan 58
Muhammed el-İhşid 54
Muhammed İmparatorluğu 53
Muhammed'in oğlu Hâşim 70, 117
Muhammedoğulları 107, 115
Murhib 116, 149, 150, 152, 153, 157
Mûsâ 12, 69, 73, 80, 98, 101, 120
Mustansir 54
Musul 117
Mu'tasım 53
Mûte 30, 31
mübâhele 32, 33

N
Nag Hammadi 18
nâkûs 135
Nanus Dağı 148
Nâsıralı Îsâ 17, 21
Necran 32
Nestor 60
Nestûrî 41, 42, 43, 47, 60, 62, 63
Nicholas Donin 21
Nöldeke 50
Nûh 97, 140
Nu'mân 61, 66, 67
Nusaybinli Elias 25

O-Ö
Odüsseia (Odise) 15
Orta Asya 34
Ortadoğu 46
Osmanlı 34, 38
Hz. Ömer 36, 37
öşür 37

P
Pablo Christiani 21
Papaz A. Yohanna 62
Paraklit 77, 78, 99, 113, 114
Paris 63
Paul apokalipsi 17
Pavlus 18
Pers 20
Pertsch 64
Peter apokalipsi 17
Petrus 18
Philip 86
Philip'in oğlu İskender 107
Phoka 98
Phokas 74
Pişon 73, 84, 98
polemics 20
Polemische und Apologetische Literatur 64
Procopius 60

R
Rabben 66
Rabben Sergious 60, 65, 68, 75, 76, 78, 86, 99, 100
Râşid İmamlar Hanedanlığı 55
reddiye 12, 13, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 39, 40, 50
Roma 15, 20, 21, 53, 57, 71, 74, 93, 97, 111, 118, 120, 128
Romalılar 16, 20, 98, 104, 120, 149
Rumlar 29
rü'yet 12, 13, 19, 20, 40, 42, 43, 44, 45, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 69, 75, 79, 80, 99, 101, 120, 136, 150, 153

S-Ş
Sachau 10 61, 62, 65, 69, 87
Sa'de 55
Sahas 47
Sam 17
saracen 62
Sarkaya 65
Sarpînoğulları 53, 71
Sâsânî 27, 28, 29, 33, 35, 42
Saul 66
Scete 67
Sefer Yarubbavel 17
Selçuklu 34, 38, 52, 53
Selefkos 55
Semûd 153, 154
Sen'ar 75, 79, 88, 90, 99, 101, 108, 109, 148
Serafîler 118
Sergious 41, 42, 60, 61, 65, 69, 76, 77, 78, 79, 80, 86, 87, 99, 100, 101, 107, 113, 114, 152
Sheda 68
Sike 64
Sina Dağı 12, 20, 40, 45, 51, 65, 67, 69, 80, 99, 101, 116, 120, 136, 150
S. Munk 59
Sprenger 50
Stein-Schneider 64
Sunak 110
Suriye 10, 28, 31, 33, 39, 47, 117, 123, 148
Suryaya 65
Susa (Shushan) 113
Süfyânî 56
Süfyânoğulları 53, 56, 87, 90, 96, 117, 148
Şam 147
Şîa 55
Şiî 52
Şilo 21
Şit 17
Şurahbil b. Amr 30
Şücâ' b. Vehb 30

T
Tâlût 66
TDSN 68
Tebûk 31, 32
Tevrat 1, 10, 16, 21, 22, 26, 48, 120, 136, 147, 150
Thebasis 67
The Chronicle 40
Theodoros Ebû Kurra 24
Theophanes 40
Tigris 73
Toledot Yeşu 50
Tuğrul Bey 52
Türkistan 34

U-Ü
Ubeydullah el-Mehdî 54
Uchlebhar 113
Udi 113
Ukeydir 31
Uzza 67
Übeyy b. Halef 29
Ürdün 127, 130
Üzeyir 59

V
Vaftizci Yahyâ 119, 127, 130
vaftizm 95
Vahiy 17, 59
Vatikan 64
II. Velîd 55
Vision of the Netherworld 16
von dem Ende der Zeiten der Ishmaeliten 59

W
Warmizd 113
Watt 48
Weil 56

Y
Yahyâ b. Adiy 21
Yaktânoğulları 55, 57, 71, 90, 96, 110, 117
Ya'kûb 18, 73, 98
Ya'kûbî 61, 63
Ye'cûc ve Me'cûc 93, 111, 149
Yehiel den Yosef 21
Yemen 55
Yesrib 12, 42, 43, 65, 66, 67, 71, 75, 77, 90, 92, 96, 110, 148
Yeşaya 81, 107, 121
III. Yezîd 55
Yoyakim kızı Meryem 128
Yuhanna ed-Dımaşkî 24, 40, 47
Yunan 15
Yunanca 41

Z
Zatu Atlah 30
Zeitschrift für Assyriologie und Verwandte Gebite 11
Zekeriya 59
Zeyd 156
Zeyd b. Hârise 30
Zeydiyye 55
Zeyneb bint Cahş 24, 46
zimmî 31, 36, 37
Zühre 67

Richard J. H. GOTTHEIL

Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi

Tarih; dini, kültürel, siyasi ya da başka sebeplerle gerçeklerin çarpıtıldığı, sübjektif te'liflerle doludur. Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi başlığıyla tercümesini sunduğumuz bu eser, onlardan yalnızca birisidir. Tarihi verilerin dini sâikler uğruna tahrif edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek sakıncaları çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Eserin Arapça ve Süryânîce nüshalarını bulup ilim dünyasına takdim eden Amerikalı müsteşrik Gottheil'in, metnin değeri ile ilgili giriş cümleleri, kısa, öz ve nettir: "Burada yayınladığım metinler, reddiye yazmak adına tarihî rivayetler üzerinde yapılabilecek olan tahrifatın hangi boyutlara varabileceğini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir."

Gottheil, bu yüzden eseri "efsane" olarak nitelendirerek Bir Hıristiyan Bahira Efsanesi ismiyle yayınlamıştır. Eserde İslâm tarihi kaynaklarında farklı versiyonları olan Bahira ile ilgili bir grup rivayet, tahrîf edilerek İslâmiyetin, Hıristiyanlıktan neş'et etmiş sapık bir mezhep olduğu iddiasına dayanak olarak kullanılmaktadır. İslâm kaynaklarına göre hadise şöyle özetlenebilir: Hz. Peygamber, on iki yaşlarında iken amcası Ebû Tâlib'le birlikte Suriye'ye bir ticarî yolculuk gerçekleştirir. Mekke kervanı Busrâ'da konakladığı sırada burada yaşayan münzevi rahip Bahira, gördüğü çeşitli alametlerden ötürü Hz. Muhammed'in Tevrat ve İncil'de müjdelenen elçi olduğunu idrak edip kendisiyle konuşur ve amcasını, yahudilerden gelebilecek tehlikelere karşı uyarır. Tercüme ettiğimiz eserde ise rahip Bahira, Kur'ân isimli bir kitap yazan, İslâm adında bir din uydurup bunu Hz. Peygamber'e öğreten, böylece bütün Müslümanları kandıran bir şahıs hüviyetine büründürülmüştür.

ANKARA OKULU YAYINLARI